KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

1980/5

ORSZÁGOS
KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS –
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Szerkesztő bizottság:
Arató Ferenc, Balázs Sándor,
Földi Tamás, Gál Andorné,
Gálné Ballagi Ágnes,
Héberger Károly, Horváth Tibor,
Kováts Zoltán, Kövendi Dénes,
Mohor Jenő, Rózsa György,
Ruzsás Lajosné, Takács Miklós,
Vályi Gábor, Zircz Péter

Szerkesztők: Bárdosi Mária
Gerő Zsoltné

Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

Szerkesztőség:
1827 Budapest VIII., Múzeum u. 3.
Telefon: 134-000/272 m.

Megjelenik kéthavonként
Példányszáma: 1000
Egyes szám ára: 20,- Ft.
Évi előfizetési díj: 120,- Ft.

Terjeszti a Magyar Posta
Előfizethető
a postahivatalokban
és a Posta Központi Hírlap Irodánál
(Budapest, 1900
Telefon: 180-855)
Csekkszámlaszám: 215-96.162

külföldre előfizetheto
a Kultúra
Könyv és Hírlap
Külkereskedelmi Vállalatnál
(Budapest, P.O.B. 149
1376)

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Készült az NPI nyomdájában
10,1 A/5 ív terjedelemben
Felelős vezető: Vymeták Ferenc
7988/80.

26. ÉVFOLYAM
1980. 5. SZÁM

HU ISSN 0023-3773
Index: 26 408

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

TARTALOM

A könyvtárügy VI. ötéves tervének szakmai irányelvei 465

SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa
Játék a számokkal. A megyei könyvtárak a statisztika tükrében 471

SZABÓ László
Egy felmérés eredménye. Műszaki eszközök a felsőoktatási és közművelődési könyvtárakban 486

BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta
Audio-vizuális dokumentumok a könyvtári gyűjteményekben 499

KAMARÁS István
Nők és férfiak mint irodalomolvasók 506

Kitekintés

KONDOR Imréné
A dán nemzeti bibliográfiára épülő szolgáltatások és a SAMKAT rendszer 517

A Library of Congress szerepe a kialakítandó nemzeti hálózaton belül 525

LÉCESNÉ MESTERHÁZI-NAGY Márta
Bemutatjuk a Göteborgi Városi Könyvtárat és számítógépes kölcsönzési rendszerét 529

SKALICZI Judit
Az angol és a skandináv közművelődési könyvtári törvények az audiovizuális dokumentumokról 537

Szemle

UNGVÁRY Rudolf: Tezaurusz-technológia. (Ism.: SZÉKELY Tamásné.) . . . 542

REMETE László – RÉVÉSZ Ferenc: Könyvtáros portrék. (Ism.: ZIRCZ Péter.) 545

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Centrü bibliotekovedenija i metodicseszkoj rabotü bibliotek szocialiszticseszkih sztran. *A szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjai.* (Ism.: RÁCZ Ágnes.) 548

Mehanizacija i avtomatizacija technologicseszkih processzov v bibliotekah RSZFSZR. *A technológiai folyamatok gépesítése és automatizálása az OSZSZK könyvtáraiban.* (Ism.: RÓNAI Iván.) 551

SCHWEIGLER, P.: Einrichtung und technische Ausstattung von Bibliotheken. *Könyvtárak berendezése és műszaki felszerelése.* (Ism.: URBÁN László.) 553

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 17. 1974–76. (Ism.: KÁLMÁN Mária.) 555

MITCHEL, B. J. – TANIS, N. E. – JAFFE, J.: Cost analysis of library functions. A total system approach. *Könyvtári funkciók költségelemzése. Átfogó rendszermegközelítés.* (Ism.: HEGEDŰS Péter.) 557

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE 560

Contents 562
Inhalt 567
Содержание 572

E számunk szerzői, munkatársai: BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta (ELTE, Könyvtártudományi Tanszék), HEGEDŰS Péter (MKKEKK), KAMARÁS István (KMK), KÁLMÁN Mária (Ho Si Minh Tanárképző Főiskola, Csepel), KONDOR Imréné (OSZK), LÉCESNÉ MESTERHÁZI-NAGY Márta (BMEKK), RÁCZ Ágnes (KMK), RÓNAI Iván (OGYK), SKALICZKI Judit (KMK), SZABÓ László (KMK), SZÉKELY Tamásné (ALUTERV-FKI), SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa (KMK), URBÁN László (KMK), ZIRCZ Péter (OSZK), ZOLTÁN Imre (tájékoztató mérnök).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A KÖNYVTÁRÜGY VI. ÖTÉVES TERVÉNEK SZAKMAI IRÁNYELVEI*

A VI. ötéves terv közművelődési feladatait kulturális forradalmunk eddigi eredményeire építve, a közművelődési párthatározat és törvény célkitűzéseinek megfelelően és az MSZMP XII. kongresszusának dokumentumai alapján határozhatjuk meg.

Az elkövetkező öt évben is arra kell törekednünk, hogy a közművelődési tevékenység hatékonyan segítse társadalmunk szocialista vonásainak erősítését, a gazdasági feladatok teljesítését, a kulturális értékek elsajátítását, a közművelődési szemlélet megszilárdítását.

Különös gondot kell fordítani a társadalmi, a gazdasági és a kulturális feladatok egységének és kölcsönhatásának fejlesztésére, a tervidőszak sajátos gazdasági és társadalmi körülményeire. Mindenekelőtt azokra az emberi tényezőkre kell gondosan figyelnünk, amelyek motiválják, erősítik a munka-, a közéleti és a kulturális aktivitást.

Ennek érdekében növelni kell a közművelődési intézmények és mozgalmak szerepét a társadalmi tudat alakításában, a demokratizmus fejlesztésében, az állampolgári felelősség és kezdeményezőkészség, a cselekvő hazafiság és internacionalizmus erősítésében. A korábbinál nyitottabbak legyenek a társadalom és az egyén szükségleteire, érdeklődésére. Vegyék tekintetbe a termelés-szervezés, a munkaintenzitás, az általános és szakmai műveltség iránt fokozódó követelményeket. Legyenek figyelemmel az új jelenségekre, a mindennapos élettevékenységgel összefüggő kulturális igényekre, a munkaidő-beosztás módosulásaira, a szabadidőben végzett cselekvések arányainak alakulására, a szórakoztatás, a testi és szellemi felüdülés fontosságára, a családi közösségnek a művelődésben is növekvő szerepére, a fogyasztás szerkezetében várható változásokra. A művelődési otthonok és közgyűjtemények javítsák is szolgáltatásaik színvonalát, szélesítsék a választékot, gazdagítsák a kínálatot és bővítsék tevékenységük társadalmi bázisát.

A társadalomban végbemenő sajátos rétegeződések által meghatározott igényeket differenciáltan kell kielégíteni. Különös gondot kell fordítani az ifjúság művelődésére. A kultúra eszközeivel is erőteljesebben közvetítsük a fiataloknak szocialista eszményeinket és értékrendünket, az aktivizáló életcélokat. Tegyük vonzóbbá, érdekesebbé számukra a művelődési mozgalmakat, közösségi formákat. Törekedni kell arra, hogy a munkások és parasztok műveltségének gyarapítása révén is csökkenjen a szellemi és fizikai munka közötti különbség, a falun élők kulturális ellátásának hátrányos helyzete. Elő kell segíteni

* Kivonat a Művelődési Minisztérium Közgyűjteményi és Közművelődési Főosztályának a VI. ötéves tervre vonatkozó dokumentumából.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

az értelmiség hivatásszerű részvételét a közművelődésben, a nők társadalmi szerepével kapcsolatos tudati tényezők javítását, a nemzetiségi politika érvényesülését a kulturális életben.

A tudományos munka forrásainak, dokumentumbázisának feltárásával és közreadásával, a nemzetközi méretű szakirodalmi információs tevékenység tökéletesítésével részt kell venni a kutatásokban, a kutatás-fejlesztési, termelési feladatok megoldásában. A közművelődési-kulturális kutatásokat a fő társadalmi feladatok megoldásának szolgálatába kell állítani, szorosabbá kell tenni az elmélet és a gyakorlat kapcsolatát. Meg kell kezdeni a történelmi és kulturális hagyományaink komplex kutatása középtávú programjának végrehajtását.

A várható gazdasági körülmények nehezítik az intézmények fejlesztését és a szakmai feladatok teljesítését. Ezért fokozott jelentősége van a koordinációnak az állami irányítás központi és helyi szervei között, az állami és társadalmi szervezetek között. Nagyobb gondot kell fordítani a fejlesztési feladatok rangsorolására, az alapfunkciók ellátásának feltételeire, a meglevő anyagi és szellemi erők intenzívebb felhasználására, a szakmai munka minőségének javítására, az azonos vagy rokon típusú intézmények tartalmas együttműködésében rejlő lehetőségek jobb kihasználására.

Mindezek alapján – a szakmai testületek véleményét is figyelembe véve – az egyes intézményhálózatok tevékenységének főbb irányait a VI. ötéves tervre a következőkben jelöljük meg.

*

Az V. ötéves tervidőszakban a könyvtárak szolgáltatásai színvonalasabbak, sokrétűbbek lettek, számos korszerű szolgáltatási forma meghonosítása, elterjesztése ezekben az években történt meg.

Sor került a könyvtárügy jogi megalapozásának korszerűsítésére, erőteljes ütemben indultak meg az új követelményeknek megfelelő könyvtári és informatikai szabványok kidolgozásának munkálatai.

A technika könyvtári alkalmazása tovább terjedt, sikeresen fejeződött be a Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes előállítására irányuló kísérlet. A szükséges új fejlesztési formák jogi keretei rendelkezésre állnak, ezek tartalommal való megtöltése, a következő tervidőszak egyik fontos feladata.

Bár a beiratkozott olvasók száma lényegében stagnált, a könyvtárhasználat jellegében pozitív tendenciák érzékelhetők: a differenciált szolgáltatások nyújtására alkalmas könyvtárakban erőteljesen megnőtt az állomány helyben történő használatának, valamint a másolatszolgáltatás iránti igényeknek az aránya; a tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalom, a szakirodalmi információk iránti igény minden tudományterületen jelentősen növekedett; a vártnál is nagyobb mértékben nőtt az érdeklődés az audio-vizuális anyagok használata iránt.

Az eredmények, előrelépések mellett a könyvtárügy súlyos problémákkal is küzdött a tervidőszakban. A magyar könyvtári rendszert túlzott elaprózottság jellemzi, s teljesítőképességének sok gyengesége erre vezethető vissza; a sok kis könyvtár önálló egységként

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

való fenntartása átfedéseket, indokolatlan párhuzamosságokat okoz. Ugyanakkor a könyvtári ellátásban számos területen „fehér foltok" találhatók.

A gyűjteményfejlesztésben, a könyvtári és szakirodalmi információs szolgáltatásokban észlelhető párhuzamosságok az anyagi és szellemi eszközök szétforgácsolódásához vezetnek, s a túlzott önállóságra törekvés káros maradványai is akadályozzák a könyvtárügy rendszerré alakulását, erőforrásainak legésszerűbb felhasználását.

A magyar könyvtárügy, a könyvtárak egyes típusai és hálózatai sokrétű és kiterjedt feladatai közül a következő tervidőszakban a könyvtárak szolgáltatásainak kiterjesztése és színvonalasabbá tétele érdekében három célkitűzést kell *kiemelt fontosságúként* kezelni:

a) A termelés, a tudomány és a kutatás-fejlesztés támogatása a könyvtári eszközökkel és módszerekkel, elsősorban a *szakirodalmi információs tevékenység fejlesztésével*, megerősítésével.

b) *Bővíteni kell a könyvtárhasználók körét*, elsősorban a *gyermekek és a fiatalok könyvtári ellátásának*, az iskolai könyvtárak tevékenységének fejlesztésével, általában a könyvtári szolgáltatások minőségének javításával.

c) A könyvtári munka korszerű, gazdaságos és hatékony módszereit kell kialakítani és alkalmazni a könyvtárak belső szervezetének, munkaszervezésének racionalizálásával, a hálózaton belüli és a hálózatok közötti *együttműködés továbbfejlesztésével*, a könyvtárak összességének korszerűen működő rendszerré fejlesztésével. Különös hangsúlyt kell fektetni a *központosított ellátási rendszerek, együttműködési körök, hálózatok központi szerepkörű könyvtárainak fejlesztésére*. A centralizáció és integráció eszközeinek ésszerű alkalmazásával jelentősen csökkenteni kell a könyvtárügy elaprózottságát.

1. Az egymással egyre szorosabb kapcsolatban álló *kutatás-fejlesztés és termelés* információs megalapozásának javításában a szakirodalmi információk és így a könyvtárak jelentősége nagymértékben növekedni fog, az információ gazdasági és tudományos életünk fejlődésének egyre inkább egyik meghatározó tényezőjévé válik. Az igények és szükségletek pontos meghatározása alapján a gyűjteményeket és szolgáltatásokat olyan irányban és módon kell fejleszteni, hogy maximálisan támogassák az alapkutatásokat, a K+F tevékenységet, a népgazdaságot. Különös gondot kell fordítani a szakirodalmi információs szolgáltatásokat nyújtó, központi feladatkörű könyvtárak tevékenységének fejlesztésére, az ésszerű és hatékony munkamegosztás, együttműködés erősítésére, valamennyi könyvtárnál a szakirodalmi információs környezetre és a könyvtári rendszerre támaszkodó szolgáltatási képesség és készség elérésére. Meg kell erősíteni a központi szolgáltatásokat és – ahol ez szükséges – jogi eszközökkel kell szabályozni a könyvtárak információs tevékenységéhez szükséges együttműködési formákat (könyvtárközi kölcsönzés, együttműködési körök stb.). Jobban ki kell használni a nemzetközi információs együttműködésben rejlő mindazon lehetőségeket, amelyek a hazai szakirodalmi információs igények kielégítését gazdaságos és hatékony módon javítják.

Az *oktatáspolitikai* törekvések szerint az iskoláskorúak művelődése minden korábbi időszaknál jobban támaszkodik majd a könyvtárakra. Ezért, s az olvasóvá, irodalomhasználóvá nevelés érdekében jelentősen növekszik a gyermekek és az ifjúság könyvtári

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ellátásának fontossága. A kitűzött célok csak az iskolai könyvtári ellátás gyorsütemű fejlesztésével, a különböző könyvtártípusok közti intenzív együttműködéssel érhetők el. Gyorsítani kell az iskolai könyvtári hálózatok megszervezését, a módszertani tevékenység javítását, a könyvtárhasználat szerves beépítését az oktatás és nevelés folyamatába, valamennyi képzési szinten.

A *közművelődési tevékenység* könyvtári támogatása minden könyvtár feladata. Az általános és a szakismeretek megszervezésében, bővítésében, a szabadidő tartalmas és szórakoztató eltöltésében a társadalom minden rétege és csoportja számára biztosítani kell a könyvtárak sajátos eszközeivel megteremthető lehetőségeket. A legtöbb tennivaló e téren a „fehér foltok" eltüntetése: el kell juttatni a könyvtári szolgáltatásokat az új lakótelepekre, a kis és a szórványtelepülésekre, mégpedig az eddiginél magasabb színvonalon és ugyanakkor gazdaságosabban. Törekedni kell a korszerű ellátási formák (központosított könyvtári ellátás, mozgóellátás stb.) alkalmazására. Javítani és fokozni kell a könyvtárak tartalmi kapcsolatait a közművelődés más intézményeivel.

2. A könyvtárügy fejlődésében, rendszerré válásában kiemelkedő fontosságúak a *központi könyvtári szolgáltatások.*

Az állománygyarapítás és feldolgozás terén a *könyvellátás központosítását,* a könyvtári dokumentumok beszerzésében érdekelt kereskedelmi vállalatokkal kialakított együttműködést kell erősíteni. Javítani kell a kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványok és az audio-vizuális dokumentumok beszerezhetőségét. A már beszerezhetetlen, de hézagpótló fontosságú kiadványokról lehetőség szerint reprintet vagy mikrofilmet kell készíteni. Központi szolgáltatások révén kell biztosítani a könyvtárak tájékoztatását a hazai dokumentumtermésről és a legfontosabb külföldi kiadványokról. Tökéletesíteni kell és ki kell bővíteni a központosított feldolgozást és katalóguscédula-ellátást. Tovább kell fejleszteni a tudományos célú kötelespéldányok elosztását és hasznosítását.

A gazdaságos állományfejlesztés, a felesleges párhuzamosságok elkerülése szempontjából is perdöntő, hogy a *könyvtárközi kölcsönzés* a jelenleginél lényegesen gyorsabban, megbízhatóbban történjék. Ennek feltétele, hogy – a könyvtárosok és a könyvtárfenntartók szemléletének pozitív irányú változásán túl – megfelelő technikai eszközök (másolóberendezések, mikrofilmolvasók stb.) és megbízható központi katalógusok legyenek. A hazai állományalakítás, a magyar kultúra és szakirodalom nemzetközi megismertetése egyaránt szükségessé teszi a *nemzetközi kiadványcsere* felülvizsgálatát, tökéletesítését, kiterjesztését.

A párhuzamosságok kiküszöbölése, a rendelkezésre álló eszközök hatékonyabb felhasználása érdekében jelentősen növelni kell a *könyvtári propaganda* eszközeinek központi előállítását. A lehetőségektől függően központosítottan kell fejleszteni a könyvtári *állomány védelmét* szolgáló tevékenységeket (kötészet, restaurálás, mikrofilmezés), bővíteni kell a technikai kapacitást és biztosítani a szükséges szakemberképzést.

Központi szolgáltatásokat kell kialakítani, illetve megerősíteni minden olyan területen, ahol ez a könyvtárügy egésze vagy valamely nagyobb része számára szükséges (kutatás- és fordításnyilvántartás, bibliográfiák és irodalomkutatások központi nyilvántartása, helyismereti feltáró tevékenység, forrásközvetítő központok stb.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

3. A könyvtárak legfontosabb sajátos feladatai könyvtártípusok szerint:

Nemzeti könyvtárunk az egész hazai könyvtárügyet befolyásoló, meghatározó szerepe a következő tervidőszakban növekedni fog. Új épületének elkészültéig olyan egységes szervezeti felépítést és munkarendet kell kialakítania, amely szolgáltatásainak, technológiájának korszerűsítését lehetővé teszi. Központi szolgáltatásai színvonalának emelése, néhány új szolgáltatás kiépítése (könyvtárak központi nyilvántartása, tárolókönyvtár), a Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes rendszerének kiteljesítése és javítása éppúgy elengedhetetlen feladat, mint a hungarika-gyűjtés és -kutatás továbbfejlesztése, az állományvédelmi problémák megoldása, az elsődlegesen kutatási célú könyvtári szolgáltatások biztosítása.

A *szakkönyvtárak* tudomány- és gazdaságpolitikai céljaink elérése, az elméleti és az alkalmazott kutatás-fejlesztés eredményessége érdekében dolgozzanak. A jelentős ütemben növekvő szakirodalom információinak megfelelően szelektált és feldolgozott összeállításaival, a hazai és nemzetközi együttműködés erősítésével törekedjenek a velük szemben támasztott konkrét igények kielégítésére. Az országos szakirodalmi rendszer más intézményeivel szoros együttműködésben, az országos feladatkörű szakkönyvtárak kiemelt fejlesztésével el kell érni, hogy a korszerű, számítógépes információs szolgáltatások közvetítésére, felhasználására és szétsugárzására a könyvtárak alkalmasabbakká váljanak. A rendelkezésre álló anyagi és szellemi lehetőségek kihasználását ésszerűsíteni kell, törekedve a néhol még uralkodó autarchikus szemlélet visszaszorítására. Az együttműködés megerősítése érdekében fokozott gondot kell fordítani a szolgáltatások megbízhatóságára.

A *felsőoktatási könyvtárak* egyaránt szolgálják az oktatási és nevelési célkitűzéseket, a kutatás-fejlesztés szakirodalmi ellátását és a közművelődést. Számos felsőoktatási könyvtár működik szakterületén országos feladatkörrel, ezt a tendenciát erősíteni kell. E könyvtárak kiemelkedő feladata a jövő szakembereinek könyvtár- és szakirodalomhasználatra nevelése. Törekedni kell e könyvtártípusok legalapvetőbb elhelyezési, technikai és személyi feltételeinek javítására. Fel kell készülni a felsőoktatás korszerűsítéséből adódó könyvtári feladatok teljesítésére.

A *közművelődési könyvtárak* tevékenységének fejlesztésében meg kell határozni és el kell érni az extenzitás és az intenzitás helyes arányát; a hangsúlyt itt is a központi szerepkörű, széles kör ellátására alkalmassá tehető könyvtárakra kell helyezni. Meg kell keresni és el kell terjeszteni azokat az ésszerű, gazdaságos ellátási formákat és eszközöket, amelyek a várhatóan szerény ütemű feltétel-fejlesztés mellett is biztosítják a szolgáltatások körének és színvonalának folyamatos emelkedését. Ahol ez lehetséges és indokolt, meg kell szervezni a központi ellátórendszert, a tanácsi közművelődési könyvtárakon túl bevonva a szakszervezeti és az iskolai könyvtárakat is. Törekedni kell kulturált könyvtári környezet kialakítására, szilárddá kell tenni a nyitvatartási fegyelmet.

Növelni kell az olvasás népszerűségét, bővíteni a könyvtárhasználók körét, tovább kell javítani az olvasás minőségét, az olvasmányszerkezet összetételét. A közművelődési könyvtári ellátás szempontjából továbbra is a munkásság, a gyermekek és a fiatalok alkotják a legfontosabb társadalmi csoportokat. Kiemelten kell kezelni a gyermekkönyvtárakat, a gyermekek és a fiatalok számára nyújtott könyvtári szolgáltatásokat. Nagyobb

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

gondot kell fordítani az általános és a szakmai képzés és továbbképzés, az önművelés könyvtári feltételeinek biztosítására. Figyelmet kell fordítani a helytörténeti és a helyismereti tevékenységre.

Együttműködve a felsőoktatási és a szakkönyvtárakkal fokozatosan ki kell terjeszteni a nagy közművelődési könyvtárak tevékenységi körét a szakirodalmi információs szolgáltatások közvetítésére. Javítani kell a korszerű könyvtári tevékenységhez ma már nélkülözhetetlen technikai (másolatkészítés, mikrofilmtechnika) és személyi (tájékoztatási szakemberek) feltételeket.

A *szakszervezeti könyvtárak* fokozott gonddal foglalkozzanak a szocialista brigádokkal, a szakmunkásokkal és a szakmunkástanulókkal, a jelenleginél bővebb szolgáltatási választékot kínálva (szakirodalom, audio-vizuális szolgáltatások stb.). Erősíteni kell a vállalatok, intézmények szakszervezeti, illetőleg szakkönyvtárai közti együttműködést, ahol célszerű, végre kell hajtani integrálásukat. Jelentősen kell javítani a tanácsi és a szakszervezeti közművelődési könyvtárak közti tartalmi kapcsolatokat, össze kell hangolni a munkahelyi és lakóterületi ellátást.

Az *iskolai könyvtárak* fontossága, használata gyors ütemben növekszik, de az intézményi bázis, a hálózatok fejlettségi szintje, a központi szolgáltatások talán e téren maradnak el a leginkább a követelmények mögött. El kell érni, hogy az iskolai könyvtárak – hagyományos és nem-hagyományos dokumentumok gyűjtésével, feltárásával, szolgáltatásával, sajátos könyvtárhasználati lehetőségek megteremtésével és formák elterjesztésével, más könyvtártípusokkal való együttműködés kialakításával – az oktatói testület és a tanulói közösség szellemi forrásai, műhelyei legyenek. E cél érdekében törekedni kell a többfunkciójú könyvtárak megteremtésére.

4. A korábbi időszak jórészt extenzív fejlesztése eredményeként reális létszámproblémák ma már csak a könyvtárak egy részénél tapasztalhatók, a szakképzettséggel összefüggő nehézségek viszont általánosnak tekinthetők. A következő tervidőszakban a háromszintű képzést kell biztosítani (egyetem; tanárképző főiskola; gimnáziumi fakultáció vagy könyvtárkezelői szaktanfolyam), hangsúlyozott szerepet kapjon a főiskolai szintű, illetve a posztgraduális és levelező könyvtárosképzés. Erősíteni kell a képzés gyakorlati hátterét. A továbbképzésnek olyan rendszerét kell kialakítani, amely biztosítja egyrészt a szakmai ismeretek folyamatos karbantartását, másrészt a specializált szakismeretek elsajátítását. A korábbinál lényegesen jobban kell tervezni a káderállomány minőségi fejlesztését, biztosítani a vezető állományban lévők megfelelő utánpótlását.

Könyvtárainknak az eddigieknél alaposabban kell felkészülniök a korszerű technikai eszközök (számítástechnika, mikrofilm stb.) és eljárások bevezetésére, alkalmazására. Korszerűsíteni és bővíteni kell a reprográfiai gépparkot, folytatni kell a korszerű távközlési berendezések beépítését a könyvtárak mindennapi tevékenységébe.

MŰVELŐDÉSI MINISZTÉRIUM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

JÁTÉK A SZÁMOKKAL
A megyei könyvtárak a statisztika tükrében

SZINAINÉ LÁSZLÓ ZSUZSA

Általánosan ismert a mondás, mely szerint háromféle hazugság létezik: a szándékos, az akaratlan és – a statisztika. Vagy Moldova vasutasának szavaival élve: „...a statisztika olyan, mint a bikini: sok mindent megmutathat, de a legfontosabb dolgokat el kell hogy takarja, mert kitör a botrány."[1] Úgy tűnik, a lényeg felfedezése miatti botránytól egyre kevésbé félünk, az elmúlt időszakban a könyvtári szaksajtó tanúsága szerint is sokan nyúltak a statisztikai adatokhoz, hogy értékelésük, átcsoportosításuk, összekapcsolásuk, vagy egyszerűen más nézőpontból való vizsgálatuk révén újabb és újabb szempontokra világítsanak rá, a helyzetmegismeréshez egyre újabb adalékokat szolgáltassanak, vagy egyszerűen csak elgondolkodásra, s talán tettekre sarkalljanak.

A KMK Könyvtártechnológiai Osztálya 1979-ben felmérést készített azzal a céllal, hogy a megyei könyvtárak helyzetét, szervezetét, ellátottságát és lehetőségeik kihasználtságát jobban szemügyre vehesse (az 1978-as év adatai alapján). Mivel a felmérés adathalmaza mind az adatszolgáltatók, mind a feldolgozók számára eleve „kimerítőnek" ígérkezett, a felesleges kérdezősködést és válaszadást kívántuk eleve elkerülni, az értékelést akartuk előzetes vizsgálódással megkönnyíteni, ezért fordultunk első lépésként, a kérdőívek szétküldésével egyidőben, a rendelkezésünkre álló, publikált statisztikai adatokhoz.[2] Azóta beérkeztek a válaszok is, feldolgozásuk és értékelésük folyamatban van. Ám számunkra az előzetes játszadozás is érdekesnek, olykor meghökkentőnek, de több szempontból is tanulságosnak tűnt. Tanulságosnak elsősorban azért, mert nézetünk szerint lehetőséget nyújtott a helyzet bizonyos fokú megítélésére, némi összehasonlításra; másodsorban pedig azért, mert egyaránt rávilágított a satisztikai adatok alkalmazásának hasznosságára és veszélyességére is. Az értékelésben érintettek szűk köre, megyei könyvtáraink megkapták az elemzés anyagát (mely egyébként a KMK Szakkönyvtárában bárki számára hozzáférhető), de reméljük, hogy addig is, míg a pontosabb, árnyaltabb kép közzétételére sor kerülhet, mások is szívesen tallóznak statisztikai játékunk adatai, sorai között.

Előzetes vizsgálódásunk, elemzésünk, s lényegében felmérésünk célja is az volt, hogy a lehetőségekhez képest pontos helyzetképet nyerjünk, megismerjük az adottságokat, feltételeket, s amennyire a számok alapján ez lehetséges, a teljesítményeket, illetve a kettő közti kapcsolatot, összefüggést. Ezért néztünk elsőként utána annak, hogyan is áll a könyvtárügy költségvetésbeni helye, súlya, támogatottsága.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A könyvtárügy helye az ország költségvetésében

1978-ban Magyarországon közművelődési és sport-kiadásokra a nemzeti jövedelem 1,24%-át fordították.[3] Ennek megoszlása:

Közművelődési intézmények és feladatok	4 399 mill.Ft	69,5%
ebből: rádió, TV	2 275 mill.Ft	35,9%
könyvtárak	614 mill.Ft	9,7%
művelődési otthonok	483 mill.Ft	7,6%
múzeumok	348 mill.Ft	5,5%
Művészeti intézmények és feladatok	598 mill.Ft	9,5%
ebből: színház és szabadtéri színpad	370 mill.Ft	5,5%
zenei intézmények	166 mill.Ft	2,6%
Sportlétesítmények és feladatok	791 mill.Ft	12,5%
Kulturális támogatás	539 mill.Ft	8,5%
Összesen	6 327 mill.Ft	100,0%

Hogy az összeg, mely a könyvtárak rendelkezésére áll, sok, vagy kevés, hogy mit jelent a nemzeti jövedelem 1,24%-ból 9,7%-kal részesülni, önmagában aligha dönthető el. Mi, könyvtárosok, minden bizonnyal keveseljük. Különösen akkor, s ez talán indokolt is, ha szemügyre vesszük pl. az 1960-as adatokat (amikor a nemzeti jövedelemnek csupán 0,65%-át fordították közművelődési és sport-kiadásokra), s azt látjuk, hogy miközben az egész terület támogatása 661,82%-ra nőtt, a könyvtárakra fordított összegek csak 495,16%-ra emelkedtek, tehát jóval elmaradtak a terület egészének fejlődésétől. A közművelődés egészének kiadásaiból pedig az ország könyvtárai 1960-ban még 13%-kal, 1970-ben már 9,9%-kal, míg 1978-ban csak 9,7%-kal, láthatóan csökkenő arányban részesülnek.

Aligha vállalkozna rá bárki, hogy rámutasson pusztán ezen adatok és ismeretek alapján, mennyiben vagyunk esetleg mi magunk is hibásak csökkenő súlyarányunkban. De ha egyáltalán felmerül, hogy igen, az részben bizonyára lehetőségeink kihasználatlanságával magyarázható.

De lépjünk tovább az országos adatoktól a helyiek, megyei könyvtáraink adatsorai felé.

Településnagyság és könyvtár – az abszolút számok

Megyei könyvtárainkat székhelyük népességének csökkenő nagyságrendje szerint rendeztük. Elemzésünk során a TEKE[2] adatai mellett (az adatok részletezésétől itt – bízva a kiadvány közismertségében, vagy buzdítva kézbevételére – eltekintünk) néhány kiegészítő adattal is éltünk. Ezek: a megye népességszáma (KSH-Évkönyv) és a könyvtárlátogatók száma (Statisztikai Tájékoztató). A kiegészítésnél elgondolásunk a következő, bár bizonnyal vitatható volt. Jelen sorok írójában felmerült egy – több közvetlen kolléga által is szentségtörésnek tartott – szörnyű gondolat: egyáltalán mi is az a megyei könyvtár? Egyszerűen egy-egy nagy, főleg közművelődési könyvtár egy-egy megye területén,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Rangsor az abszolút számok alapján

városok a település nagysága szerint	megye népessége	alapterület	főfoglalkozású dolgozók száma	állomány-gyarapítási keret	leltárba vett kötetek	helyi állomány	beiratkozott olvasók	kölcsönzött kötetek	látogatók száma	gyermekolvasók	gyermek-kölcsönzés	összesített sorrend
1. Miskolc	2.	1.	1.	2.	3.	2.	1.	1.	2.	1.	1.	1.
2. Debrecen	5.	11.	9.	19.	18.	13.	10.	11.	15.	14.	11.	12.
3. Szeged	6.	8.	2.	8.	7.	1.	3.	7.	1.	16.	9.	3.
4. Pécs	8.	15.	12.	7.	15.	8.	17.	16.	18.	–	–	14.
5. Győr	11.	2.	10/11.	3.x	1.	4.	6.	5.	6.	12.	16.	4.
6. Székesfehérvár	12.	6.	8.	9.	17.	7.	13.	13.	12.	13.	14.	11.
7. Kecskemét	4.	17.	13/16.	4.x	5.	10.	11.	9.	5.	7.	5.	7/8.
8. Nyíregyháza	3.	3.	5.	12.	2.	9.	5.	8.	14.	6.	12.	5.
9. Szombathely	16.	4.	3/4.	1.	4.	3.	2.	2.	3.	3.	2.	2.
10. Szolnok	7.	12.	3/4.	14.	6.	5.	8.	15.	8.	2.	8.	7/8.
11. Tatabánya	15.	7.	13/16.	5.	16.	16.	12.	14.	16.	11.	10.	15.
12. Kaposvár	13.	5.	6.	13.	10.	6.	4.	4.	7.	5.	3.	6.
13. Békéscsaba	9.	13.	19.	11.x	19.	12.	15.	12.	11.	4.	4.	13.
14. Eger	14.	16.	7.	17.	8.	15.	14.	17.	10.	15.	13.	16.
15. Veszprém	10.	10.	10/11.	15.x	14.	18.	9.	6.	4.	9.	6.	10.
16. Zalaegerszeg	17.	9.	17.	10.	12.	11.	7.	3.	9.	8.	7.	9.
17. Salgótarján	19.	14.	18.	6.x	11.	14.	16.	10.	13.	18.	18.	17.
18. Szekszárd	18.	18.	13/16.	16.x	9.	17.	8.	18.	17.	10.	15.	18.
19. Szentendre	1.	19.	13/16.	18.	13.	19.	19.	19.	19.	17.	17.	19.

1. sz. tábla

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

vagy több annál? Érezteti-e hatását a megye egészére (módszertani tevékenységétől eltekintve)? Vagy szűkítve a kört: a város, melyben működését kifejti, mennyiben gazdagszik tőle? Nyilvánvaló, hogy ezekre a kételyekre pusztán a számadatok alapján nem lehet választ kapni, de a könyvtár helyéről, súlyáról valamit ezek is mondanak. Ezért vettük hát figyelembe a megye össz-lakosságának nagyságát is a város lakossága mellett, valamint a kettő arányát is. A másik kiegészítő adat indoka: meggyőződésünk, hogy ma már nem lehet értékelni egy könyvtár tevékenységét pusztán a beiratkozott olvasók és a kölcsönzések számának ismeretében. Köztudott, hogy változnak a könyvtárhasználati szokások, egyre többen keresik fel egy-egy információért, s nem olvasmányért a könyvtárat. S bízva abban, hogy ezt meg is tehetik, tehát, hogy könyvtáraink eléggé nyitottak és rugalmasak, nem követelnek feltétlenül beiratkozást állományuk, információkincsük használatáért, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a könyvtárlátogatók számának adatát. Sajnálatos, hogy a könyvtári statisztika ezt a központi könyvtár adatainál nem regisztrálja, de még szerencse, hogy az adat más forrásból beszerezhető.

Az adatokat rangsoroltuk, „értékeltük". Azt mondtuk, a legtöbb a legjobb, tehát az első, míg nyilvánvalóan a legkevesebb a legrosszabb, az utolsó. Természetesen ez nem minősítés, de valamiféle nagyságrendi besorolást azért lehetővé tesz. Igy alakult ki az abszolut számok rangsorai alapján a sorrend, melyet *1. sz. táblánk* szemléltet. Feltétlenül figyelemre méltónak tartjuk a sorrendek erős szórtságát. „Legegységesebbnek" az első (s egyben legnagyobb városunk), s az utolsó (a legkisebb település) „helyezett" adatai tekinthetők. Az adottságok és a teljesítmények ingadozása egy-egy könyvtár sorrendiségi adatai között arra hívják fel a figyelmet, hogy az abszolút számok alapján, vagy azok sorrendiségét figyelembe véve, elhamarkodott dolog lenne meghatározni egy adott könyvtár helyzetét, lehetőségeit. S ez egyben a statisztika felhasználásának egyik veszélyforrására is figyelmeztet, az abszolút számok fetisizálásának, túlértékelésének veszélyére.

Fejlődési ütem 1975–1978

Éppen a fentiekből kiindulva, hogy ti. milyen keveset mondanak önmagukban az abszolút számok, első lépésként a fejlődés ütemét kíséreltük meg szemügyre venni, igen rövid időszakra, csupán 1975-höz viszonyítva. Elsősorban azokra az adatokra koncentráltunk, melyek könyvtáraink produktivitását tükrözhetik, így a megye népessége alakulásának vizsgálatától itt eltekintettünk, a városokat változatlanul a település nagyságrendje szerint rendeztük. Kétféle rangsort számítottunk, a TEKE adatai alapján és a látogatók számának növekedési indexével (ill. az alapján számított rangsorral) kiegészítettet *(2. sz. tábla)*. Mint látható, mindössze hat könyvtár van, melynek „helyezésén" nem változtatott a látogatók számában beállott módosulás figyelembevétele, s ennek alapján, úgy vélem, igencsak elgondolkozhatnánk a már felvetett kérdésen, nem kellene-e a központi könyvtárak statisztikai adatai közé felvenni a látogatók számának regisztrálását is, annál is inkább, mivel ez – legalábbis a megyei könyvtárak számára – nem jelentene újabb adatszolgáltatást.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Rangsor a fejlődési ütem vizsgálata alapján

városok a település nagysága szerint	székhely népessége	alapterület	főfogl. dolgozók száma	áll. gyarapítási keret	leltárba vett kötetek	helyi állomány	olvasók	kölcs. kötet	gyermek-olvasók	gyermek-kölcs.	RANGSOR I. TEKE	látogatók	RANGSOR II. + látogatók száma
1. Miskolc	16.	X	16.	17.	13.	5.	10.	19.	11.	10.	17.	9.	17.
2. Debrecen	9.	X	12/14.	6.	6.	7.	15.	12.	13.	7.	12.	12.	11.
3. Szeged	14.	3.	1.	19.	19.	12.	5.	6.	–	–	10.	7.	8/9.
4. Pécs	17.	X	9.	2.	4.	18.	9.	8.	–	–	11.	6.	8/9.
5. Győr	10.	2.	19.	7.	3.	3.	2.	5.	–	–	4.	2.	2.
6. Székesfehérvár	2.	5.	5.	10.	15/16.	8.	19.	16.	15.	13.	13.	13.	14.
7. Kecskemét	12.	1.	3/4.	5.	8.	11.	13.	18.	9.	14.	8.	16.	10.
8. Nyíregyháza	4.	X	17.	9.	1.	1.	3.	3.	3.	2.	2.	3.	1.
9. Szombathely	7.	4.	12/14.	3.	5.	9.	4.	4.	8.	3.	3.	15.	4/5.
10. Szolnok	15.	19.	12/14.	12.	14.	16.	12.	17.	7.	5.	18.	12.	18.
11. Tatabánya	19.	X.	8.	4.	9.	14/15.	11.	9.	6.	4.	9.	19.	12.
12. Kaposvár	11.	X.	7.	14.	17.	14/15.	14.	15.	14.	9.	16.	8.	16.
13. Békéscsaba	18.	X.	18.	18.	18.	6.	16.	11.	10.	8.	19.	17.	19.
14. Eger	5.	18.	2.	8.	2.	2.	8.	2.	2.	–	1.	10.	3.
15. Veszprém	1.	X.	10.	15.	11.	17.	17.	13.	12.	6.	15.	4.	13.
16. Zalaegerszeg	6.	7.	11.	11.	12.	4.	7.	7.	4.	1.	5.	5.	4/5.
17. Salgótarján	13.	8.	6.	1.	15/16.	13.	18.	10.	16.	11.	14.	14.	15.
18. Szekszárd	3.	X.	3/4.	16.	7.	10.	6.	14.	5.	12.	7.	11.	7.
19. Szentendre	8.	6.	15.	13.	10.	19.	1.	1.	1.	–	6.	1.	6.

(Az épületadatoknál elhelyezett X értelme: a könyvtár alapterületében változás nem történt, ezzel az érintett könyvtárak a 9–17. helyen állnak.)

2. sz. tábla

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Noha igen rövid időszak fejlődését vizsgáljuk, a fejlődési indexek alapján számított rangsoroknak az abszolút számok sorrendjével való összevetése arra hívhatja fel a figyelmet, s erről nem is árt, ha nem feledkezünk meg, hogy egy-egy gyorsabb fejlődés, feltételjavulás még nem elegendő a könyvtár kialakult helyzetének alapvető, minden szempontból való megváltoztatásához. Különösen jól látszik ez a rohamos fejlődést mutató Eger vagy Nyíregyháza nagyságrendi elhelyezkedésén, vagy akár a szentendrei könyvtár „bejáratódását" igen jól érzékeltető %-adatok csupán közepes helyezést biztosító súlyán. Nyilvánvaló, hogy egy új könyvtárépület átadásával a könyvtár feltételrendszere alapvetően megváltozik, bizonyos abszolút ismérvei (alapterület, általában a főfoglalkozású dolgozók száma, a gyarapítási keret) számottevően „megugranak". Az egyéb adatok komoly változásához, s főleg az addigi „sorrendről" való lényeges elmozduláshoz azonban már a könyvtárosok tudatos, tervszerű munkájára van szükség, amit azonban a statisztikai adatok tükrében mérni nem tudunk, csupán az eredmények alapján feltételezni.

Még valami szembetűnő a fejlődési adatok vizsgálatakor, nevezetesen az, hogy mennyire nincs összefüggés egy-egy könyvtárnál a különféle feltételek javulásában. Egy kiragadott példa: Győr. A legtöbb rovatnál a fejlődési ütem rangsorát tekintve előkelő helyet foglal el, látogatók számát tekintve 2, az olvasók számának növekedését tekintve ugyancsak 2, kölcsönzési adatai alapján az 5, alapterületének növekedését nézve ismét a 2. helyen áll, s ugyanakkor a főfoglalkozású dolgozók számának növekedését vizsgálva az utolsó, noha nyilvánvaló, hogy az egyéb tényezők növekedésével a munka színvonala csak a létszám legalább hasonló arányú növelésével lenne biztosítható. (Igaz, ellenkező példákat is találhat, aki figyelmesebben tallóz a számok között.)

Megye – város ellátása

Visszatérve a már említett renitens gondolathoz: mérhető-e egy megyei könyvtár súlya megyéje, városa egésze szempontjából? Már az abszolút számok vizsgálatakor láthattuk, hogy a megyék és székhelyeik nagyságrendi helye nem feltétlenül azonos, olyannyira nem, hogy sorrendiségük egyetlen esetben sem egyező. (A kirívó, és végképp nem jellemző példa legnagyobb megyénk, Pest, és a Pest Megyei Könyvtár székhelye, Szentendre, a legkisebb a vizsgált városok között.) Ami azonban végképp nem elhanyagolható a megyei könyvtárak feltételeinek megítélése szempontjából, a város lakosságának nagyságrendje a megye egész lakosságához viszonyítva. Természetes, hogy az a megyeszékhely, mely a megye lakosságának legnagyobb %-arányát mondhatja lakosának, könyvtárával elvileg koncentráltabban, közvetlenül a legnagyobb befolyást gyakorolhatja megyéje egészére, kulturális-művelődési szokásaira, mint az ellenkező helyzetben levő. A legmagasabb ez a százalékarány Baranya megyében, ahol a megye lakosságának 37,5%-a él a megyeszékhelyen (most csupán emlékeztetőül: az abszolút számok alapján Pécs a 14. helyen áll!), a legalacsonyabb Pest megyében.

Tisztában vagyunk vele, hogy számításaink elvont meditáción alapulnak, hiszen egyetlen megyei könyvtártól sem várható el, hogy egymaga ellássa (fiókkönyvtári adatokat sem vettünk figyelembe) városát, egész megyéjéről nem is szólva, s játékunk

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

során kikapcsoltuk az ellátási rendszer egész létét. Nem vettük figyelembe az eltérő kulturális hátteret, a társintézmények, oktatási intézmények létét vagy hiányát, s nem számoltunk azzal a tényezővel sem, hogy bizonyos megyeszékhelyeken jól kiépített városi könyvtári hálózat is működik, ami mind feladataiban, mind szolgáltatásaiban, ellátási kötelezettségeiben erősen módosítja a megyei könyvtár helyzetét. Azt sem kutattuk jelen esetben, mekkora hálózattal kell szakmai-módszertani szempontból is foglalkoznia a könyvtárnak. Bármennyire fikció eredményei is így a számok, súlyarányt feltétlenül mutatnak, azt tehát, hogy a megye, a város könyvtári ellátásában a központi könyvtár e g y m a g a mit, mennyit képes adni.

A megye, illetve a város ellátását vizsgálva az eddigiekben is alkalmazott statisztikai adatokat vetítettük ki a lakosság számához viszonyítva, s így állapítottunk meg egy nagyságrendi sorrendet *(3. sz. tábla)*. Az adatok soronkénti verbalizálása helyett csupán néhány – szerintünk figyelemre méltó – dologra hívnánk fel a figyelmet. Nyíregyháza, mely fejlődési ütemét vizsgálva az első helyen állt, a nagy ütemű fejlődés ellenére is a megyeellátásban csupán a 14. helyet foglalja el, felfejlődéséhez tehát az abszolút számok kielégítő helyezése ellenére további időre és munkára van szükség. Baranya megye helyzetéről már szóltunk, így érthető, hogy a megyeszékhely lakosságának magas százalék-aránya ellenére feltételeinek elégtelensége miatt csupán a 16. helyet éri el a megye ellátása szempontjából. Az egész ellátás-vizsgálat fiktív jellege ellenére előzetes elképzelésként jogosnak tűnt az a feltételezés, hogy a beiratkozott olvasók, ill. a könyvtárlátogatók számának a megye népességéhez való viszonyításakor eleve előnyben lesznek a megyelakosságot legnagyobb mértékben koncentráló városok könyvtárai. Érdemes megnézni, szinte kivétel, ahol ez a feltételezés valóban érvényesül. Magyarázatot nem tudunk adni, egy-egy helyen nyilvánvaló, hogy jól működő városi könyvtári hálózatot vagy átlag alatti működési feltételeket kell látnunk a háttérben, ám ez a jelenségen nem változtat, a könyvtár súlyát, még így, a fikció szintjén sem növeli.

A legmeghökkentőbbnek, a legtanulságosabbnak a városellátás vizsgálatának eredményei tűnnek, bár ha jól belegondolunk, az eredmény logikusnak látszik. Szombathelyet kivételnek – igen pozitív kivételnek tekintve valamennyi rangsora alapján – véve, a kis népességszámú települések könyvtárai kerülnek az élbolyba, teljesen függetlenül abszolút számaik sorrendjétől, tehát feltételeik relatív milyenségétől. Ennek az eredménynek pozitív és negatív következtetései egyaránt lehetnek. Ami talán pozitív: noha a nagyobb városok – bár ez így, főként Debrecen miatt erős általánosítás – abszolút adataik alapján jobban ellátottak, a lakossághoz viszonyítva talán mégsem elegendő mértékben, tehát a további fejlesztés még itt is, az imponáló számszerűség ellenére is indokolt. Még durvábban – s ez talán átvezet a nem is annyira negatív, inkább veszélyes következtetéshez: a feltételei alapján abszolút első helyen álló Miskolc arányait tekintve kevesebb emberre hat közvetlenül, mint a rossz feltételekkel rendelkező Szekszárd. S itt a veszély! Ebből ugyanis egy percig sem szabad azt a következtetést levonnunk, hogy a kisebb megyeszékhelyek könyvtárai megfelelő körülmények között működnek, inkább azt kell végiggondolnunk –, az érvényben lévő normatívák, ellátási irányszámok ismeretében –, hogy ha valóban a mai igényeknek megfelelő, korszerű lehetőségeik lennének, éppen ezek a könyvtárak mennyivel többet tehetnének a feltehetőleg amúgy is kisebb

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

városok a településnagyság szerint	város lakossága a megye %-ban	sorrend		megye ellátottsága								város ellátottsága						Össz.
			kötet/megye lakossága	gyarap. Ft/megye lak.	olvasó/megye lakossága	látogató/megye lakossága	m²/megye lakossága	főfogl. dolg./megye lakoss.	megye ellátottsági sorrend	kötet/város lakossága	gyarap. Ft/város lakoss.	olvasó/város lakossága	látogató/város lakossága	m²/város lak.	főfogl. dolg./város lakoss.	város ellátottsági sorrend	ellátottság összesen
1. Miskolc	25,0	6.	14.	14.	9.	10.	3.	13.	10.	17.	16.	14.	13.	8.	15.	15.	14.
2. Debrecen	34,0	3.	18.	18.	16.	17.	17.	16.	18.	19.	19.	18.	18.	19.	19.	19.	19.
3. Szeged	37,0	2.	1.	11.	5.	1.	10.	8.	5.	11.	18.	17.	4.	17.	17.	16.	11–12.
4. Pécs	37,5	1.	12.	9.	17.	18.	16.	14.	16.	18.	17.	19.	19.	18.	18.	18.	18.
5. Győr	27,5	4.	5.	5.	7.	8.	1.	11.	6.	13.	13.	15.	14.	4.	16.	13.	8.
6. Székesfehérvár	22,6	7.	10.	10.	14.	12.	9.	10.	11.	15.	15.	16.	15.	12.	13.	17.	16.
7. Kecskemét	16,0	14.	17.	8.	18.	9.	18.	18.	17.	16.	9.	13.	9.	16.	14.	14.	17.
8. Nyíregyháza	15,9	15.	16.	17.	13.	16.	4.	15.	14.	14.	14.	10.	16.	1.	10.	10.	13.
9. Szombathely	27,2	5.	2.	1.	1.	2.	2.	1.	1.	4.	4.	4.	3.	3.	6.	3.	1.
10. Szolnok	16,1	13.	8.	15.	11.	11.	15.	6.	12.	6.	12.	8.	12.	15.	4.	9.	11–12.
11. Tatabánya	22,2	8.	9.	3.	6.	15.	7.	9.	8.	12.	6.	11.	17.	10.	11.	11/2.	9.
12. Kaposvár	19,2	10.	7.	7.	3.	6.	5.	4.	4.	8.	11.	6.	10.	5.	7.	7.	5.
13. Békéscsaba	14,5	16.	13.	13.	15.	13.	14.	17.	15.	10.	8.	12.	11.	14.	12.	11/2.	15.
14. Eger	16,2	12.	11.	12.	10.	7.	13.	5.	9.	9.	10.	9.	8.	13.	5.	8.	6.
15. Veszprém	11,5	18.	15.	16.	12.	3.	12.	12.	13.	7.	7.	3.	1.	9.	3.	5.	7.
16. Zalaegerszeg	18,5	11.	3.	4.	2.	4.	6.	7.	2/3.	3.	5.	1.	5.	6.	8.	4.	2.
17. Salgótarján	20,0	9.	4.	2.	4.	5.	8.	3.	2/3.	5.	3.	7.	7.	11.	9.	6.	3.
18. Szekszárd	11,7	17.	6.	6.	8.	14.	11.	2.	7.	2.	2.	2.	6.	7.	2.	2.	4.
19. Szentendre	1,6	19.	19.	19.	19.	19.	19.	19.	19.	1.	1.	5.	2.	2.	1.	1.	10.

3. sz. tábla

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kulturális háttérrel rendelkező megyeszékhelyek – s közvetve az egész megye – művelődési lehetőségeinek javításáért, kulturális színvonalának fokozásáért.

Ennek az ellátás-elemzésnek a félreérthető, félremagyarázható eredménye talán önmagában is indokolja, hogy tovább kellett lépnünk a viszonyszámok vizsgálata terén, s meg kellett vizsgálnunk immár konkrét adatokhoz (olvasók, látogatók száma) viszonyítva megyei könyvtáraink helyzetét, színvonalát.

Az olvasók és a könyvtárlátogatók helyzete, ellátottsága

Tisztában vagyunk azzal, hogy a statisztikai adatok alapján nem áll módunkban a könyvtár munkájának színvonalát, hagyományos könyvtári funkcióin túlmenő tevékenységeit, szolgáltatásainak mennyiségét és értékét mérni, értékelni, ezért meg kell elégednünk az érdemi munka olvasó-könyvtárlátogató szempontjaira való leszűkítésével. Természetesen nem tudjuk mérni a könyvtári terek hangulatát, kollégáink munkastílusát, felkészültségét, az állomány összetételét, értékét sem, csupán azt, amit a statisztika számunkra lehetővé tesz: az adatok olvasókra, könyvtárlátogatókra kivetített értékét, illetve ezek egymáshoz való viszonyát *(4. sz. tábla)*.

A soronkénti szöveges elemzés helyett ez esetben is inkább néhány érdekes vonásra hívnánk fel a figyelmet. Az egyik: a szinte elenyésző egyezés a kétféle ellátottsági rangsor között. Ez annál is inkább feltűnő, mivel olykor az olvasók és látogatók abszolút száma szerint alig-alig van eltérés a besorolásban. Mégis csak a számadatok abszolút nagyságával magyarázhatjuk az ellátásbeli különbözőségeket, illetve bizonyos fokig magyarázható lenne a látogatók/olvasók arányának a vizsgálata révén. Ez utóbbinál viszont azt is tudnunk kellene – s a statisztika erről nem ad információt –, hogy mennyire nyitott egy-egy könyvtár, vagyis ismernünk kellene a könyvtár használati szokásait, hogy tisztában legyünk azzal, valóban az állomány használatának eltérő formái vagy a könyvtárhasználat intenzitása indokolja a számadatok és arányaik alakulását, vagy egy adminisztratív intézkedés, mely jelentkezhet a beiratkozáshoz kötött könyvtárhasználatban éppúgy, mint a kölcsönzési lehetőségek korlátozásában.

A másik érdekesség: noha az olvasók és látogatók abszolút száma szerinti sorrend részes az abszolút számok rangsorának kialakulásában, az abszolút számok szerinti sorrend, mely lényegében a feltételek „helyezését" mutatja, alig-alig mutat egyezést a könyvtár tényleges használóinak ellátottságát jelző rangsorokkal. Az első helyen szereplő Miskolc például olvasói ellátásában a 11., a könyvtárlátogatókéban a 14. helyet foglalja el, míg a feltételeiben utolsó helyen álló Szentendre az olvasók ellátásában az első, látogatói kiszolgálásában a 4/5. helyre kerül. Úgy érezzük azonban, hogy ez utóbbi számítások mégis közelebb vihetnek bennünket a lényeghez: ti. a könyvtárhasználók minél színvonalasabb ellátása feltételeinek kutatásához. Többször szóltunk már az abszolút számok túlértékelésének veszélyéről, talán ehhez adnak ezek az ellátási sorok újabb érveket.

Részben szándékosan, részben akaratlanul is kevésre sikerült az elemzés értékelése. Szándékosan, terjedelmi okok miatt, s abban bízva, akit a téma mélyebben érdekel, a táblák tanulmányozása során levonja a megfelelő következtetéseket. Akaratlanul, mert

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Rangsor az olvasók és a könyvtárlátogatók ellátottsága alapján

4. sz. tábla

városok a település nagysága szerint	Olvasók ellátottsága							Látogatók ellátottsága						
	abszolút szám sorr.	állomány/ olvasó	kölcs. kötet/ olvasó	alapter./ olvasó	gyarap. keret/ olvasó	főfogl. dolg./ olvasó	RANGSOR 2. (-absz. sz.)	absz. sz. sorrendje	állomány/ látogató	alapter./ látogató	gyarap. keret/ látogató	főfogl. dolg/ látogató	RANGSOR 2. (-absz. sz.)
1. Miskolc	1.	17.	2.	3.	15.	17.	11.	2.	18.	4.	17.	14.	14.
2. Debrecen	10.	13.	12.	17.	18.	7.	18.	15.	8.	12.	11.	7.	8.
3. Szeged	3.	1.	17.	15.	16.	8.	13/14	1.	16.	19.	19.	19.	19.
4. Pécs	17.	3.	13.	12.	5.	6.	4.	18.	1.	6.	2.	2.	1.
5. Győr	6.	6.	10.	1.	6.x	18.	5.	6.	7.	2.	6.x	12.	6.
6. Székesfehérvár	13.	5.	11.	4.	9.	5.	2.	12.	9.	7.	8.	8.	7.
7. Kecskemét	11.	10.	7.	19.	2.x	13.	10.	5.	14.	18.	12.x	18.	17.
8. Nyíregyháza	5.	18.	16.	2.	17.	11.	16/17	14.	6.	1.	7.	4.	3.
9. Szombathely	2.	12.	3.	8.	10.	16.	8.	3.	17.	9.	13.	16.	15.
10. Szolnok	8.	7.	18.	18.	14.	3.	16.	8.	5.	15.	15.	6.	11.
11. Tatabánya	12.	14.	14.	7.	3.	12.	9.	16.	3.	3.	1.	5.	2.
12. Kaposvár	4.	16.	8.	6.	19.	15.	16/17	7.	10.	5.	14.	10.	9.
13. Békéscsaba	15.	8.	6.	11.	8.x	14.	7.	11.	12.	14.	9.x	15.	13.
14. Eger	14.	11.	15.	16.	11.	4.	13/14	10.	15.	16.	16.	9.	16.
15. Veszprém	9.	19.	9.	14.	13.	10.	19.	4.	19.	17.	18.	17.	18.
16. Zalaegerszeg	7.	15.	1.	9.	12.	19.	12.	9.	13.	8.	10.	13.	12.
17. Salgótarján	16.	9.	4.	10.	4.x	9.	3.	13.	11.	13.	5.x	11.	10.
18. Szekszárd	18.	4.	19.	13.	7.x	2.	6.	7.	2.	10.	4.x	3.	4/5
19. Szentendre	19.	2.	5.	5.	1.	1.	1.	19.	4.	11.	3.	1.	4/5

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Abszolút számok a különféle statisztikai források alapján 1975

városok a település betűrendjében	a város lakossága	alapterület m^2	főfoglalkozású dolgozók száma	állománygyarapítás Ft-összege	leltárba vett kötetek	helyi állomány kötet	beiratkozott olvasók össz.	kölcsönzött kötet összesen	beiratkozott 14 éven aluli olvasók	14 éven aluliak kölcsönzése kötet	könyvtárlátogatók száma
1. Békéscsaba	56 079	990	36	711 845	10 293	103 710	6 525	162 880	2 300	55 544	87 627
2. Debrecen	155 122	1 007	46	233 270	6 322	105 391	7 867	175 798	1 336	35 485	68 814
3. Eger	45 229	1 180	39	346 456	6 687	86 540	5 822	42 677	128	–	83 734
4. Győr	100 065	2 432	49	631 300	11 982	143 251	5 672	155 735	–	–	40 339
5. Kaposvár	58 507	2 120	48	504 135	12 514	146 656	10 049	251 758	2 227	64 035	86 656
6. Kecskemét	77 484	373	35	441 079	12 803	125 908	7 392	234 011	1 872	83 104	140 585
7. Miskolc	172 952	4 800	79	972 466	17 911	181 325	14 180	722 303	3 001	76 166	174 137
8. Nyíregyháza	72 674	3 400	56	429 558	8 312	89 339	6 103	83 726	947	17 912	36 073
9. Pécs	145 307	900	39	280 718	6 524	145 860	5 346	111 344	–	–	38 284
10. Salgótarján	40 001	920	31	270 000	11 815	122 285	6 306	174 397	450	4 852	74 706
11. Szeged	145 413	1 090	48	971 557	28 129	303 649	7 737	138 080	–	–	287 065
12. Székesfehérvár	72 490	1 370	43	477 144	10 508	120 423	7 303	177 258	1 538	36 155	79 165
13. Szekszárd	24 201	750	35	450 000	8 046	101 808	4 320	86 105	1 335	24 403	47 629
14. Szentendre	12 744	462	39	415 840	9 179	78 009	605	14 053	45	–	9 491
15. Szolnok	61 418	1 950	61	478 627	12 843	166 908	8 572	194 580	2 292	40 860	102 270
16. Szombathely	64 745	2 518	62	695 623	17 686	181 938	11 703	354 688	2 533	75 491	164 837
17. Tatabánya	65 130	1 545	37	416 416	7 884	109 739	6 675	137 288	1 367	28 933	69 209
18. Veszprém	35 158	1 160	43	477 662	9 250	108 052	8 328	198 363	1 678	45 557	95 571
19. Zalaegerszeg	39 176	1 415	35	513 152	9 730	106 209	7 286	228 098	872	24 572	61 517

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Abszolút számok a különféle statisztikai források alapján
1978

városok a településüléses betűrendjében	megye népessége (KSH)	város népessége (TEKE)	könyvtár alapterülete m^2	főfoglalkozású dolgozók száma	állományegységarapítás Ft-összege (x-elkülönítetlen)	leltárba vett kötetek száma	helyi állomány (kötet)	beiratkozott olvasók száma	beiratkozott 14 éven aluli olvasó	kölcsönzött kötetek száma	14 éven aluliak által kölcsönzött kötetek száma	könyvtárlátogatók száma (Egyet.Szám.Közp.)	város lakossága a megye lakosságának %-ban
1.Békéscsaba	432 300	62 784	990	35	535 105x	9 895	144 219	6 680	2 580	168 476	57 068	80 510	14,5
2.Debrecen	550 600	187 103	1 007	49	407 517	10 125	142 657	8 078	1 425	179 407	37 642	69 576	34,0
3.Eger	346 800	56 676	899	51	437 890	13 444	132 314	7 001	1 230	135 103	32 403	84 266	16,3
4.Győr	431 100	118 858	3 880	47	828 295x	23 553	215 552	9 628	1 490	227 801	21 681	101 996	27,5
5.Kaposvár	361 000	69 399	2 120	54	513 770	12 593	174 346	10 371	2 234	250 736	65 029	92 477	19,2
6.Kecskemét	571 900	91 700	797	41	773 320x	18 807	154 974	7 636	2 104	185 764	54 168	133 237	16,0
7.Miskolc	799 100	199 901	4 800	81	913 035	21 412	255 052	16 363	3 280	556 315	74 788	185 470	25,0
8.Nyíregyháza	573 500	91 362	3 400	56	532 614	21 678	157 535	10 203	2 175	193 270	36 664	73 205	15,9
9.Pécs	435 100	163 100	900	43	588 205	11 324	162 663	6 225	–	136 827	–	43 563	37,5
10.Salgótarján	235 900	47 091	924	36	616 704x	12 272	133 692	6 236	357	180 941	4 549	73 880	20,0
11.Szeged	461 200	170 355	1 470	66	583 442	14 183	364 855	11 000	1 176	198 222	38 464	317 195	37,0
12.Székesfehérvár	422 500	95 683	1 632	50	548 700	10 909	163 626	7 107	1 428	165 036	30 298	80 016	22,6
13.Szekszárd	261 300	30 705	750	41	451 315x	12 874	129 542	5 468	1 743	86 190	22 436	48 243	11,7
14.Szentendre	977 200	15 453	534	41	429 820	12 067	79 873	2 497	899	64 970	19 312	36 077	1,6
15.Szolnok	445 200	71 863	1 007	65	505 604	15 253	198 391	8 890	2 755	159 847	49 211	91 715	16,1
16.Szombathely	282 600	76 884	2 518	65	926 685	21 189	222 959	12 587	2 597	376 935	70 601	161 756	27,2
17.Tatabánya	321 300	71 424	1 545	41	758 296	11 191	130 460	7 614	1 660	160 746	38 119	54 091	22,2
18.Veszprém	432 200	49 952	1 160	47	485 134	11 993	126 136	8 448	1 803	201 502	51 692	143 039	11,5
19.Zalaegerszeg	264 800	49 081	1 465	38	545 303	12 231	150 596	8 891	1 815	302 324	51 537	84 864	18,5

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mutatószámok az abszolút számok alapján
1978

	Ellátottság				olvasó-arány %		látogató-arány %		olvasók a látogatók %-ban	kölcsönzött kötet/olvasó (olvasói érdeklődés)	Beszerzési kvóta				Ft/beszerzett kötet (Beszerzési kötetátlagár)	kölcsönzött kötet/beszerzett kötet (kopásindex)	Alapter. ellátotts.		Alapter. kihasználts.		Kötet/m² (tárolási index)
	kötet/ megye lakossága	kötet/ város lakossága	kötet/ beiratkozott olvasók	kötet/könyvtár-látogatók	olvasók/megye lakossága %	olvasók/város lakossága %	látogatók/megye lakossága %	látogatók/város lakossága %			beszerzési keret/ megye lakossága	beszerzési keret/ város lakossága	beszerzési keret/ beiratkozott olvasók	beszerzési keret/ könyvtárlátogatók			alapterület/ megye lakossága	alapterület/ város lakossága	alapterület/ olvasók	alapterület/ látogatók	
1. Békéscsaba	0,33	2,29	21,59	1,791	1,54	10,64	18,62	128,23	8,3	25,22	1,24	8,52	80,11	6,65	54,08	17,03	0,23	1,57	14,8	1,230	145,7
2. Debrecen	0,26	0,76	17,66	2,050	1,47	4,32	12,64	37,19	11,6	22,21	0,74	2,18	50,45	5,86	40,25	17,72	0,18	0,54	12,4	1,449	141,7
3. Eger	0,38	2,33	18,90	1,570	2,02	12,35	24,30	148,68	8,3	19,30	1,26	7,73	62,55	5,20	32,57	10,05	0,26	1,58	12,8	1,066	147,2
4. Győr	0,50	1,81	22,39	2,113	2,23	8,10	23,66	85,81	9,4	23,66	1,92	6,97	86,03	8,12	35,17	9,67	0,90	3,19	40,4	3,803	55,5
5. Kaposvár	0,48	2,51	16,81	1,885	2,87	14,94	25,62	133,25	11,2	24,18	1,42	7,40	49,54	5,56	40,80	19,91	0,59	3,05	20,4	2,291	82,2
6. Kecskemét	0,27	1,69	20,30	1,163	1,34	8,33	23,30	145,30	5,7	24,33	1,35	8,43	101,27	5,80	41,12	9,88	0,14	0,87	10,5	0,598	194,5
7. Miskolc	0,32	1,28	15,59	1,375	2,05	8,19	23,21	92,78	8,8	33,99	1,14	4,57	55,80	4,92	42,6	25,98	0,60	2,40	29,3	2,588	53,1
8. Nyíregyháza	0,27	1,72	15,44	2,152	1,78	11,17	12,76	80,13	13,9	18,94	0,93	5,83	52,20	7,28	24,6	8,92	0,59	3,72	33,3	4,645	45,4
9. Pécs	0,37	1,00	26,13	3,734	1,43	3,82	10,01	26,71	14,3	21,98	1,35	3,61	94,49	13,50	51,94	12,08	0,21	0,55	14,5	2,069	180,7
10. Salgótarján	0,57	2,84	21,44	1,810	2,64	13,24	31,32	156,88	8,4	29,02	2,61	13,10	98,89	8,35	50,25	14,74	0,39	1,96	14,9	1,250	214,3
11. Szeged	0,79	2,14	33,17	1,150	2,39	6,46	68,77	186,20	3,5	18,02	1,27	3,42	53,04	1,84	41,14	13,98	0,32	0,86	13,4	0,463	248,2
12. Székesfehérvár	0,39	1,72	23,02	2,045	1,68	7,43	18,94	83,63	8,9	23,22	1,30	5,73	77,21	6,87	50,30	15,13	0,39	1,71	23,0	2,04	100,2
13. Szekszárd	0,49	4,22	23,69	2,685	2,09	17,81	18,46	157,12	11,3	15,76	1,73	14,70	82,54	9,36	35,06	6,69	0,29	2,44	13,9	1,556	172,7
14. Szentendre	0,08	5,17	31,99	2,214	0,26	16,16	3,69	233,46	6,9	26,02	0,44	27,81	172,13	11,91	35,62	5,38	0,05	3,47	21,4	1,479	149,6
15. Szolnok	0,44	2,76	22,32	2,163	2,00	12,37	20,60	127,62	9,7	17,89	1,14	7,04	56,87	5,51	33,15	10,48	0,23	1,40	11,3	1,098	197,0
16. Szombathely	0,78	2,89	17,71	1,378	4,45	16,37	57,24	210,39	7,8	29,95	3,28	12,05	73,62	5,73	43,73	17,79	0,89	3,27	19,9	1,557	88,5
17. Tatabánya	0,41	1,82	17,13	2,412	2,37	10,66	16,84	75,73	14,1	21,11	2,36	10,62	99,59	14,02	67,76	14,36	0,48	2,16	20,3	2,86	84,4
18. Veszprém	0,29	2,52	14,93	0,881	1,95	16,91	33,10	286,35	5,9	23,85	1,12	9,71	57,43	3,39	40,45	16,80	0,27	2,32	13,8	0,81	108,74
19. Zalaegerszeg	0,57	3,07	16,94	1,775	3,36	18,12	32,05	172,91	10,5	34,00	2,06	11,11	61,33	6,43	44,58	24,72	0,55	2,98	16,4	1,728	102,8

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Fejlődési index 1975–1978

városok a településes betűrendjében	város lakossága	alapterület	főfoglalkozású dolgozók	gyarapítási keret	beiratkozott olvasók	kölcsönzött kötet	helyi állomány	beiratkozott olvasók	kölcsönzött kötet	gyermek-kölcsönzés	könyvtár-látogatók
1. Békéscsaba	111,9	100,0	97,2	75,1	96,1	139,1	102,3	103,4	112,1	102,7	91,87
2. Debrecen	120,6	100,0	106,5	174,7	160,1	136,8	102,7	102,0	106,6	106,1	101,11
3. Eger	125,3	76,2	130,7	126,4	201,0	152,9	120,2	316,5	960,9	–	100,64
4. Győr	118,7	159,5	95,9	131,2	196,5	150,4	169,7	146,2	–	–	252,85
5. Kaposvár	118,6	100,0	112,5	101,9	100,6	118,9	103,2	99,6	100,3	101,5	106,72
6. Kecskemét	118,3	213,6	117,1	175,3	146,9	123,1	103,3	79,3	112,4	65,1	94,77
7. Miskolc	115,6	100,0	102,5	93,9	119,5	140,6	115,4	77,0	109,3	98,2	106,51
8. Nyíregyháza	125,7	100,0	100,0	124,0	260,1	176,3	167,2	230,8	229,6	204,6	202,94
9. Pécs	112,2	100,0	110,2	209,5	173,5	111,5	116,4	122,9	–	–	113,79
10. Salgótarján	117,7	100,4	116,1	297,9	103,8	109,3	98,9	103,7	79,3	93,7	98,89
11. Szeged	117,1	134,8	137,5	60,0	50,4	120,1	142,1	143,5	–	–	110,50
12. Székesfehérvár	132,0	119,1	116,2	115,0	103,8	135,8	97,3	93,1	92,8	83,8	101,07
13. Szekszárd	126,8	100,0	117,1	100,3	160,0	127,2	126,5	100,1	130,5	91,9	101,29
14. Szentendre	121,2	115,5	105,1	103,3	131,4	102,3	412,7	462,3	1 997,7	–	380,12
15. Szolnok	117,0	51,6	106,5	105,6	118,7	118,8	103,7	82,1	120,2	120,4	89,68
16. Szombathely	125,1	129,1	106,5	193,6	165,0	133,5	146,8	193,7	113,3	172,7	98,13
17. Tatabánya	109,6	100,0	110,8	182,1	141,9	118,9	114,0	117,1	121,4	131,7	78,16
18. Veszprém	142,0	100,0	109,3	101,5	129,6	116,7	101,4	101,6	107,4	113,4	149,67
19. Zalaegerszeg	125,2	103,5	108,5	106,2	125,7	141,8	122,0	132,5	208,1	209,7	137,95

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a számok segítségével, melyek a publikált statisztikák alapján rendelkezésünkre állnak, lényegében elég keveset tudunk egy-egy könyvtárról ahhoz, hogy munkája valóban értékelhetővé váljék. Elég talán arra hivatkozni, hogy elemzésünk során pl. a főfoglalkozású dolgozók számával dolgoztunk, miközben nem tudjuk, hány könyvtáros van közöttük, milyen végzettséggel, milyen feladatmegosztásban dolgoznak; ismerjük az év során leltárba vett kötetek számát, de semmit nem tudunk annak összetételéről, nemcsak színvonaláról, arról sem, hány féleséget rejt a megadott kötetszám. És ezzel alig említettünk néhányat a még felkutatásra és elemzésre váró szempontok közül, melyek egy részére felmérésünk értékelésével remélhetőleg választ tudunk majd adni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. MOLDOVA György: Akit a mozdony füstje megcsapott. Bp. Szépirodalmi Kiadó, 1977. 155.p.
2. Településeink könyvtári ellátása (TEKE). A tanácsi és szakszervezeti könyvtárak statisztikai adatai. 1978. [Közread. az] OSZK KMK. Bp. NPI, 1979. 52 p.
KSH Statisztikai Évkönyv 1978.
Statisztikai Tájékoztató. Közművelődési Könyvtárak. 1978. Bp. Egyetemi Számítóközpont, 1979. 88 p.
3. KSH Statisztikai Évkönyv 1978. Bp. KSH. 1979. 459.p.

Unesco. – 1266 negyedrét oldalon jelent meg az Unesco 1978–1979. évi statisztikai évkönyve. A szervezethez tartozó 206 ország és autonóm terület oktatás- és művelődésügyére (ezen belül könyvtárügyére), kutatási-fejlesztési tevékenységére vonatkozó adatokat közli; táblázatainak szövege három (angol, francia, spanyol) nyelvű.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

EGY FELMÉRÉS EREDMÉNYE
Műszaki eszközök a felsőoktatási és közművelődési könyvtárakban

SZABÓ LÁSZLÓ

Bevezető

A könyvtári munka eredményességét nagy mértékben meghatározzák a tárgyi feltételek. Közöttük is fontos helyet foglalnak el a műszaki eszközök. Mindinkább előtérbe kerül a könyvtárfejlesztés kapcsán a tervszerű gépesítés, olyan új eszközök és berendezések alkalmazása, amelyek újfajta szolgáltatásokat vagy a már meglévők korszerűsítését teszik lehetővé. Mindazok számára, akik könyvtárgépesítéssel foglalkoznak, nem érdektelen, hogy milyen műszaki eszközállomány van a könyvtárak birtokában. Ennek megismerését szolgálta a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1979-ben történt felmérése a felsőoktatási és a közművelődési könyvtári hálózatokban.

A felmérés és a feldolgozás módszere

A felmérésben önkéntesen részt vevő könyvtárak adatlapot töltöttek ki minden egyes berendezésről és műszaki eszközről. A berendezés/eszköz pontos megnevezésén kívül bekértük a típusra, a gyártóra, a beszerzés évére és a műszaki állapotra vonatkozó adatokat. Továbbá tájékoztatást kértünk a könyvtár középtávú gépesítési tervéről, ennek hiányában a gépesítési elképzelésekről. Az adatlapok kitöltését megkönnyítette a könyvtárban alkalmazható műszaki eszközök és berendezések jegyzéke, amelyet minden könyvtár megkapott.

Értékelhető adatokat végül 11 egyetemi, 22 főiskolai, 14 „A" típusú (megyei) és 57 „B" típusú közművelődési könyvtártól kaptunk.

Az adatok feldolgozása könyvtártípusonként történt, és négy területre terjedt ki.

– *Az eszközállomány számszerű vizsgálata eszköztípusonként.* Miután az adatfelvétel külön-külön történt minden egyes berendezésre, illetve eszközre, a mennyiségi számbavételnek is ez volt az alapja. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy átlagosan mennyi eszközzel rendelkeznek az egyes könyvtártípusokban.

– *A berendezések és eszközök életkorának vizsgálata eszköztípusonként.* A beszerzési évből megállapított életkor jellemző középértéke kétféle módszer segítségével is meghatározható. A szélső értékek figyelembevételével számított súlyozott számtani átlag, az „átlagos életkor" azt mutatja meg, hogy hány éves berendezés tekinthető jellemzőnek egy-egy könyvtár-, illetve eszköztípusban. Az életkor alapján készített gyakorisági sor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

helyzeti középértéke, a módusz viszont arra az évre utal, amelyben a legtöbb berendezést vásárolták a könyvtárak. A módusz figyelmen kívül hagyja a szélső értékeket.

– *A műszaki állapot vizsgálata eszköztípusonként.* A könyvtárak minden egyes berendezés/eszköz műszaki állapotát az adatlapon szereplő „A berendezés/eszköz állaga: kifogástalan, ritkán javítandó, gyakran javítandó, selejtezendő" megfelelő aláhúzásával jelölték. Miután nem határoztuk meg azt a mértéket, ameddig egy berendezés kifogástalannak, ritkán javítandónak stb. minősül, a válaszokban sok a szubjektív megítélés. Ha objektív mércékkel mérve az egyforma válaszok között kimutathatók is a különbségek, a válaszadásnak ezt a formáját árnyaltabbnak kell feltételeznünk, mint bármilyen objektív mércét, mivel figyelembe veszi a javítások gyakoriságán túl a kihasználtság mértékét, a kezelő személyzet gyakorlottságát stb. is. A műszaki állapotra vonatkozó adatok feldolgozása során a „kifogástalan" minősítés 3, a „ritkán javítandó" 2, a „gyakran javítandó" 1 és a „selejtezendő" 0 pontszámot kapott. Bár minden egyes berendezés/eszköz műszaki állapotát egy egész szám jelöli, a súlyozott számtani átlaggal számított „átlagos műszaki állapot" értékeiben a tizedestörtek is értelmezhetők.

– *A műszaki romlás mértékének vizsgálata eszköztípusonként.* A műszaki állapot és a beszerzési év összevetésével számszerűsíthető a műszaki romlás mértéke az egyazon évben vásárolt berendezések és eszközök átlagos műszaki állapotának kiszámításával. Elsősorban az elhasználódás üteme lehet jellemző egy-egy könyvtár-, illetve eszköztípusra.

A könyvtárban előforduló berendezéseket és eszközöket rendeltetésük alapján hat csoportba szoktuk sorolni. Ezek: a számítástechnikai eszközök és berendezések, az audio-vizuális eszközök és berendezések és tartozékaik, a reprográfiai berendezések és eszközök, a kötészeti berendezések és eszközök, a foto- és mikrofilmtechnikai eszközök, berendezések és tartozékaik, valamint a szervezéstechnikai eszközök (ide soroljuk a tárolóeszközöket, a dokumentumszállító eszközöket, a kézi lyukkártyatechnikai berendezéseket, a cím-, cimkeíró, feliratozó és postatechnikai berendezéseket, a villanyírógépeket és íróautomatákat, az irodaszervezési eszközöket és végül a távközlési berendezéseket). A feldolgozás során ezeket az eszköztípusokat különböztettük meg.

Miután a felmérés során nem vizsgáltuk, nem tudunk még megközelítő adatokat sem mondani a berendezések kihasználtságának mértékéről, a beszerzési és javítási gondokról, a kezelőszemélyzet szakképzettségéről. A felmérés egy adott időpont állapotát rögzíti, vagyis csak azokról a berendezésekről és eszközökről kaptunk adatokat, amelyek a felmérés időpontjában a könyvtár állományában voltak. Semmilyen információnk nincs a vásárolt, de a vizsgálat időpontjáig az állományból már „leírt" berendezésekről.

Az eszközállomány szám szerinti vizsgálata

A különböző típusú könyvtárakban található eszközállomány szám szerint nagy eltéréseket mutat, de egyazon könyvtártípuson belül is nagyok a különbségek. Az egy könyvtárra eső berendezések és eszközök száma is jól mutatja ezt *(1. táblázat)*. A vizsgált négy könyvtártípus közül a főiskolai könyvtárakban kiugróan alacsony az állományban lévő műszaki eszközök száma, míg a megyei könyvtárak rendelkeznek átlagosan a leg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. táblázat

Az egy könyvtárra eső berendezések és eszközök száma (kerekítve) könyvtár- és eszköztípusonként:

Könyvtártípus	AV eszközök	Reprográfiai berendezések	Kötészeti berendezések	Foto- és mikrofilmtechnikai eszközök	Szervezéstechnikai eszközök	A teljes eszközállomány
Egyetemi könyvtárak	3,0	4,0	3,0	7,0	6,0	23,0
Főiskolai könyvtárak	1,0	0,0	0,0	1,0	1,0	3,0
„A" típusú (megyei) közművelődési könyvtárak	29,0	5,0	5,0	4,0	8,0	51,0
„B" típusú közművelődési könyvtárak	25,0	1,0	0,0	2,0	1,0	29,0

nagyobb eszközállománnyal. A táblázatból kiolvasható az egyes könyvtártípusok eszközállományának összetétele is. Ezek szerint az egyetemi könyvtárakban a foto- és mikrofilmtechnikai, valamint a szervezéstechnikai eszközök teszik ki az állomány nagyobbik részét. A főiskolai könyvtárakban csak elvétve találunk reprográfiai és kötészeti berendezéseket, és a többi eszköztípusból is csak igen kevéssel rendelkeznek. A közművelődési könyvtárakban legtöbb az audio-vizuális eszközökből van. A megyei könyvtárakban jelentős még a szervezéstechnikai eszközállomány. A „B" típusú könyvtárakban viszont az audio-vizuális berendezéseken kívül más nemigen található, kötészeti berendezésük pedig egyáltalán nincs. Az eszközállományok eltérő összetétele sajátosan tükrözi az eltérő könyvtári funkciókat. A felsőoktatási könyvtárak nem önálló intézmények, az egyetem, illetve a főiskola szervezeti keretén belül működnek. Általában lehetőségük van arra, hogy az intézmény más egységeinél megtalálható berendezéseket és eszközöket is igénybe vegyék, nem csupán a saját állományukban lévőket. Ugyanakkor a könyvtárak mentesülnek olyan feladatoktól, amelyeket a közművelődési könyvtáraknak el kell látniuk – pl. nyelvi laboratórium működtetése, bizonyos nem hagyományos dokumentumok gyűjtése és használatuk biztosítása stb. –, ezeket a feladatokat az oktatási intézmények más szervei látják el. A felmérés azt mutatja, hogy a közművelődési könyvtárakban létrehozták a megfelelő műszaki alapot a képi és a hangzó dokumentumok gyűjtéséből fakadó újfajta szolgáltatásokhoz.

A műszaki eszközállomány nagysága és összetétele nagymértékben a könyvtár nagyságának a függvénye. Nem véletlen, hogy szervezéstechnikai eszközöket elsősorban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

az egyetemi és a megyei könyvtárak vásároltak, miután ezek megkönnyítik a nagy állományok kezelését (szállító- és tárolóeszközök, nyilvántartó és visszakereső rendszerek, irodatechnikai eszközök stb.).

A műszaki eszközállomány gyártmánytípus szerinti vizsgálatából az derül ki, hogy a legkülönbözőbb típusú berendezések vannak a könyvtárakban, mégis érvényre jut az az elv, hogy egy-egy könyvtár egységes gyártmánytípusú géppark létrehozására törekszik. Néhány általános megállapítás tehető a gyártmányokkal kapcsolatban. Az audio-vizuális eszközök zöme csehszlovák, NDK és hazai gyártmány, azonban a nagyobb műszaki igényeknek a nyugati termékek felelnek meg. A korszerű reprográfiai berendezések közül a gyorsmásolók kizárólag tőkés országokból származnak, a sokszorosítók nagy része Csehszlovákiából és Lengyelországból. A kötészeti berendezések magyar és szovjet gyártmányok. A foto- és mikrofilmtechnikai eszközök között az NDK termékei egyeduralkodóak. A szervezésétechnikai eszközök egy része egyedi gyártmány.

A berendezések és eszközök életkora

A beszerzési év, illetve az ebből megállapítható életkor fontos információ a gépesítési szakembereknek. A középtávú tervezéshez a berendezések életkorának ismeretében megközelítő pontossággal határozható meg az az időpont, amikor egy-egy eszköztípus nagyobb mértékű felújítása esedékessé válik. Az egyes könyvtár- és eszköztípusra jellemző átlagos életkort mutatja be a *2. táblázat.* A legöregebb eszközállomány az egyetemi

2. táblázat

A műszaki eszközök és berendezések átlagos életkora könyvtár- és eszköztípusonként:

Könyvtártípus	AV eszközök	Reprográfiai berendezések	Kötészeti berendezések	Foto- és mikrofilmtechnikai eszközök	Szervezéstechnikai eszközök	A teljes eszközállomány
Egyetemi könyvtárak	7	6	16	8	7	8
Főiskolai könyvtárak	7	4	8	4	3	4
„A" típusú (megyei) közművelődési könyvtárak	5	6	9	7	5	6
„B" típusú közművelődési könyvtárak	5	6	5	6	3	4

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

könyvtárakban, a legfiatalabb a főiskolai és a „B" típusú közművelődési könyvtárakban található. Szembetűnő, hogy mindegyik könyvtártípusban a kötészeti berendezések életkora a legmagasabb (a „B" típusú könyvtárak ilyen szempontból nem tekinthetők mérvadónak, mivel az 57 vizsgált könyvtár közül mindössze kettő rendelkezik egy-egy kötészeti géppel). Mind az „A", mind a „B" típusú könyvtárakban az audio-vizuális eszközök átlagos életkora 5 év. Ez összhangban van az AV dokumentumok gyűjtését szorgalmazó központi intézkedések keltével. A szervezéstechnikai eszközök még csak szórványosan vannak a főiskolai és a „B" típusú könyvtárakban. Ezek jelentős részét is az elmúlt néhány évben vásárolták a könyvtárak.

A berendezések és eszközök életkora alapján készített gyakorisági sor *(3. táblázat)* azt mutatja meg, hogy a különböző könyvtártípusokban hogyan oszlik meg az eszközállomány az életkor szerint. A gyakorisági sor módusza azon berendezések és eszközök életkora, amelyből a legtöbb van egy-egy könyvtártípusban. Ezek szerint az egyetemi és a „B" típusú könyvtárakban az 1–3 éves, a főiskolai és a megyei könyvtárakban a 4–6 éves berendezések a leggyakoribbak. A súlyozott számtani átlaggal számított átlagos életkor és a gyakorisági sorból meghatározott helyzeti középérték azért nem esik egybe, mivel ez utóbbi nem veszi figyelembe a szélső értékeket. Minél nagyobb a távolság a számtani átlag és a módusz között, annál nagyobb az életkor szórása.

3. táblázat

Gyakorisági sor a berendezések és eszközök életkora alapján könyvtártípusonként:

Életkor (év)	Egyetemi könyvtárak	Főiskolai könyvtárak	„A" típusú (megyei) közművelődési könyvtárak	„B" típusú közművelődési könyvtárak
1 – 3	73	25	224	755
4 – 6	31	31	279	452
7 – 9	48	4	105	256
10 – 12	35	2	60	80
13 – 15	14	1	25	32
16 – 18	22	1	18	7
19 – 20 felett	25	1	17	9
Módusz	2,5 év	5,0 év	3,5 év	2,5 év

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A nagyobb állománnyal és tradícióval rendelkező könyvtáraknak nagyobbak a gépesítési hagyományai is. Ezt látszik alátámasztani a gyakorisági sor is. A főiskolai könyvtárak közül néhánynak adódott lehetősége egy-egy berendezés vásárlására az utóbbi időben és a „B" típusú könyvtárak gépesítésére is csak pár éve került sor.

Az átlagos műszaki állapot

Egy berendezés műszaki állapota a használhatóságon keresztül mérhető. Hogy milyen, azt több tényező befolyásolja, mint pl. a berendezés életkora, a kihasználtság mértéke, a szakszerű kezelés, a rendszeres karbantartás. A műszaki eszközök és berendezések átlagos műszaki állapotának *(4. táblázat)* vizsgálatára az átlagos életkor tükrében

4. táblázat

A műszaki eszközök és berendezések átlagos műszaki állapotának mérőszáma könyvtár- és eszköztípusonként:

Könyvtártípus	AV eszközök	Reprográfiai berendezések	Kötészeti berendezések	Szervezéstechnikai eszközök	Foto- és mikrofilmtechnikai eszközök	A teljes eszközállomány
Egyetemi könyvtárak	1,95	1,77	2,20	2,48	2,47	2,20
Főiskolai könyvtárak	1,50	2,08	3,00	2,54	2,50	2,32
„A" típusú (megyei) közművelődési könyvtárak	2,35	1,77	2,17	2,61	2,64	2,33
„B" típusú közművelődési könyvtárak	2,38	1,97	2,50	2,78	2,81	2,41

van mód. Ezek szerint minden könyvtártípusban a reprográfiai berendezések műszaki állaga a legrosszabb és a főiskolai könyvtárak kivételével nem érik el a „ritkán javítandó" minősítést. Annak ellenére, hogy a kötészeti berendezések átlagos életkora magas, műszaki állapotuk átlagos szintű. A foto- és mikrofilmtechnikai eszközök minden könyvtártípusban a legkiválóbb berendezések közé tartoznak. Az azonos átlagos életkorú eszköztípusok műszaki állapota néhol jelentősen eltér az egyes könyvtártípusok között. Az átlagos életkor és az átlagos műszaki állapot közötti kapcsolatra utal az *5. táblázat.* Az egyes értékek a műszaki romlás (amelyet a kifogástalan minősítést jelentő 3,00 és az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

5. táblázat

Az átlagos műszaki romlás mértéke egyik évről a másikra könyvtár- és eszköztípusonként:

Könyvtártípus	AV eszközök	Reprográfiai berendezések	Kötészeti berendezések	Foto- és mikrofilmtechnikai eszközök	Szervezéstechnikai eszközök	A teljes eszközállomány
Könyvtártípus	0,175	0,246	0,053	0,074	0,088	0,114
Főiskolai könyvtárak	0,200	0,307	0,000	0,153	0,250	0,227
„A" típusú (megyei) közművelődési könyvtárak	0,176	0,246	0,104	0,065	0,090	0,134
„B" típusú közművelődési könyvtárak	0,155	0,184	0,125	0,044	0,095	0,197

átlagos műszaki állapot különbsége ad meg) és az átlagos életkor hányadosa. Azt mutatja meg, hogy mekkora volt az átlagos műszaki romlás egyik évről a másikra. Ezek szerint legrosszabb a helyzet a főiskolai könyvtárakban, viszont az egyetemi könyvtárak eszközállományának műszaki állapota a legjobb a berendezések életkorához viszonyítva. Eszköztípusonként vizsgálva az alábbiak állapíthatók meg. Nagy mértékben csökkent a reprográfiai berendezések műszaki állaga. Ugyancsak jelentős az audio-vizuális eszközök műszaki állapotának a romlása. Legkevésbé a foto- és mikrofilmtechnikai eszközök, valamint a szervezéstechnikai eszközök használódtak el.

Az egyes eszköztípusok között az elhasználódás üteme különböző. Ennek objektív okai is vannak, hiszen a meghibásodási lehetőség nem egyforma. Vannak olyan berendezések, amelyek kezelése szakértelmet igényel, másoké nem. A reprográfiai berendezések gyors elhasználódásában szerepet játszik az a tény is, hogy ezek a berendezések kivétel nélkül bonyolult szerkezetek, számos lehetséges hibaforrással. Ugyanakkor a könyvtárakban található kötészeti berendezések nagyobbik része egyszerű, mechanikus működésű gép, ahol az élettartamot leginkább az anyagkopás határozza meg.

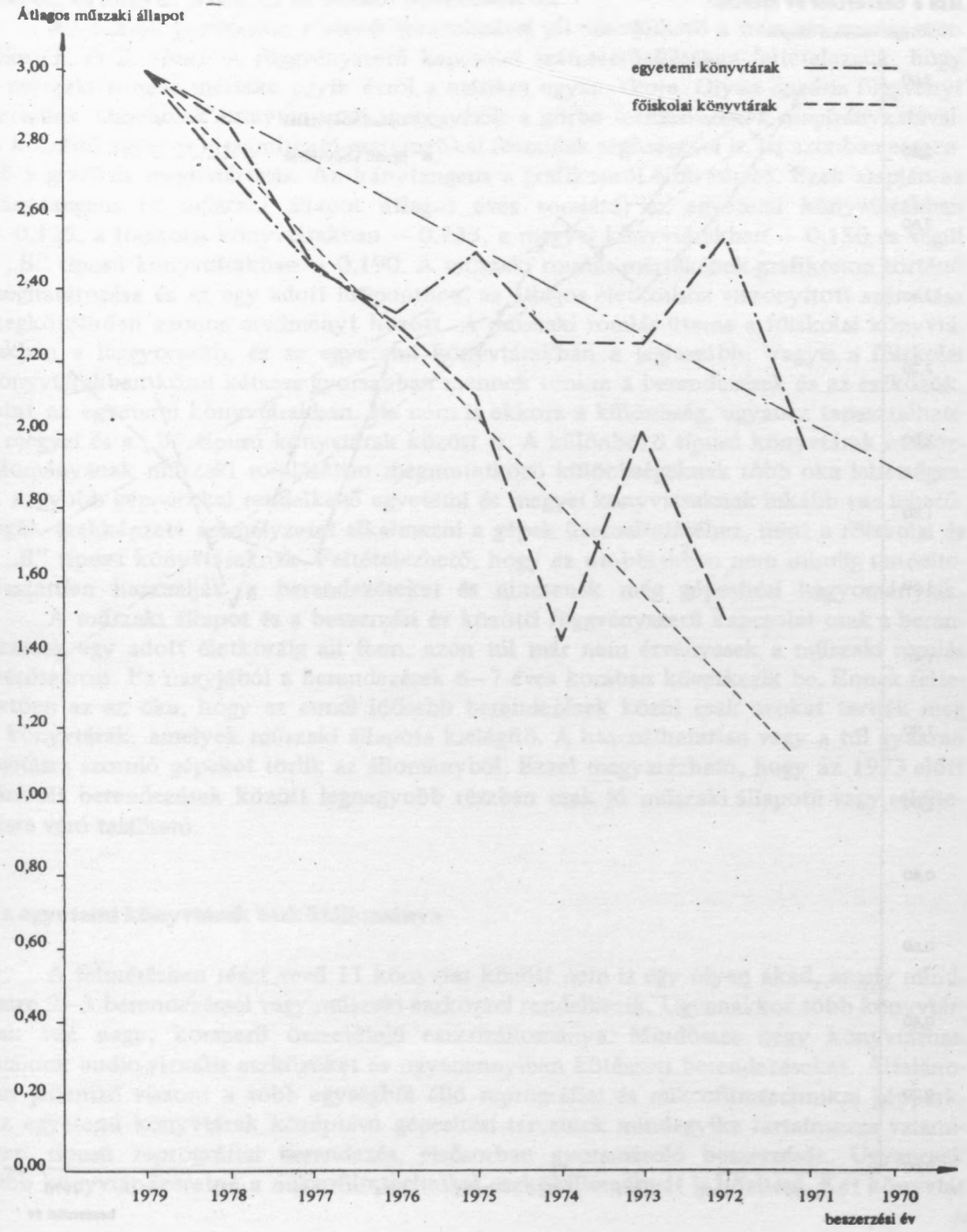
A műszaki romlás mértéke

Vizsgáljuk meg, van-e függvényszerű kapcsolat, és ha igen, akkor milyen természetű, a beszerzési év és a műszaki állapot között. Az előbbiekben a műszaki romlás mértékét

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. ábra

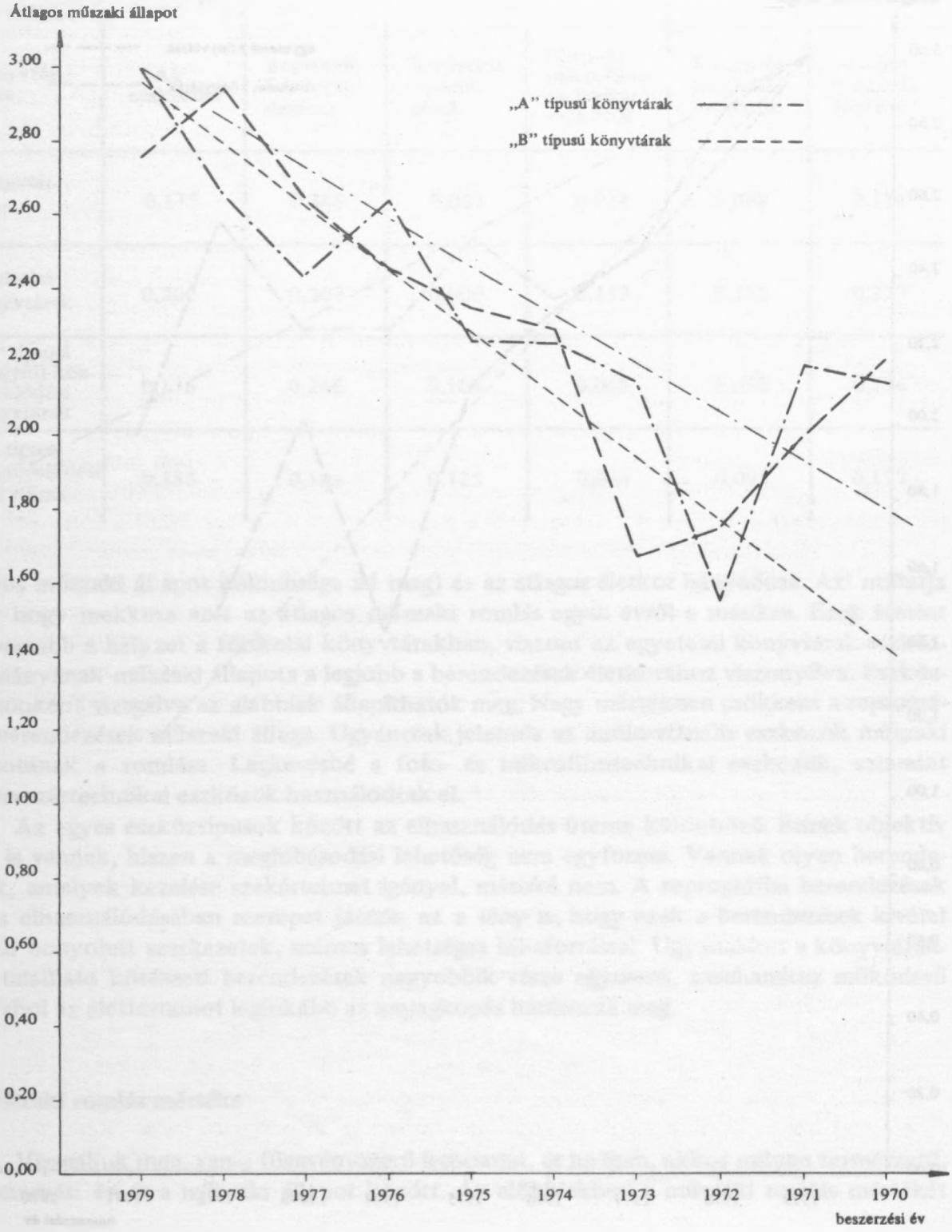
Az egyetemi és a főiskolai könyvtárak eszközállományának műszaki romlása a beszerzési év szerint:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2. ábra

Az „A" típusú (megyei) és a „B" típusú közművelődési könyvtárak eszközállományának műszaki romlása a beszerzési év szerint:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

egy adott időpontra, az átlagos életkorra vonatkoztatva vizsgáltuk. Most azt nézzük meg, hogy milyen az átlagos műszaki állapota az egyazon évben állományba vett berendezéseknek, és hogyan alakul ez az életkor növekedésével.

Az adatok grafikonon történő ábrázolásával jól szemlélhető a műszaki romlás mértéke *(1. és 2. ábra)*. A függvényszerű kapcsolat számszerűsítéséhez feltételezzük, hogy a műszaki romlás mértéke egyik évről a másikra ugyanakkora. Olyan lineáris függvényt keresünk, amelynek iránytangense megegyezik a görbe természetének alapirányzatával. A közelítő egyenes kiszámítható matematikai formulák segítségével is, itt azonban elegendő a grafikus meghatározás. Az iránytangens a grafikonról leolvasható. Ezek alapján az iránytangens (a műszaki állapot átlagos éves romlása) az egyetemi könyvtárakban – 0,125, a főiskolai könyvtárakban – 0,233, a megyei könyvtárakban – 0,150, és végül a „B" típusú könyvtárakban – 0,190. A műszaki romlás mértékének grafikonon történő meghatározása és az egy adott időponthoz, az átlagos életkorhoz viszonyított számítása megközelítően azonos eredményt hozott. A műszaki romlás üteme a főiskolai könyvtárakban a leggyorsabb, és az egyetemi könyvtárakban a leglassúbb. Vagyis a főiskolai könyvtárakban közel kétszer gyorsabban mennek tönkre a berendezések és az eszközök, mint az egyetemi könyvtárakban. Ha nem is ekkora a különbség, ugyanez tapasztalható a megyei és a „B" típusú könyvtárak között is. A különböző típusú könyvtárak eszközállományának műszaki romlásában megmutatkozó különbségeknek több oka lehetséges. A nagyobb gépparkkal rendelkező egyetemi és megyei könyvtáraknak inkább van lehetőségük szakképzett személyzetet alkalmazni a gépek üzemeltetéséhez, mint a főiskolai és a „B" típusú könyvtáraknak. Feltételezhető, hogy ez utóbbiakban nem mindig rendeltetésszerűen használják a berendezéseket és nincsenek még gépesítési hagyományaik.

A műszaki állapot és a beszerzési év közötti függvényszerű kapcsolat csak a berendezések egy adott életkoráig áll fenn, azon túl már nem érvényesek a műszaki romlás mérőszámai. Ez nagyjából a berendezések 6–7 éves korában következik be. Ennek feltehetően az az oka, hogy az ennél idősebb berendezések közül csak azokat tartják meg a könyvtárak, amelyek műszaki állapota kielégítő. A használhatatlan vagy a túl gyakran javításra szoruló gépeket törlik az állományból. Ezzel magyarázható, hogy az 1973 előtt vásárolt berendezések között legnagyobb részben csak jó műszaki állapotú vagy selejtezésre váró található.

Az egyetemi könyvtárak eszközállománya

A felmérésben részt vevő 11 könyvtár között nem is egy olyan akad, amely mindössze 2–3 berendezéssel vagy műszaki eszközzel rendelkezik. Ugyanakkor több könyvtárnak van nagy, korszerű összetételű eszközállománya. Mindössze négy könyvtárban találunk audio-vizuális eszközöket és ugyanennyiben kötészeti berendezéseket. Általánosan jellemző viszont a több egységből álló reprográfiai és mikrofilmtechnikai géppark. Az egyetemi könyvtárak középtávú gépesítési terveinek mindegyike tartalmazza valamilyen típusú reprográfiai berendezés, elsősorban gyorsmásoló beszerzését. Ugyancsak több könyvtár szeretné a mikrofilmtechnikai eszközállományát is bővíteni. Két könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kötészeti berendezés, 5 szervezéstechnikai eszköz vásárlását tervezi. Egyetlen könyvtár sem kíván audio-vizuális eszközt beszerezni az elkövetkezendő öt évben.

A tervekben szereplő berendezések, illetve eszközök egy része a meglévő állomány „frissítését" szolgálja, illetve a kapacitást bővíti. Más része viszont olyan új berendezés, amely ezidáig nincs a könyvtárnak (néhány példa erre: kardex, teherlift, mikrofilm-visszanagyító berendezés).

A szerényen megfogalmazott tervek és elképzelések azt mutatják, hogy egy-egy tervidőszakban nincsenek túl nagy lehetőségek az eszközállomány fejlesztésére. Nagyobb mértékű korszerűsítésre és fejlesztésre általában akkor nyílik lehetőség, ha tervbe veszik az egész könyvtár rekonstrukcióját.

A főiskolai könyvtárak eszközállománya

A 22 főiskolai könyvtár közül öt semmilyen műszaki eszközzel nem rendelkezett a felmérés időpontjában, és mindössze egy könyvtárnak van 10 egységnél nagyobb eszközállománya. Leginkább egy mikrofilmolvasó készülékkel rendelkeznek a könyvtárak. Öt könyvtárnak van legalább egy audio-vizuális eszköze, hatnak valamilyen reprográfiai berendezése. Két könyvtár eszközállományában kötészeti berendezéseket is találunk. A szervezéstechnikai eszközállomány nagy részét a villanyírógépek teszik ki, egy helyen találunk kardexet, illetve fénylyukkártyás rendszert.

10 könyvtár nem tervezi az eszközállomány fejlesztését az 1980–85 közötti időszakban. 10 könyvtár gyorsmásoló vagy más reprográfiai berendezést kíván vásárolni, kettő szervezéstechnikai eszközt. Egy-két kivételtől eltekintve a tervekben mindössze egy műszaki eszköz beszerzése szerepel. Több könyvtár is jelezte fejlesztési tervével kapcsolatosan, hogy a fenntartó intézmény lehetőséget biztosít a nem könyvtári berendezések használatára, elsősorban a foto- és mikrofilmlaboratórium és a gyorsmásoló igénybevételére, ezért nem szerepeltetik ezek vásárlását a tervükben.

Általánosan megállapítható, hogy a főiskolai könyvtárak kis eszközállománnyal rendelkeznek és minimálisak a műszaki fejlesztési lehetőségek. Elgondolkoztató, hogy a könyvtárak legnagyobb része gyorsmásoló berendezés beszerzését tervezi.

A megyei könyvtárak eszközállománya

A megyei könyvtárak 74 százaléka vett részt a felmérésben. Általános tapasztalat, amit ez a vizsgálat is bizonyít, hogy nagyobb vagy kisebb mértékben, korszerűen vagy kevésbé, de kivétel nélkül jelentős eszközállománnyal rendelkeznek ezek a könyvtárak, s különösen akkor igaz ez, ha a vizsgálatba bevont többi könyvtártípushoz hasonlítjuk. Természetes, hogy egy-egy könyvtár az átlagosnál nagyobb és korszerűbb gépparkkal bír, és van, amelyik lemaradt a gépesítésben.

Új épületbe költözik, és ezzel egyidőben műszaki felszerelését is megújítja, kiegészíti a könyvtárak egy része. A középtávú fejlesztési tervek, elképzelések kapcsán a könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tárak inkább az igényeiket, mint a lehetőségeiket jelezték. Ezek szerint az audio-vizuális eszközállomány fejlesztését öt könyvtár irányozta elő. Három könyvtár pedig új zenei stúdiót szeretne. A reprográfiai géppark felújítását, kiegészítését majd minden könyvtár tervbe vette. Ezek közül 6 könyvtár cédulasokszorosítót, 7 pedig gyorsmásolót kíván beszerezni a VI. ötéves tervidőszak során. A könyvtárak egy része egy-egy eszközzel szeretné bővíteni kötészeti gépparkját is. A mikrofilmtechnikai eszközök közül mikrofilm előállítására alkalmas berendezés vásárlását 4, egyéb fotolaboratóriumi felszerelését 6 könyvtár tervezi. A szervezéstechnikai eszközökön belül telexet 4, villanyírógépet, speciális írógépet 5, tárolóeszközt 3 könyvtár szeretne beszerezni.

A „B" típusú könyvtárak eszközállománya

A válaszoló 57 könyvtár közül kettőben semmilyen műszaki felszerelés nincs. A fennmaradó 55 könyvtár mindegyikében találunk audio-vizuális eszközt, ugyanakkor reprográfiai berendezést csak 21-ben (a könyvtárak 36 százaléka), kötészeti berendezést 2-ben, foto- és mikrofilmtechnikai eszközt 39-ben (68 százalék) és szervezéstechnikai eszközt 17-ben (30 százalék).

13 könyvtár az audio-vizuális eszközökön kívül semmilyen más műszaki eszközzel nem rendelkezik, s 31 könyvtár legfeljebb további hárommal. Ez teszi ki a könyvtárak 77 százalékát, és a fennmaradó 23 százalékban sem sokkal jobb a helyzet. Ebből az állapotból szeretne kilépni a könyvtárak nagy része. 18 könyvtár nem adta meg középtávú gépesítési tervét, közülük néhány jelezte, hogy semmilyen lehetőségük nincs a műszaki fejlesztésre. 31 könyvtár azonban audio-vizuális eszköz, és ugyanennyi reprográfiai berendezés beszerzését tervezi, részben felújításra, részben állománykiegészítésre. 6 könyvtár kötészeti berendezést, 16 könyvtár foto- és mikrofilmtechnikai eszközt szeretne. Ez utóbbiak leginkább mikrofilmolvasó-készülék, két könyvtár azonban mikrofilm előállítására alkalmas berendezés vásárlását irányozta elő. Szervezéstechnikai eszköz, elsősorban telex, tárolóeszköz, és villanyírógép szerepel 21 könyvtár gépesítési tervében.

***

Az, hogy mi valósul meg a tervekből és az elképzelésekből, mennyire voltak reálisak a könyvtárak, majd csak öt év múlva derül ki. Annyi azonban most is megállapítható, hogy elsősorban két eszköztípus iránt mutatkozik általános igény. Reprográfiai berendezések, ezen belül is a gyorsmásolók (a közművelődési könyvtárakban a katalóguscédula-sokszorosítógépek is) beszerzését majd minden könyvtár tervbe vette. A szervezéstechnikai eszközök közül a különböző speciális tárolóeszközök, a kézi információtároló és visszakereső rendszerek és nem utolsósorban a telex sok könyvtár középtávú tervében szerepel. Egyetértek a könyvtárak igényeivel, amikor gyorsmásolót és szervezéstechnikai eszközt szeretnének. Olyan berendezések ezek, amelyek még a legkisebb könyvtárban is sokoldalúan és gazdaságosan kihasználhatók.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Következtetések

A felsőoktatási és a tanácsi közművelődési könyvtári hálózat eszközállományának felmérése elsődlegesen a jelenlegi helyzet feltérképezését szolgálta, de alapot ad a könyvtárgépesítés további kutatásaihoz.

A felmérés azt bizonyítja, hogy e könyvtári hálózatok gépesítettsége igen alacsony színvonalú, sőt a könyvtárak jelentős részében még a minimális szintet sem éri el. Különösen elgondolkoztató tény ez, ha figyelembe vesszük, hogy hol tart ma a könyvtárgépesítés a fejlett tőkésországokban. Nem a legkorszerűbb technikát és technológiát hiányolom elsősorban – ezeknek még nyomait sem találtuk –, hanem azoknak a berendezéseknek és műszaki eszközöknek a hosszú sorát, amelyek a hagyományos könyvtári üzemben is feltétlenül szükségesek lennének. Általában hiányoznak azok a berendezések és eszközök, amelyek a szolgáltatásbővítést lehetővé tennék. Gyakorlatilag azonban mindenfajta gépesítés végső soron az olvasók kiszolgálásának korszerűsítését, meggyorsítását eredményezi. Ahhoz, hogy előbbre lépés történjen ezen a területen, számos feltételnek kell teljesülnie. A legfontosabbak ezek közül központi feladatok, mint a könyvtári gépesítés elvi irányítása, pénzügyi támogatása, valamint a gépesítési tervek megvalósításához nélkülözhetetlen kereskedelmi megállapodások. Jóllehet közismert – és hivatkozunk is rá eleget – a nehéz gazdasági helyzet, és még az olyan kis beruházások, mint egy-egy könyvtár műszaki eszközállományának felújítása és kiegészítése is pénzügyi korlátok közé szorított, mégsem hiszem, hogy le kellene mondanunk a könyvtárak gépesítéséről. Éppen a rendelkezésre álló pénz szűkös volta sürgeti a központi segítségnyújtást, hogy megvalósítható legyen a folyamatos fejlesztés. Több gondot kell fordítani a jövőben a kisebb könyvtárak gépesítésére, ami nem jelenti azt, hogy a nagy, országos jelentőségű könyvtárak problémáit háttérbe kellene szorítani.

Ebben az évben vizsgáljuk meg az országos szakkönyvtári hálózat eszközállományát, hasznosítva az itt ismertetett felmérés tapasztalatait, kiküszöbölve hibáit és hiányosságait és felhasználva eredményeit. Bízunk abban, hogy a felmérés második szakaszának befejeztével olyan országos helyzetkép lesz a birtokunkban, amely sok, hasznosítható információt ad a könyvtári szakembereknek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

AUDIO-VIZUÁLIS DOKUMENTUMOK A KÖNYVTÁRI GYŰJTEMÉNYEKBEN

BOBOKNÉ BELÁNYI BEÁTA

A könyvtárak feladata, hogy intézményesen biztosítsák a társadalom informálódásához, az egyén tanulásához, önépítéséhez szükséges könyvtári dokumentumbázist. A különféle könyvtártípusok e feladat megoldásához gyűjteményeket építenek, ezek együttese alkotja azt a dokumentumalapot, amely a teljességet reprezentálja. A könyvtári egységeknek jól szelektált, operatív, egymást ésszerűen kiegészítő gyűjteményeket kell szervezniük. Minden olyan dokumentum részét képezheti a könyvtári gyűjteménynek, amely társadalmilag értékes, hasznosítható információt hordoz. (Lásd a Minisztertanács 17/1976.(VI.7.) sz. rendelete a könyvtárakról szóló 1976. évi 15. sz. törvényerejű rendelet végrehajtásáról). A ma könyvtárának vállalkoznia kell hordozójától, formátumától függetlenül a rögzített információk együtt tartására. A források egységének biztosítása érdekében szinte össze kell „olvasztani" a különböző tárakat, mivel párhuzamos működtetésük gazdaságtalan és indokolatlan. Az a cél, hogy az olvasót, a felhasználót a legteljesebb mértékben kiszolgáljuk. Olyan *integrált* gyűjteményeket kell építenünk, amelyekben megvalósítjuk a különböző dokumentumtípusok együttélését, feltárását és rendelkezésre bocsátását. Minden dokumentum hatékonyságát növeli, ha megfelelően szervezett együttes, gyűjtemény részét képezi. A források egységes biztosítása ezért egyben magasabb színvonalú szolgáltatást is jelent, amely jelentősen megnövelheti a könyvtár társadalmi megbecsülését.

Az utóbbi évtizedekben erősen megváltoztak a társadalom informálódási igényei. Ehhez jelentősen hozzájárult a tanulási folyamat megváltozása. A tanításról áttevődött a hangsúly a tanulásra, az önképzésre, nem is beszélve az időbeni kitolódásról hiszen a permanens képzés korát éljük. A tanulás folytonossága, az a tény, hogy az ember csak úgy tud megfelelni a társadalmi elvárásoknak, ha állandóan építi önmagát, tehát tanul (nyelvet, szakmát stb.) és informálódik. Ez számunkra – könyvtárosoknak – parancsként fogalmazódik át: minden eszközzel elő kell segítenünk a folyamat eredményességét. Az ismeretszerző folyamat eredményességének fokozására alkalmasak az általunk célbavett dokumentumtípusok: az audio-vizuális (továbbiakban AV) dokumentumok, amelyeknek jellemzője, hogy megfelelő csoportosítással látó és halló érzékszerveinket együttesen veszik igénybe. Komplexitásuk záloga az emberi ismeretszerző folyamat nagyobb hatásfokúvá tételének. Számtalan pszichológiai, pedagógiai stb. kísérlet és vizsgálat bizonyítja, hogy a tanulási-tájékozódási folyamat hatékonysága, a befogadás mélysége, a művészi alkotással való azonosulás mértéke többszörösére emelhető látási és hallási ingereink

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

együttes igénybevételével. Hatásuk arra épül, hogy az ember természeténél fogva audio-vizuális felépítésű.

Az AV eszközök erősen meg fogják változtatni a jövő generáció informálódási szokásait. Az a gyerek, aki az iskolában az audio-vizuális eszközök segítségével céltudatosan dolgozott, megtanult koncentrálni, jó ítélőképessége van, másképpen használja a meglévő információforrásokat és mások lesznek az igényei felnőtt korában. Számára természetes lesz az ilyen típusú eszközök használata. Jelentősen befolyásolják ezek az eszközök a szórakozás, a szabad idő kihasználás és az információszerzés egyéb területeit is. A könyvtárak ilyen tekintetben jól elhatárolhatók egyéb (oktatási, művelődési) intézményektől. Az iskolák alapvetően más alkalmazási lehetőségre fognak természetszerűen törekedni. A könyvtár elsődleges feladata az önképzés biztosítása, az informálás és a szabad idő értelmes kitöltése, e téren kell segítséget nyújtania, eszközeit is ez határozza meg. El kell érni, hogy az AV dokumentumok és a használatukhoz szükséges berendezések jelenléte és használata a könyvtárakban is olyan természetessé váljék, mint az élet más területein.

Az AV dokumentumok helye és szerepe igen változó az egyes könyvtártípusokon belül is. Az AV anyagokkal kapcsolatos szakirodalom, miközben hangsúlyozza fontosságukat arra is figyelmeztet, hogy kellő arányban építsük be őket gyűjteményeinkbe, mindenkor alkalmazkodva az adott gyűjtemények sajátosságaihoz és a használók igényeihez. Gyűjteményszervezési stratégiánkat, a feldolgozási és szolgáltatási szinteket nagymértékben meghatározza ugyanis a már kiépített gyűjtemény, az újtípusú anyagok növekedésének üteme, használatának mértéke és módja. Egyetlen dolog vitathatatlan: *az AV dokumentumok véglegesen „polgárjogot" nyertek könyvtártípusaink mindegyikében.*

Ez azonban – hangsúlyozzuk ismét – nem vezethet ötletszerű, divatjellegű gyűjtésükhöz. A világ különböző tájain készített normatívák és irányelvek azért emelik ki, hogy csak bizonyos gyűjteménynagyság felett (pl. az ALA Útmutató[1] szerint csak 150 ezer lakost vagy ennél többet ellátó könyvtár esetében) biztosítható szakszerű kezelésük és a belőlük való szolgáltatások ideális megszervezése. Hazai viszonylatban azt kell hangsúlyoznunk, hogy a szóban forgó anyagok szerves kiegészítő részét képezik a gyűjteménynek. Az IFLA normatívák[2] figyelembevételével készített „Szakmai irányelvek a tanácsi könyvtárak távlati tervezéséhez és fejlesztéséhez"[3] c. dokumentum az ellátási szintekhez kapcsolódva pl. ajánlásokkal is él vonatkozásukban. E normatívák ma már nem felelnek meg a társadalmi elvárásoknak, hiszen több mint fél évtizede születtek. A közművelődési könyvtárak zenemű és hangtári részlegeinek állományi, szolgáltatási és személyzeti normáit Skaliczki Judit vette revízió alá.[4]

Az ifjúság könyvtári ellátásával foglalkozó Irányelv[5] – sajnálatos módon – még nem foglalkozik érdemben a nem-nyomtatott és audio-vizuális dokumentumok fontosságával a gyermek- és iskolai könyvtárakban, pedig ez a könyvtártípus éppen napjainkban döntő változáson megy keresztül. Egymás után alakulnak az iskolai eszköz-központok, amelyek egy részét a könyv-formátumú dokumentumok, másikat a különböző formájú egyéb ismerethordozók teszik ki. Az újtípusú dokumentumok elsősorban az oktatásban alkalmazhatók nagy hatásfokkal. („Az audio-vizuális dokumentumok, beleértve a főként oktatási célokra készülteket is, különös értékkel bírnak mind a gyerekkönyvtári mind pedig külső hasznosíthatóságukat tekintve. Figyelmet érdemelnek a dialemezek és -szala-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

gok használatában rejlő lehetőségek a könyvek hatásának elmélyítésére, továbbá a hanglemezek és -szalagok fontossága az élőszó és a zene területén." IFLA normatívák, 51. bekezdés.)

Nyilvánvalóan más lesz tehát a szóban forgó dokumentumok aránya egy közművelődési és egy iskolai könyvtár gyűjteményében.

A közművelődési könyvtárak auditív és vizuális gyűjteményeire vonatkozóan egyébként a következő irányszámok a legismertebbek:

Az IFLA normatívák 46. bekezdése szerint: „a minimális gyűjtemény, amely elfogadhatóan kielégítő szolgáltatásokat tud nyújtani 20 ezer lakosig, 2000 hanglemez és/vagy hangszalag, s a zenén kívül szöveges, oktatási és nyelvoktatási anyagra is kiterjed mind a felnőttek, mind pedig a gyerekek számára. Egy-egy ilyen gyűjtemény fenntartásához évente legalább 300 hanglemezt kell beszerezni, kölcsönzési szolgáltatás esetén még többet. Az audio-vizuális anyagok egyéb típusaira vonatkozóan az IFLA dokumentum nem ad irányszámokat, lehetetlen vállalkozásnak minősíti a rájuk vonatkozó ellátási normák meghatározását (48. bekezdés).

Az ALA Útmutató a 16 mm-es filmek könyvtári beszerzésével foglalkozik részletesen, közben megadja a minimális gyűjtemény adatait:

Ellátandó lakosok száma	*Alapgyűjtemény*	*Évi növekedés*
150 000	300 db	30 db
300 000	400 db	40 db
500 000	600 db	50 db

A hangzó dokumentumok esetében az ALA minimális elvárása, hogy minden ötven lakosra kell számolni egy-egy hangfelvételt (lemezt, kazettát, szalagot vagy egyéb formájú hordozót), de a gyűjtemény nem lehet kisebb 5000 egységnél. A hangzó anyag 20%-a legyen ún. nem-zenei hangfelvétel. A 8 mm-es filmek és filmcsíkok, videoszalagok és egyéb képrögzítések minimális gyűjteménye 150 ezer lakos esetén 100 egységet tegyen ki.

A hazai lehetőségeket jobban megközelítő holland javaslat az előzetes becslések alapján a következő adatokkal jellemez egy minimális gyűjteményt:

dia-sorozat	750 db
8 mm-es film	400 db
nem zenei kazetta	200 db
zenei kazetta	1000 db
zenei hanglemez	4000 db

Legalább ennyi dokumentummal kell rendelkeznie a könyvtárnak induláskor, illetve az indulást követő 1–3 éven belül.

A mennyiségi adatoknál is lényegesebb az integrálódás kérdése, ahogy erre Overington is rámutatott a szakrészleges könyvtárról szóló művében.[6] Mint már hangsúlyoztuk, az AV dokumentumok beillesztése gyűjteményeinkbe nem csupán újabb lehetőség, egy újabb színfolt a könyvtári szolgáltatások palettáján. Ezért gyűjteményeinkbe kerülését jól átgondolt tervező munkának kell megelőznie. Meg kell vizsgálni az adott gyűjtemény

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

használati formáit, módjait, és ezek ismeretében kell megkeresni kiegészítésük lehetőségeit, vagy újabb források beépítésének formáit. Az AV dokumentumok – a korunkban már szerencsés módon megbízhatóvá vált – új rögzítési technikák gyümölcsei, de maguk a közlésmódok már igen hosszú ideje az ember sajátjai. Úgy kell tehát kezelni ezen újabb dokumentumokat, hogy jellegzetességeiket figyelembe véve egyesíthessük más közlési módon megfogalmazást nyert dokumentumokkal, meg kell találnunk a kapcsolatot az információforrások és azok hordozói között, hogy valóban megteremthessük az információegységet. Mindannyiszor a „kiegészítés" kifejezéssel éltünk, nem azért, mintha e dokumentumok nem rendelkeznének „önálló" információs értékkel. De legfőbb jellemzőjük, és információs többletük abból adódik, hogy adott, megfogalmazott gondolatokat a szubjektív átélés lehetőségeivel színeznek ki. Egy Mozart szimfónia hangfelvétele az interpretálás élményével több a szimfónia írott (nyomtatott) változatánál. A vizualitás, a képi megjelenítés pedig a szemléltetés, a bemutatás – mindmáig ki nem aknázott – eszköze. Az AV dokumentumok legtöbbje olyan információt közvetít, amelyet már írott/nyomtatott forrásokból ismerünk, de ezzel válik teljessé, többdimenzióssá az információszerzési folyamat. Mindezen tulajdonságaikból következik tehát, hogy értéküket akkor ítélheti meg valósan a felhasználó, ha beolvasztottuk a meglévő források rendszerébe, ha a gyűjtemény szerves részévé tesszük őket. A fizikai beépítés követelménye értelemszerűen nem mindegyik információhordozó esetében kap azonos hangsúlyt. Fontos azonban az a tény, hogy az AV dokumentumok gyarapítási, feldolgozási és hasznosítási munkálatait a gyűjtemény egészének érdekeihez kell igazítani. Nem egyszerűen a választék növeléséről van tehát szó, hanem a szolgáltatások „komplexebbé" és színvonalasabbá válásáról.

A sokat emlegetett gyűjteményi integrálás a gyarapítási elvek megfogalmazásával biztosítható. Az a tapasztalat, hogy igazán tervszerűvé akkor válhat a könyvtári állományépítés, ha írott irányelvekbe (gyűjtőköri szabályzat) rögzítik a gyűjteményépítés feltételeit. Meg kell határozni a dokumentumoknak azt a körét, amelyek lényegesen emelhetik a gyűjtemény értékét. A gyarapítási politika kialakításakor azonban figyelmet kell szentelni az AV dokumentumok gyarapítási sajátosságainak (a bibliográfiai számbavétel nehézsége, a kereskedelmi forgalmazás következetlenségei stb.), ezért a gyarapítási csoport egy munkatársát jó „ráállítani" e dokumentumok intellektuális és adminisztratív problémáinak megoldására. A beszerzésről való döntés úgyis összmunka, ennek keretében egyeztethetik a gyarapító könyvtárosok gyarapítási tervüket a hagyományos és újtípusú anyagok arányait illetően, meghallgatják a könyvtár más területén dolgozó munkatársainak (pl. olvasószolgálatos) tapasztalatait, véleményét.

A feldolgozási munkák megszervezésekor ismét csak azt tarthatjuk szem előtt, hogy az AV dokumentumok kiegészítői a már meglévő, feltárt gyűjteményünknek. A feltárás mélységét a többi dokumentuméhoz kell igazítani, a feldolgozó munkát pedig a könyvtár már kialakult „futószalagába" lenne jó beilleszteni. Az ALA Útmutató azt hangsúlyozza, hogy 100 könyvtári egységet meghaladó gyűjteményrész esetében már feltétlenül szükséges katalógust építeni. De nem egységes a vélemény atekintetben, hogy teljesen integrált vagy ún. részben integrált katalógust építsünk. Egyes szerzők szerint zavaróan hat az olvasóra egy olyan katalógus használata, amelyben azonos súllyal kap szerepet az egylapos kép és egy 3000 oldalas monográfia. A többség azonban jó tapasztalatokról számol be

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

az integrált katalógus használatát illetően. Az olvasók szeretnek egyszerűen tájékozódni, egyetlen „műszert" használni. Feltétlenül jó lenne olyan katalógust építeni, amelyben formátumtól függetlenül összehozhatók lennének az azonos témával foglalkozó dokumentumok. Ez biztosíthatja legjobban az információforrások egységét. A teljes integrálás (egybeosztás) nyilvánvalóan függvénye az állomány nagyságának, a könyvtár katalógushálózatának, a feltárás mélységének, a gyűjtemény elhelyezésének, a felhasználók igényeinek stb. Amennyiben az AV dokumentumok gyűjteménye az egyéb állomány közelében helyezkedik el, célszerű integrált katalógus építése. Egy integrált – a teljes állományt feltáró – alapkatalógus mellett természetesen készülhet különkatalógus erről az állományrészről, különösen ha helyileg elkülönített szakrészlegben helyezzük el, vagy ha speciális visszakeresési lehetőségeket is biztosítani akarunk. Ezzel a szemlélettel biztosítható az integrált katalógus felől az általánosabb, nem megfogalmazott igények kielégítése, a figyelem felkeltése. A különkatalógussal pedig a speciális elérési pontokat biztosítjuk.

A katalógusnak minden esetben az a feladata, hogy minél teljesebb képet nyújtson a gyűjteményről, ezért mindenképpen kívánatos, hogy úgy alakítsuk ki, hogy a katalógushálózat elvezessen az újabb hordozókhoz is. Ennek kétségkívül az a legjobb módja, ha integrált katalógust használunk, de elképzelhető az a megoldás is, hogy megfelelő utalók és feliratok formájában tájékoztatjuk az olvasót arról, hogy még milyen lehetőségek adottak a számára.

Az integrált katalógus használatával az olvasó automatikusan jut el az AV dokumentumokhoz. Megszokja, hogy élhet velük, megtanulja az egyes kifejezés- és közlésmódok jellegzetességeit, egyszóval birtokba veszi őket, meglehetős természetességgel. Megtanulja, hogy az információforrások formátumától függetlenül, vagy a formátumból adódó előnyökkel éljen. Az integrált katalógus emellett a források egységére hívja fel a figyelmet, arra, hogy nincsenek prioritások a dokumentumtípusok között. Nehezebb kérdés a katalógusépítés abban az esetben, ha a könyvtár mind ez ideig konzekvensen különkatalógusokban tárta fel a különböző dokumentumtípusokat, külön könyv, folyóiratcikk, hanglemez stb. katalógust vezetett. Ilyenkor az a megoldás a legkézenfekvőbb, ha az AV dokumentumokról is létesít egy különkatalógust.

A katalógus nagymértékben segítheti az AV dokumentumok könyvtári legalitását. Ahhoz azonban, hogy értéküket kamatoztatni lehessen, biztosítanunk kell elérhetőségüket, ami a használatukhoz szükséges berendezések rendelkezésre bocsátását is jelenti. Míg az előbbi katalógusszerkesztési probléma elméleti, pusztán szemlélet és elhatározás kérdése, addig a hozzáférés tényleges biztosítása számos, a gyakorlatban is megoldandó problémát okoz. Általában különgyűjteményként, ill. szakrészlegként működnek az AV anyagokat is magukba foglaló gyűjteményrészek. Ez azt jelenti, hogy bizonyos mértékig szeparáltak. A teljes fizikai egybeosztás (integrálás) még egészen kis gyűjteményeknél sem oldható meg könnyen. Vannak ugyan igen szellemes tárolási formák, amelyek lehetővé teszik, hogy az AV dokumentumok a könyvek mellett nyerjenek elhelyezést, így az azonos tartalmú dokumentumok fizikailag is egymás mellé kerülnek. Ez különösen az ún. szakrészlegek kialakításánál fontos. Overington a szakrészlegesítést szolgáltatási szemléletnek nevezve arra utal, hogy a gyűjtemény tartalmi elven alapuló elkülönítésével egy „magasabb színvonalú" egység lehetőségét nyújtjuk az olvasónak. A szakrészleget az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

jellemzi ugyanis, hogy ide csoportosítunk minden a témakörrel kapcsolatos ismerethordozót (hagyományos és nem hagyományos forrásokat) csakúgy, mint a használatukhoz szükséges berendezéseket. Bizonyos, az állomány irányultságából adódó szakrészlegek kialakítása jó megoldásnak tűnik. Az olvasó helyileg is együtt találja a számára adott lehetőségeket. Használat-vizsgálatok bebizonyították, hogy egy mű használatát erősen befolyásolja a hozzáférés módja, és ez fokozottabban érvényes az újtípusú anyagokra, amelyekről az olvasó jószerivel még azt sem tudja, mit is „kaphat tőlük". A legközvetlenebb használatot a szabadpolcos elhelyezés biztosítja. (Még olyan hatalmas méretű gyűjtemény elhelyezése is megoldható ilyen módon, mint a párizsi Pompidou könyvtár 300 ezer egységgel rendelkező gyűjteménye.) Az ésszerű, átgondolt, szellemes tagoláson nagyon sok múlik. Az olvasót vezetni kell a gyűjteményben és ez a gyűjtemény egészének elrendezésén múlik.

Az AV anyagok szerves részét kell, hogy képezzék gyűjteményeinknek ami a továbbiakban azt a problémát is felveti, hogy hogyan és milyen mértékben illeszthetőek már meglévő szolgáltatásaink rendszerébe. A könyvtári szolgáltatások döntően két ágra oszthatók: tájékoztatási és a rendelkezésre bocsátással kapcsolatos szolgáltatásokra. A tájékoztató szolgálat sok helyütt a referensz (segéd- és kézikönyvtári) anyagot hiányolja, a helybeni használatot sokszor a használatot biztosító berendezések rossz minősége nehezíti. (Nem tudjuk következetesen érvényesíteni azt az elvet: miszerint könyvtári célra csak kiváló minőségű és tartós készülékeket szabad beszerezni.) Nagy gond e berendezések térbeni elhelyezése, a zavartalan élvezethez szükséges feltételek megteremtése. Igen vitás kérdés a kölcsönzés. Mindenképpen arra az álláspontra kell helyezkednünk, hogy hosszútávon el kell jutnunk a kölcsönzés biztosításához. Egy holland vizsgálat adatai szerint[7] a különböző AV dokumentumok kölcsönzési gyakorisága meghaladja a könyvekét. A kölcsönzés gyakorisága természetesen a gyűjtemény nagyságának függvénye, de az is bizonyítást nyert, hogy az igények és a gyűjtemény nagysága között igen szoros a kapcsolat. Minél nagyobb a „választék", annál összetettebbek az igények.

Tudatában vagyunk annak, hogy ez igen munkaigényes feladat. Becslések szerint az AV anyagok könyvtári kezelése 50–100%-kal időigényesebb, mint a nyomtatott anyagoké. Ennek elsősorban az az oka, hogy speciális beszerzési és kezelés-módot igényelnek, bonyolultabb a feldolgozásuk, használatukhoz segítséget kell nyújtani az olvasónak, helybeni használatuk és kölcsönzésük nagyobb körültekintést igényel.

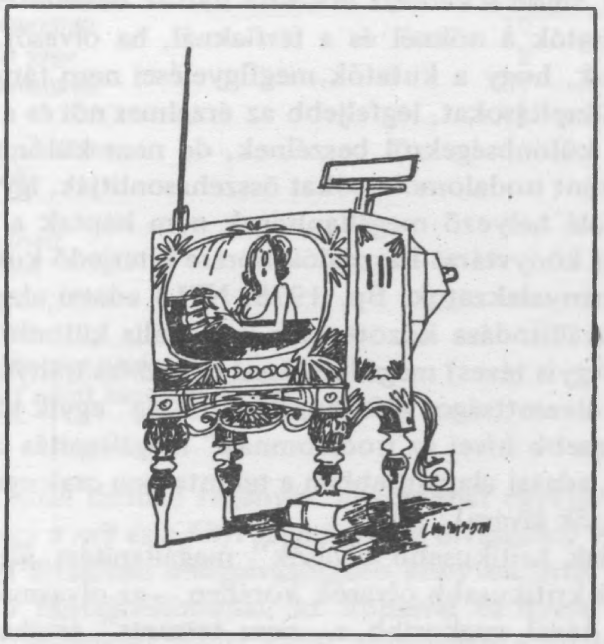
A tapasztalatokról számot adó szakirodalom ugyanúgy, mint saját tapasztalatunk azt bizonyítja, hogy bármilyen munkaigényes is az AV dokumentumokkal való könyvtári munka, nem mondhatunk le róluk. A könyvtár iránti társadalmi érdeklődés látható növekedése jórészt ezeknek a dokumentumoknak tulajdonítható.

IRODALOM

1. Guideline for audiovisual materials and services for public libraries. Chicago, ALA, 1970. 33 p.
2. Normatívák a közművelődési könyvtárak számára. A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége (IFLA) közművelődési szekciójának ajánlásai. Közművelődési könyvtári ellátás. Függelék. Bp. NPI, 1973. 63–93.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

3. A közművelődési könyvtári ellátás. Irányelvek a távlati tervezéshez. Szerk. SZENTE Ferenc. [Közread. az] OSZK KMK. Bp. NPI, 1973. 9–41.p.
4. SKALICZKI Judit: Zeneműi- és hangtári részlegek a közművelődési könyvtárakban. (Kiadás alatt.)
5. Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására. Művelődésügyi Közlöny. 1971. 24.sz.
6. OVERINGTON, M. A.: A szakrészleges általános nyilvános könyvtár. Bp. OSZK–KMK. 1971. 46 p.
7. SPRUIT, E.: Het funkcioneren van de openbare bibliotheek als mediatheek. = Bibliotheek en Samenleving. 5.Jg. 1977. 9.sz. 261–269.p. (Fordítás.)
8. DÖMÖTÖR Lajosné: Audio-vizuális módszerek a könyvtárhasználat oktatásában. = Könyvtári Figyelő. 24.évf. 1978. 5.sz. 561–564.p.
9. DAILY, S. C.: Organizing nonprint materials. A guide for librarians. New York, Marcell Dekker, 1972. 190 p.
10. WEIHS, J. R.–LEWIS, Sh.: Nonbook materials. The organization of integrated collections. Ed. Canadian Library Association, Ottawa, 1973, X, 107 p.
11. FORTHERGILL, R.–BUTCHART, J.: Nonbook materials in libraries. A practical guide. London – Hamden, 1978. 256 p.

„Legközelebb olyan könyveket mutatunk be, amelyek színben illenek a zöld selyem ruhámhoz"
(Rajz: Limmroth)
A Buch und Bibliothek humorából.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

NŐK ÉS FÉRFIAK MINT IRODALOMOLVASÓK

KAMARÁS ISTVÁN

„A nőknek több érzékük van az irodalomhoz, mint a férfiaknak."
„A nők passzívabb, a férfiak aktívabb olvasók."
„A nők olvasóként is elsősorban érzelmi, a férfiak olvasóként is értelmi lények."
„A férfiak kritikusabb olvasók, mint a nők."
„A nők az irodalom leghűségesebb hívei, akiknek igazán szükségük van az irodalomra."

Nemcsak úton-útfélen, de könyvtárban és könyvesboltban is eléggé gyakran hallhatók ilyenfajta kijelentések, még hivatásos, szakképzett (azaz lélektani és szociológiai előadásokat is hallgató) olvasmányközvetítőktől is.

Mind az olvasott, mind a kedvelt irodalmi művek összetételénél eléggé számottevő különbségek tapasztalhatók a nőknél és a férfiaknál, ha olvasói szerepükben vizsgáljuk a két nemet. Úgy tűnik, hogy a kutatók megfigyelései nem támogatják a sommás vagy éppen előítéletes megállapításokat, legfeljebb az érzelmes női és a racionális férfi olvasókról szólót. A kutatók különbségekről beszélnek, de nem különböző szintekről, amikor a férfiakat és a nőket mint irodalomolvasókat összehasonlítják, így sem a nőket, sem a férfiakat a másik nem fölé helyező megállapítások nem kaptak a kutatóktól támogatást.

A közművelődési könyvtárat használók körére kiterjedő kutatásunk (Balogh Zoltán –Kamarás István: Élményalakzatok. Bp. 1978. NPI.) adatai alapjána a nők és a férfiak aktív-passzív olvasói beállítódása között csak minimális különbséget figyelhetünk meg, méghozzá a sommás (vagyis téves) megállapítással ellentétes irányút.

Amennyiben az olvasottságot elfogadjuk a „hűség" egyik jól használható mutatójának, az „a nők hűségesebb hívei az irodalomnak" megállapítás se védhető, mert ugyanennek a kutatásnak az adatai alapján ebben a tekintetben csak egészen minimális különbség állapítható meg (a nők javára).

Ami az „a férfiak kritikusabb olvasók" megállapítást illeti, ebben lehet valami igazság. Ismert, hogy a kritikusabb olvasók körében – az olvasmányok típusától és minőségétől függetlenül – jóval gyakoribb a „nem tetszett" értékelés. A már idézett (és a Könyvtári Figyelő 1977. 3–4. számában ismertetett) kutatás keretében vizsgált 150 regény értékelésének tükrében a férfi olvasók (legalábbis mint irodalmi művek olvasói), valamivel kritikusabbnak tűnnek, ugyanis 15 regény közül 56 a nőknek, 36 a férfiaknak tetszett jobban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Olvasmány-választás

Az emberek nem általában olvasnak, konkrét könyveket vesznek a kezükbe, és sok jel mutat arra – mint *Gondos Ernő* szellemesen írja – hogy „a könyvek is kiválasztják olvasóikat."

Jelentős mértékű egyezések mellett jellegzetes különbségek is észlelhetők a nők és a férfiak olvasmányválasztásaiban a 10–10 legolvasottabb mű alapján. A nők „vezető olvasmányai" között két nő író regénye, a címében női nevet „viselő" Tolsztoj regény, a női főszereplőkben gazdag *Jóestét nyár, jóestét szerelem* és a „romantikus" *Pármai kolostor* a férfiaknál „háborús" és „kalandos" könyvek érzékeltetik a választásokban (és természetesen a választás alapjául szolgáló normákban) megmutatkozó különbségeket.

Hogy a választásoknál valóban érvényesül-e a női és férfi szempont, arra bizonyíték lehet az a 10–10 könyv, amelyet legkevesebben olvastak a 150 regény közül a nők és a férfiak.

	nők %-a	férfiak %-a
Kellermann: Az alagút	11	
Merle: Állati elmék	11	
Semprun: A nagy utazás	11	
Aldiss: Szürkeszakáll	10	
France: A pingvinek szigete	10	
Franke: Az orchideák bolygója	10	
Kovai: Az oroszlán jegyében	10	
Böll: Egy szolgálati út vége	9	
Bradbury: Marsbéli krónikák	7	
Asimov: Én, a robot	6	
Székely: A halhatatlan kedves		14
Fowles: A lepkegyűjtő		13
Jókai A.: 4447		13
Sagan: Jóreggelt búbánat!		13
Segal: Szerelmi történet		13
Szabó M.: Disznótor		13
Zilahy: A Dukay-család		13
Földes J.: A halászó macska utcája		11
Aldrich: „...és lámpást adott kezembe az Úr"		10
Bihari: Miért?		7

Az utolsó 10–10 közé tartozó regények között már egyetlen azonos sem szerepel. Ez arról tanúskodik, hogy *a női és a férfi szempont* az olvasmány választásnál erőteljesebben érvényesül, mint azt általában a legolvasottabb könyvek listái jelzik. A *női szempont* a tudományos és egyéb fantasztikummal, az iróniával és nyers realizmussal szembeni ellenérzésekben, a *férfi szempont* pedig ismét elsősorban a nő írók és a „női témák" mellőzésében érzékelhető.

Hogy ezek a női és férfi szempontok valóban és általában jelen vannak-e az irodalmi olvasmányok kiválasztásánál, azt húsz olyan regény példáján próbáljuk meg igazolni, amelyek szerzőjük, címük, szereplőik, történetük és világuk alapján *női olvasmánynak* és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

férfi olvasmánynak is nevezhetők. A húsz közül tizenkét olyan regény akadt, amelyet az egyik nem képviselői jóval nagyobb arányban olvastak, mint a másik nemé.

	nők %-a	férfiak %-a
a férfiak körében jóval olvasottabb:		
Hasek: Svejk	59	78
Rejtő: Piszkos Fred, a kapitány	56	76
a férfiak körében olvasottabb:		
Burroughs: Tarzan	39	55
a férfiak körében valamivel olvasottabb:		
Golding: A legyek ura	15	20
a nők körében valamivel olvasottabb:		
Segal: Szerelmi történet	21	13
Zola: Nana	76	68
a nők körében olvasottabb:		
Berkesi: Húszévesek	82	69
Dallos: A nap szerelmese, Aranyecset	75	61
Dreiser: Carrie drágám	42	26
Mann: Buddenbrok ház	50	39
Szilvási: Légszomj	41	32
a nők körében sokkal olvasottabb:		
Bronte: Jane Eyre	89	57
Flaubert: Bovaryné	59	41
Tolsztoj: Anna Karenina	85	65
Németh: Iszony	59	41

A húsz regény közül tizenegy a nők, öt a férfiak körében volt olvasottabb. „Így voltak összeválogatva", halljuk az ellenvetést. Nos, nem így, inkább fordítva, hiszen az öt tényező (cím, szerző, szereplők, történet, világ) alapján az ennek megítélésére felkért szakértők tizenegy regényt (Abe Kobó, Berkesi, Bessie, Hasek, Burroughs, Charriere, T. Mann, Németh L., Rejtő, Szilvási és Golding műveit) minősítették *férfi olvasmánynak* és csak négyet (Bronte, Dreiser, Flaubert és Tolsztoj műveit) *női olvasmánynak.* (Ami a szakértőket illeti, Berkesi, Németh L. és Szilvási regényeinél nagyot, Abe Kobó, Bessie, Charriere, Dallos, T. Mann és Segal regényeinél kisebbet tévedtek.)

Két kérdés adódik: a) valóban a nemhez tartozás játszik szerepet az olvasmány-választásnál, vagy ebben a jelmezben egy másik tényező, b) ha valóban szerepe van az olvasmányok kiválasztásánál annak, hogy valaki férfi vagy nő, mekkora a súlya ennek a tényezőnek a többihez képest.

Az első kérdésre akkor válaszolhatunk igennel, ha a fiatalabb és az idősebb, a szellemi és a fizikai, a diplomás és a diploma nélküli rétegekben is hasonló eltéréseket tapasztalunk férfiak és nők között. A tizenkét regény közül, amelyek valamelyik nem körében olvasottabbak, hat ebbe a típusba sorolható: a *Carrie drágám,* a *Húszévesek,* a *Svejk,* a *Jane Eyre,* a *Buddenbrok ház,* a *Szerelmi történet.* Az első kérdésre (valóban a nemhez tartozás játszik-e szerepet?) a válasz: igen.

A második kérdésre (mekkora a súlya ennek a tényezőnek a többihez képest?) akkor válaszolhatunk, ha a más tényezők szerint is két csoportra bontjuk a szóban forgó olvasókat (30 éven aluliakra és felüliekre, fizikai és szellemi dolgozókra, a szellemi dolgo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

zókat pedig diplomásokra és diploma nélküliekre) és megvizsgáljuk, hogy melyik tényező alapján bomlik legélesebben két részre a közművelődési könyvtárak tagsága. A műveletet elvégezve a következőket tapasztalhatjuk: Egy regény esetében *(Buddenbrok ház)* a fizikai és a szellemi dolgozók között, négy regény esetében *(A Mester és Margarita, Doktor Faustus, Iszony, Nana)* a diplomás és a diploma nélküli szellemi dolgozók között, nyolc regény esetében *(A homok asszonya, Húszévesek, A szexbomba, Pillangó, A nap szerelmese – Aranyecset, Szerelmi történet, Légszomj, A legyek ura)* a fiatalok és az idősebbek között tapasztalható a legnagyobb eltérés. A *Svejk*, a *Jane Eyre*, a *Tarzan*, a *Carrie drágám*, a *Bovaryné*, a *Piszkos Fred, a kapitány* és az *Anna Karenina* kiválasztásánál éppen a férfiak és a nők között rögzíthető a legnagyobb különbség.

A regények kiválasztását és elolvasását tehát jóval erőteljesebben befolyásolja az, hogy az olvasó melyik nemhez tartozik, mint az irodalmi olvasottságot (vagyis az irodalom-olvasás mennyiségét) és az olvasói aktivitást (vagyis az irodalom-olvasás minőségének egyik legfontosabb meghatározóját).

Értékelés

Logikusnak látszik az a feltételezés, hogy azok a művek tetszenek jobban az egyik vagy másik nemhez tartozóknak, amelyeket vagy a férfiak, vagy a nők nagyobb arányban olvasnak. Nézzük meg először a vizsgált 15 mű közül a legolvasottabb és a legkevésbé olvasott regényeket.*

A legkedveltebb 10–10 regény	a nőknél	a férfiaknál
Hugo: Nyomorultak	+ 0.49	+ 0.42
Gárdonyi: Egri csillagok	+ 0.45	+ 0.47
Bronte: Jane Eyre	+ 0.44	
Hemingway: Akiért a harang szól	+ 0.44	+ 0.41
Remarque: A diadalív árnyékában	+ 0.39	
Knight: Légy hű önmagadhoz	+ 0.38	+ 0.33
Sienkiewicz: Quo vadis?	+ 0.38	
Jókai: Az aranyember	+ 0.37	+ 0.36
Tolsztoj: Anna Karenina	+ 0.34	
Tolsztoj: Háború és béke	+ 0.34	
Dumas: Monte Christo grófja		+ 0.34
Jókai: A kőszívű ember fiai		+ 0.32
Gárdonyi: Láthatatlan ember		+ 0.35
I. Shaw: Oroszlánkölykök		+ 0.30
Verne: Sándor Mátyás		

* Százalék arányok helyett most a művek relatív tetszési indexeit használjuk. Ennek az előjeles mutatónak a leírását lásd az Élményalakzatok I. 23–24. és 34. oldalán.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A leginkább elutasított 10–10 regény	a nőknél	a férfiaknál
Kolozsvári Grandpierre: Nők apróban		- 0.45
Christie: Holttest a könyvtárszobában	- 0.57	- 0.46
Gardener: A kölcsönkért lány esete	- 0.59	- 0.70
Böll: Billiárd fél tízkor	- 0.62	
Földes: A halászó macska utcája	- 0.66	- 0.64
Asimov: Én, a robot	- 0.73	
Golding: A legyek ura	- 0.74	
Čapek: Harc a szalamandrákkal	- 0.76	- 0.67
Sánta: Húsz óra	- 0.81	- 0.63
Bradbury: Marsbéli krónikák	- 0.82	- 0.50
Bessie: A szexbomba	- 1.07	- 0.74
Böll: Egy szolgálati út vége		- 0.49
Szabó M.: Disznótor		- 0.49

A legolvasottabb művek mindkét nemnél jelentős mértékben egybeesnek a legkedveltebb művekkel, ez arra mutat, hogy a választás és az értékelés mércéje mindkét nemnél jelentős mértékig azonos. A legkevésbé kedvelt és legkevésbé olvasott 10–10 mű mindkét nemnél kisebb mértékig esik egybe, mint a legolvasottabbak és a legkedveltebbek, ez viszont arra utal, hogy az értékelés és a választás mechanizmusa a két nem körében különbözőképpen működik. Hogy a legolvasottabb és a legkedveltebb művek eléggé hasonlóak mindkét nemnél, azzal magyarázható, hogy az ismertebb, népszerűbb művek esetében erősebben működnek az össztársadalmi normák, mint a nemek saját normái. A csoportnormák szerepe azoknak a könyveknek a kiválasztásánál jelentkezik legélesebben, amelyek nem találhatók a mindenki számára hozzáférhető (természetesen iratlan) „ízléskódexben", illetve, amelyekre vonatkozóan az egyes csoportok, így a nők és a férfiak „ízléskódexei" tartalmaznak iratlan előírásokat. Még tovább általánosítva. úgy tűnik, hogy a *férfi és a női normák erőteljesebben működnek az irodalmi olvasmány kiválasztásánál, mint az olvasmány értékelésénél, ennek ellenére a kedvelés és elutasítás alapján is beszélhetünk úgynevezett férfi és női olvasmányokról.* Erre a férfiak és nők által egyaránt elutasított művek is meggyőző bizonyítékok, ugyanis a két nemnél különböző az elutasítás „hevessége". Így például a sci-fi körébe tartozó művek többsége mindkét nemnél a hűvösen fogadott könyvek körébe tartozik, de a nők jóval fagyosabban fogadják, mint a férfiak, ugyanez vonatkozik azokra a művekre, amelyeknek témája a szex vagy az erőszak, és azokra is, amelyekre akár a humoros, akár az iróniKus ábrázolási mód jellemző. A legtöbbeknek és a csak keveseknek tetsző művek után most következzen a már vizsgált húsz regény, amelyek többségére – legalábbis olvasottságuk, azaz kiválasztásuk alapján – ráillik a „férfi olvasmány" vagy a „női olvasmány" címke. A húsz között tizenkét olyan mű akadt, amelyet az egyik nem képviselői jóval nagyobb arányban olvastak, mint a másiké, és tizenkét olyan, amelyet vagy a férfiak, vagy a nők kedvelnek jobban.

a férfiak körében jóval kedveltebb	nők %-a	férfiak %-a
Golding: A legyek ura	- 0.73	- 0.21
Rejtő: Piszkos Fred, a kapitány	- 0.55	- 0.03
Hasek: Svejk	- 0.30	+ 0.15

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a férfiak körében kedveltebb		
Zola: Nana	- 0.31	- 0.08
Bulgakov: A Mester és Margarita	- 0.45	- 0.18
Burroughe: Tarzan	- 0.04	+ 0.16
Charriere: Pillangó	- 0.12	+ 0.14
Bessie: Szexbomba	- 1.07	- 0.74
Mann: Doktor Faustus	- 0.36	- 0.12
Abe Kobó: A homok asszonya	- 0.29	- 0.18
a nők körében kedveltebb		
Dallos: A nap szerelemese – Aranyecset	+ 0.32	+ 0.21
Dreiser: Carrie, drágám	- 0.12	- 0.26
Mann: Buddenbrok ház	- 0.09	- 0.22
Segal: Szerelmi történet	- 0.17	- 0.30
a nők körében jóval kedveltebb		
Bronte: Jane Eyre	+ 0.44	+ 0.13
Németh: Iszony	- 0.11	- 0.29
Tolsztoj: Anna Karenina	+ 0.34	+ 0.10

A húsz közül kilenc olyan regény akadt, amely vagy a férfiak, vagy a nők körében olvasottabb is, meg kedveltebb is: a *Svejk*, a *Tarzan*, a *Piszkos Fred, a kapitány* a férfiaknál, a *Jane Eyre*, *A nap szerelmese – Aranyecset*, a *Carrie Drágám*, a *Buddenbrok ház* a nőknél. Valamennyi az ismert és olvasott regények közé tartozik, nem az olyan „zsákbamacska-olvasmányok" közé, mint *A Mester és Margarita*, amelynek címe szerelmi románcot, a *Doktor Faustus*, amelyé „orvosregényt", és *A homok asszonya*, amelyé női főszereplőt és nézőpontot sejtet.

A férfiak körében legkedveltebb tíz regény többsége olyan mű, amelyeknek a) szereplői kizárólag férfiak *(A legyek ura)*, b) amelyeknek főszereplője férfi *(Piszkos Fred, a kapitány, Svejk, Pillangó, Doktor Faustus, A homok asszonya, Tarzan)*, c) a szereplők többsége férfi, világa „férfi-világ" *(A Mester és Margarita, Doktor Faustus, Piszkos Fred, Svejk)*, d) az elbeszélő nézőpontja „férfi-nézőpont" *(A homok asszonya, Szexbomba, Nana)*. Ezzel szemben a nők körében kedveltebb regények között többnyire olyanok szerepelnek, amelyek főszereplői nők *(Anna Karenina, Jane Eyre, Iszony)*, amelyek főszereplői és főbb szereplői között nők is vannak *(Carrie drágám, A nap szerelmese – Aranyecset, Szerelmi történet)*. Golding, Rejtő, Hasek, Burroughe, Charriere, Bulgakov regényei jóval kevesebb lehetőséget adnak női olvasóiknak az azonosulásra, a beleélésre, mint Dallos, Dreiser, Flaubert, Segal, Tolsztoj és Bronte szóban forgó regényei.

Mielőtt kijelentenénk, hogy a húsz „férfi" és „női olvasmány" kedveltsége megerősítette azt, amit a legkedveltebb és a leginkább elutasított regények értékelésénél tapasztalhattunk, érdemes ez alkalommal is megnézni azt, hogy melyik réteg „felelős" elsősorban azért, hogy a művet az egyik nem képviselői kedvezőbben vagy hűvösebben fogadják.

Egyes művek „női" vagy „férfi olvasmány" mivoltáért nem az egész nem, hanem annak egyik vagy másik rétege a felelős. Ezek közé tartozik *A szexbomba*, *A homok asszonya*, *A nap szerelmese – Aranyecset*, a *Carrie drágám*, a *Doktor Faustus*, az *Iszony*, a *Szerelmi történet* és *A legyek ura*. Négy regényt a fizikai dolgozó nők és férfiak másképpen értékelnek, mint a szellemi dolgozók. *A homok asszonya*, a *Doktor Faustus* és *A legyek ura* általában a férfiaknak tetszik jobban, ám a fizikai dolgozók körében

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

fordított a helyzet. A Dallos regény általában a nőknek tetszik jobban, a fizikai dolgozóknál a férfiaknak. Az *Iszony,* a *Carrie drágám,* és a *Szerelmi történet* általában a nőknek tetszik jobban, ám az 50 évesnél idősebbek körében a férfiak azok, akik jobban kedvelik. Ezekre a regényekre tehát csak megszorításokkal érvényes a „férfi olvasmány" és a női olvasmány minősítés, annak ellenére, hogy vagy a férfiak, vagy a nők körében kedveltebbek. Másképpen fogalmazva, és egyben az okokra is utalva: a különböző korú, foglalkozású és végzettségű férfiak és nők ugyanazon műveket feltehetően különböző módon olvassák.

Élményalakzatok

Az a tény, hogy egyes műveket azonos korú, foglalkozású és végzettségű (tehát társadalmi jellemzőik alapján viszonylag egynemű réteghez tartozó) férfiak és nők különbözőképpen minősítenek, az „élményalakzatokra" vagyis az irodalmi olvasmány-élmények összeötvöződésére tereli a figyelmet. Abból ugyanis, hogy a *Bűn és bűnhődés* krimik, vagy a klasszikus realizmus körébe sorolt művek halmazában található mint nagy élményt jelentő (vagy mint elutasított) olvasmány, az adott mű értelmezésére és hatására is lehet következtetni. Nagy élményt jelentő (illetve elutasított) olvasmányként gyakori (illetve ritka) együtt-szereplésük alapján a 150 mű közül 112 művet 15 „olvasat-csoportba", vagy ha jobban tetszik „élménykörbe" sorolhattuk.* (A feltételezett húsz „női" és „férfi" olvasmány közül csak *A szexbomba,* a *Svejk,* a *Jane Eyre* és a *Pillangó* nem volt besorolható semelyik „olvasat-csoportba" sem.) Nézzük meg először a 15 különböző „olvasat-csoportba" tartozó művek kedveltségét átlagos relatív tetszési mutatóik alapján a nőknél és a férfiaknál:

az „olvasat-csoport"	az oda tartozó művek írói (aláhúzva a vizsgált művekéi)	átlagos relatív tetszési mutató a nőknél	a férfiaknál
„régi lektür"	Aldrich, Bromfield, Cronin, Mitchell stb.	+ 0.06	- 0.01
„társadalmi lektür"	Berkesi, Szilvási	- 0.12	- 0.14
„történelmi lektür"	Passuth	- 0.11	- 0.11
„lélektani lektür"	Dreiser, Segal, Cusack	+ 0.12	- 0.04
„kulturális lektür"	Amenda, Dallos, Bókay, Gál György stb.	- 0.10	+ 0.09
„kalandregény"	Burroughs, Rejtő, May, Reid, Grey	- 0.25	+ 0.01
„krimi"	Chandler, Christie, Doyle, Simenon	- 0.44	- 0.30
„nemzeti romantika"	Jókai, Gárdonyi, Móra, Mikszáth	+ 0.31	+ 0.29
„európai romantika"	Dumas, Hugo, Scott stb.	+ 0.23	+ 0.19

* A besorolás leírását lásd az Élményalakzatok I. 35–43. oldalán

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

„klasszikus realizmus"	Balzac, Tolsztoj, Flaubert, Zola stb.	+ 0.09	+ 0.04
„háborús realizmus"	Knight, Merle, Remarque, I. Shaw	+ 0.28	+ 0.21
„mai magyar realizmus"	Kosztolányi, Németh L. stb.	- 0.30	- 0.25
„mai külföldi realizmus"	T. Mann, Martin du Gard, Solohov	+ 0.01	+ 0.01
„modern"	Abe Kobó, Böll, Golding, Bulgakov, Camus, Semprun, Updike stb.	- 0.32	- 0.21
„sci-fi"	Verne stb.	- 0.29	- 0.19

A „hasonló olvasatú" olvasmányok kedveltsége alapjában jól érzékelhető, hogy nincsenek éles eltérések a férfiak és a nők *irodalmi élményvilágának* összetételében, kissé leegyszerűsítve: a férfiak és a nők *irodalmi ízlésében.* A 15 közül nyolc „olvasat-csoport" kedvelésénél tapasztalhatók kisebb-nagyobb eltérések: a legerőteljesebbek a „férfias" kalandregényeknél és a „nőies" életrajzoknál.

Ha az irodalmi élményvilág finomabb szerkezetét vizsgáljuk, vagyis azt, hogy hol helyezkednek el az egyes művek „olvasatai" a férfiak és a nők „élményalakzataiban", akkor már bonyolultabb, „szabad szemmel nem látható", közhelyszinten már nem ismert összefüggések tárulnak fel. A vizsgált húsz közül 16 regényt (illetve szerzőik nevét) már elhelyezhettük abba az „olvasat-csoportba", amelybe az összes olvasó értékelései alapján kerültek. Hogy ezeknek a „férfi" és „női olvasmányoknak" a többsége a férfiaknál és a nőknél is ugyanabba az „olvasat-csoportba" került, nem jelenti egyúttal azt is, hogy azonos helyet foglalnak el az „élményalakzatokban". Lássunk egy példát: *A Mester és Margarita* „olvasata" mind a férfiaknál, mind a nőknél a „modern" elnevezésű „olvasat-csoportba" tartozik. A Bulgakov mű „élmény-rokonságába" azonban más „olvasat-csoportokat" képviselő művek is beletartoznak, mint például a *Svejk* és az *A halhatatlan kedves* (Székely Júlia regénye). Könnyen kitalálható, hogy Hasek regénye elsősorban a férfiaknál, Székely Júlia regénye pedig elsősorban a nőknél szerepel a Bulgakov regény „élmény-rokonai" között. Azt jelentené ez, hogy a regény férfi olvasói érzékenyebben reagálnak Bulgakov humorára, női olvasói viszont inkább szerelmi románcként olvasták a regényt? Bizonyíthatóan ezt is jelenti, ám a helyzet jóval összetettebb, mint ahogy ezt a regény „élménykapcsolatait" bemutató táblázat is érzékelteti (ahol a Pearson-féle korrelációs együtthatók mutatják, hogy Bulgakov regénye férfiak és nők olvasmányává válva milyenfajta élményekhez kerül legközelebb és milyenektől legtávolabb):

az „olvasat-csoport" megnevezése	A Mester és Margarita „élmény-kapcsolatai"	
	a nőknél	a férfiaknál
„modern"	+ 0.30	+ 0.36
„mai magyar realizmus"	+ 0.16	+ 0.05
„háborús realizmus"	+ 0.05	+ 0.15
„kulturális lektür"	- 0.05	+ 0.08
„történelmi lektür"	- 0.06	- 0.01
„társadalmi lektür"	- 0.08	- 0.06
„régi lektür"	- 0.07	- 0.06

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Kiviláglik, hogy a Bulgakov-regény női olvasóinál ez a mű magasabb irodalmi értéket képviselő olvasmányokkal szerepel együtt, mint értékesnek tartott (és ritkábban mint elutasított mű), és férfi olvasóinak nagyobb része olvassa úgy, mint az izgalmas és az ismeretet gyarapító olvasmányokat. Ennek a ténynek az ismerete azért is fontos, mert ez a regény is azon művek közé tartozik, amelyeket férfi olvasóik kedvelnek jobban. Ezek az adatok arra figyelmeztetnek, hogy ezt a regényt a nőknél kedvezőbben fogadó férfiak általában felületesebben olvasták és fogadták be, mint a nők. Másképpen: a nők és a férfiak számára nemcsak másfajta értéket jelent, hanem másfajta szerepet is tölt be ez a – és természetesen még sok más – regény.

A „hasonló olvasatú" olvasmányok (vagyis az „olvasat-csoportok") kedveltségét vizsgálva a nő és a férfi olvasók között nem lehet észrevenni azokat a (gyakran nem is kicsi) eltéréseket, amelyeket az egyes művek kiválasztásánál, kedveltségénél és az élményalakzatban elfoglalt helyénél tapasztalhatunk. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a kiválasztott és a kedvelt olvasmányok világában többé-kevésbé kiegyenlítődnek ezek a létező, és az olvasási kultúránkat jelentős mértékben meghatározó különbségek. Ezek ismeretében meg kell vizsgálni a számukra kínált szolgáltatásokat, a nekik címzett olvasmány-népszerűsítő tevékenységet, valamint az olvasói érdeklődésük és ízlésük alakítására irányuló olvasáspedagógiai kezdeményezéseket.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A MAGYAR KÖNYVTÁRAK FRANCIA SZEMMEL. A beszámoló, amely a Grenoble-i könyvtárak kapcsolati híradójában (bulletin de liaison) jelent meg, nyilvánvalóan nem tekinthető a francia könyvtári szakirodalom csúcsteljesítményei egyikének. Számunkra mégis érdekes, mert kotnyeleskedő igyekezettel és – itt-ott – angyali naivságokba ágyazott szemtelenkedéssel próbálja megismertetni – elismerni és megcsipkedni – szakmai buzgólkodásaink terrénumát, a magyar könyvtárakat és könyvtárügyet.

1979 júliusában a Grenoble-i közművelődési könyvtárosok és leginkább könyvtárosnők népes csapata („Soit au total: 31 personnes")[1] azzal tisztelt meg bennünket, hogy vendéglátói lehettünk az ő „le premier voyage professionnel dans une république socialiste"[2]-jának. Vállalkozásuk – olvassuk a pénzügyi elszámolás tekintetében igen akkurátus beszámolójukban – összesen 8546,37 frankot emésztett fel, amiből – ajándék címén – az „organisateur hongrois de nos visites d'études"[3] 39,50 frankkal, kedves neje pedig 88,00 frankkal részesedett. (Nem tudjuk, hogy a feleség bőkezűbb megajándékozása a hagyományos francia udvariasság vagy a vendégek nemi megoszlásának tanújele-e.)

Már ez a gondos elszámolás is arra figyelmeztet, hogy vendégeinkben igencsak megvolt az igény, hogy az itt töltött hat nap alatt minél több „szakmait" és „nem szakmait" lássanak, ismerjenek meg.

Beszámolójuk tanúsága szerint jártak a Pataky István téri Szabó Ervin Könyvtárban, a Népművelési Intézetben, a Csepel Művek szakszervezeti könyvtárában, egy „situé au coeur de Budapest"[4] gimnáziumi könyvtárban, a Könyvtártudományi és Módszertani Központban, a kecskeméti Kodály Intézetben, a Kassák Lajos Művelődési Központban, valamint a „maison de la culture et bibliothèque de Sventendre"[5]-ben (következetesen: sic!). Ezen felül abszolváltak egy „promenade en bus dans Budapest"[6]-et, megnézték a Balatont, a Citadellát, és eltöltöttek egy budapesti szabad délutánt is. Ám még így sem fáradtak el, mert mindenképpen szerettek volna egy kiadót is látni, ami az idő hiánya miatt nem teljesülhetett. (A nemleges választ, a „parce que ce n'est pas une chose possible"[7]-t egyébként beszámolójukban is felpanaszolják, mégpedig valamiféle politikai sejtetések felé hagyva az egészet kifutni. S ez – említsük meg azért – nem az egyetlen példa a „biztos vannak nekik holmi titkolnivalóik" típusú megfogalmazásokra, amikre csak azt üzenhetjük kollégáinknak: legyen máskor is szerencsénk, s akkor minden „titkunkról" lehull a lepel.)

---

1 összesen 31 fő
2 az első szakmai utazás egy szocialista országba
3 tanulmányi látogatásaink magyar szervezője
4 Budapest szívében fekvő
5 sventendrei (sic!) művelődési ház és könyvtár
6 autóbuszos budapesti körsétát
7 mert arra nincs lehetőség

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A beszámoló a továbbiakban mindenekelőtt a magyar könyvtári alapjogszabályok főbb rendelkezéseit (1956-os jelöléssel az 1976. évieket) és a Szakmai irányelveket ismerteti, majd sorra-rendre a meglátogatott intézményekben összegyűjtött tapasztalatokat adja elő. Véletlenül sem feledkezik meg a bérek, a munkaidőbeosztások és más szociális körülmények közléséről. (A látogatók női túlsúlya tükröződik ebben?) Mély benyomásokról tanúskodik a beszámoló azon része, amely a Kodály kimunkálta zenei nevelési rendszerrel és a Sebő-féle táncház-kísérlettel foglalkozik. Ezt a blokkot több séma, statisztikai táblázat és fénykép teszi színesebbé és szemléletesebbé.

A kép, amit a beszámoló a meglátogatott könyvtárakról és a magyar könyvtárügyről fest, összességében pozitív és elismerő. Néhol egyenesen meleg. Ám azért egyik-másik fogyatékosságunk sem kerülte el a francia kollégák figyelmét, s ezeket olyan elokvenciával tálalják, mintha egyenesen minket, a vakokat akarnák rájuk figyelmeztetni. Kritikájuk főként két vonalon fut. Az egyiken azokat a hajlamainkat bírálják, hogy esetenként hivatalként, hatóságként vagy mindegy miként, csak nem *szolgálatként* szeretünk viselkedni (pl. „Lorsqu'on compare avec l'enthousiasme et le dynamisme des bibliothécaires d'entreprise français, le bibliothécaire d'entreprise hongrois fait figure de „fonctionnaire"[8]..., hogy tovább ne is idézzem). A másik vonalon a gyakran hiábavaló, ám „ideologizálással" védett munkák tüntek fel francia vendégeinknek (pl. a meglátogatott iskolai könyvtárban elhangzik a kérdés: „Pourquoi gardez-vous 2 ans les cartes des lecteurs avec la liste leurs emprunts?"[9]... és jön a válasz: „Ça peut etre utile: si les membres du jury de baccalauréat, par exemple, le désirent, nous leur communiquons la liste des lecteurs d'un candidat."[10]). Mit is mondhatunk erre? Köszönjük, köszönjük, és ajánljuk szíves figyelmükbe pl. a „fruska-vitát".

A beszámolóban és a beszámolót „hordozó" periodikumban az rokonszenves még, hogy könnyedséget sugároz. A francia kollégák úgy fecsegnek a legszakmaibb dolgokról is, mint mi, de csak akkor, ha – mondjuk – egy eszpresszóban találkozunk. Szakíróként azonban mindig „vigyázz állásban" jelentünk valamit a „nagyérdemű" szakmai közvéleménynek. Pedig, tanúskodik róla az itt ismertetett kisded dokumentum, lehetne könnyedebbnek és ezáltal érdekesebbnek lenni.

(A Grenoble-i közművelődési könyvtárosok magyarországi tanulmányútjáról szóló úti- és élménybeszámoló alapján »Lire à Grenoble. 1979. 12.no.«
FUTALA TIBOR híradása.)

8 a francia üzemi könyvtárosok lelkesedéséhez és dinamizmusához képest a magyar üzemi könyvtáros funkcionáriusként viselkedik...

9 Miért őrzik meg 2 évig az olvasók kölcsönzőlapját?

10 Ez hasznos lehet: ha pl. az érettségi vizsgabizottság tagjai kívánják, odaadjuk nekik a jelölt olvasmányainak jegyzékét.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KITEKINTÉS

A DÁN NEMZETI BIBLIOGRÁFIÁRA ÉPÜLŐ SZOLGÁLTATÁSOK ÉS A SAMKAT RENDSZER

KONDOR IMRÉNÉ

Az UBC és az UAP program világszerte nagymértékben elősegíti a dokumentum-nyilvántartás és -visszakeresés egységes rendszerének kialakítását. Az elmúlt tíz évben terjedt el az ISBN és ISSN dokumentum-számozás, születtek meg az ISBD-k és az ISBD-kre alapozott nemzeti bibliográfiák. Az egységes elvek és szabályok alapján létrehozott géppel olvasható nemzeti bibliográfiák száma is nő. Ezek az eredmények nélkülözhetetlen és alapvető *eszközei* a nemzetközi információcserének és az arra épülő dokumentum-szolgáltatásnak. Az UAP program az országos vagy regionális dokumentumellátás korszerűsítésében látja a nemzetközi együttműködés megvalósulásának feltételét. A területi ellátási rendszer valamely ország vagy régió adottságaitól és hagyományaitól függően több eszköz – központi katalógusok, tároló könyvtárak, gyűjtőköri együttműködés, a szakkönyvtári hálózat stb. – igénybevételével működhet. Az egyetemes, ill. az országos hozzáférés nem kis mértékben függ a dokumentumokat regisztráló helyi és országos rendszerektől. A nemzeti bibliográfiák gépesítése mindenütt nagy lendületet ad a könyvtárak rendszerré szerveződésének. A gépesített nemzeti bibliográfiára tervezett vagy már kiépített országos könyvtári rendszer lehetővé teszi a gépi adatbázisok kialakítását és az állományok széles körű forgalmazását.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia gépesítése aktuálissá teszi, hogy nyomon kövessük a néhány lépéssel előttünk járó, de hozzánk hasonló kis ország – Dánia – gépesítési terveinek és a tervek megvalósításának útját.

A dán nemzeti bibliográfia gépesítése a közművelődési könyvtári rendszer keretében és a Bibliotekscentralenben valósult meg. A 70-es évek elején dolgozták ki a FAUST-tervet. Az eredeti elképzelések szerint a teljes közművelődési állomány – a könyvtárak bejelentése alapján – egy egységes adatbázist képezett volna, amely alapul szolgált volna a kölcsönzés gépesítéséhez. A cédulakatalógusokat mikroformátumú katalógusok váltották volna fel, majd terminálok segítségével on-line kapcsolatot létesítettek volna a könyvtárak és az adatbázis között.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A FAUST program jelenleg működő első szakaszában a hangsúly a nemzeti bibliográfia gépesítésén és az abból közvetlenül kialakítható, eddig manuálisan előállított szolgáltatásokon van.

Az adatbázis kiépítése 1974-ben a dán nemzeti bibliográfia gépesítési kísérleteivel, a kurrensen megjelenő dán könyvek feldolgozásával indult. Jelenleg is kevés a retrospektív adat az adatbázisban.

A program azonban továbbra is lehetővé teszi a kölcsönzés gépesítését, az adatbázis fokozatos, vagy egy későbbi időpontban történő kiegészítését a közművelődési könyvtárak teljes állományával és a lelőhelyekkel. A rendszerbe bevonni kívánt teljes közművelődési hálózatból (a fiókkönyvtárak nélkül 250 könyvtár) egyetlen könyvtár, a Koppenhágától 15 km-re fekvő Ølstykke Könyvtára vállalkozott a kísérletre, és teljes állományát bedolgozta az adatbázisba. A kísérlet sikerült, de a könyvtárak többsége tiltakozott a könyvtári munka egészére kiterjedő gépesítés ellen. A keresési rendszert nem tartották elég sokoldalúnak, a mikroformátumú katalógust elég naprakésznek és féltek a gépesítés következményétől, a munkanélküliségtől.

1979-ben az adatbázis 200 000 rekordot tartalmazott.

Az adatbázis jelenlegi forrása:

- az 1976 óta gépesített nemzeti bibliográfia adatai,
- 1972 óta a közművelődési könyvtárak külföldi könyvgyarapodása (lelőhelyadatokkal),
- az ølstykkei közművelődési könyvtár teljes állománya,
- 1974 óta a koppenhágai közművelődési hálózathoz tartozó könyvtárak állománya.

Az adatbázisra épülő szolgáltatások:

- 1976-tól a nemzeti bibliográfia (Dans Bogfortegnelse) heti és havi füzetei, az éves nyomtatott kumulációk, valamint az évente — 1976 óta — megjelent könyvek teljes kumulációja mikroformátumon;
- 1974-től a közművelődési könyvtárak külföldi gyarapodása (Uderlandks litteratur i danske folkebiblioteker — ULF) évi hat füzetben és éves kumulációban. 1979-től az 1972 óta beszerzett külföldi könyvekről évente jelennek meg teljes kumulációk mikrolapon;
- 1974-től a Koppenhágai Közművelődési Könyvtár és a hálózatához tartozó könyvtárak központi mikrolap- és mikrofilm-katalógusai;
- 1976-tól hetente a kurrensen megjelenő könyvekről négy részből álló rendelési formanyomtatvány (egy-egy a kölcsönzési és feldolgozó részlegek dezideráta katalógusai számára, egy könyv- és egy cédularendelési űrlap). A rendelési űrlap a könyvtermés 70%-ához, kb. 10 000 dán és a központilag feldolgozott évi 1500 külföldi könyvhöz készül;
- 1976-tól a nyomtatott katalóguscédulák hagyományos úton való sokszorosítására alkalmas alappéldány. (Évente kb. 9 millió cédulát forgalmaz a Bibliotekscentralen.)

A rendelési nyomtatvány és a katalóguscédulák alappéldánya a hetente megjelenő bibliográfia mágnesszalagjairól fényszedéssel készül.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A feldolgozásra kerülő könyvek zömét a kiadók és kb. 10%-át a kötelespéldányban részesülő Királyi Könyvtár kölcsönzi a Bibliotekscentralennek. A leírások a heti füzetekben a beérkezéstől számítva 4–5 héten belül jelennek meg, a nyomtatott cédulák 6–7 héten belül készülnek el.

Munkaszervezet, munkafolyamatok

1974–1975-ben, a kísérleti időszakban, a rendszer off-line működött. Új adat bevitelénél a már az adatbázisban lévő adatokkal való összevetést ezzel a módszerrel nehézkesebben lehetett végezni, mint a hagyományos feldolgozó munkánál a katalógusba való előzetes „behasonlítást". Az ellenőrzés és „behasonlítás" csak a számítógépből kiiratott „lepedőkön" volt lehetséges, és a kísérleti időszak végén a feldolgozó részleget elborították a papírok.

1975 szeptemberétől egy RC 800-as, 256 karakterű terminállal, 8–16 óra között állandó telefonösszeköttetés segítségével on-line kapcsolatot létesítettek a kb. 5 km távolságban működő IBM 370/145-ös számítógéppel. A terminált és a hozzá csatlakozó kiíró, beolvasó és lyukasztó berendezést egy RC 3500-as feldolgozó egység vezérli. A kiegészítő berendezéseket egyidejűleg csak egy terminál használhatja. Az RC 3500-as feldolgozó egység 18 terminál működtetésére alkalmas. A feldolgozó részleg 1978-ban három terminállal rendelkezett.

Az *input* két munkafolyamatból, a keresés és a katalogizálás műveletéből áll.
A keresés
- a szerzői,
- a címek (főcím, kötetcím, sorozatcím),
- az ISBN számok, és
- a rekord-azonosító számok (FAUST-szám)

file-jaiban lehetséges. Az első két file-ban 15 sor jelenik meg és a keresés előre vagy hátra 15–15 további sorban ismételhető. A file-okban talált releváns adatok felhasználhatók az új rekord kialakításához. A kiegészített vagy az újonnan lebillentyűzött adatok a Marc kulcsszavak sorrendjében jelennek meg a képernyőn. Ezt követően a kiíró berendezés korrektúra és revízió céljára megadja a leírást. A javítások elvégzése után az input művelet befejeződött, és az új rekord bekerül az adatbázisba.

A kurrens könyvek feldolgozását 15-en (11 könyvtáros és 4 segédmunkaerő) végzik. A részleg munkájához tartozik az ISBN-rendszer gondozása, a könyvek beszerzésével kapcsolatos adminisztráció, a válogatás a bibliográfia számára, a könyvek szakozása és a katalogizálással kapcsolatos szaktanácsadás.

Külön részleg dolgozza be az adatbázisba a közművelődési könyvtárak kurrens külföldi beszerzéseire és a retrospektív állományokra vonatkozó bejelentéseket.

Dániában 1976-tól dolgoznak csak egységes katalogizálási szabvány alapján a közművelődési és a tudományos könyvtárak. Az új szabvány az AACR 1 és az ISBD(M) alapján készült. Szerencsére az alkalmazott szabályok megegyeznek az AACR új kiadásával.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A közművelődési könyvtárak 1915 óta főleg raktározási célokra a Dewey-féle Tizedes Osztályozás dán változatát használják. Szakkatalógus helyett 1965-ig közös alapelvekre épülő különböző változatú tárgyszavak alkalmazásával szótárkatalógusokat alakítottak ki. 1965-től – nem sok eredménnyel – kísérleteznek a szakkatalógus elterjesztésével. Az egységes szakrendszer kialakítása a dán könyvtárügy legsürgetőbb feladata; kidolgozásával külön bizottság foglalkozik. A verbális rendszert tartják a legcélszerűbbnek, amely egyaránt alkalmazható az adatbázisban, betűrendes szakkatalógusban, indexek és szakkatalógusok készítésére. A legnagyobb esélye a British Library PRECIS rendszerének van.

A nemzeti bibliográfia gépesítése és az arra épülő szolgáltatások a teljes közművelődési hálózatot érintő, átfogó gépesítési koncepció részeként valósultak meg. A FAUST program első szakasza hat évet vett igénybe. Ez alatt a hat év alatt dolgozták ki az országos katalogizálási szabványt, kétéves próbaidő után tértek át az off-line rendszerről az on-line renszerre, és hat év is kevésnek bizonyult arra, hogy a teljes gépesítés előnyeiről meggyőzzék a közművelődési hálózatban dolgozó könyvtárosokat.

A tudományos könyvtárak gépesített rendszere, a SAMKAT rendszer

Az előzmények

A dán tudományos könyvtárakban folyó kísérletek koordinálására 1971-ben létrehozták a Tudományos Könyvtárak Országos Tanácsadó Testületének alárendelt computer részleget. A részleget nem kisebb feladattal bízták meg, mint:

– a külföldi mágnesszalagok felhasználási lehetőségeinek vizsgálata,
– a DanMarc formátum kidolgozása, és
– gépi adatbázis létrehozása a tudományos könyvtárak állományáról.

1971-től 1977-ig szűkös anyagi keretek között az LCMarc szalagjainak felhasználási lehetőségeit vizsgálták, először a Királyi Könyvtár közreműködésével, majd négy tudományos könyvtár bevonásával. Az első kísérlet 1970-ben a Marc szalagoknak az előszerzeményezésben és a katalogizálásban való hasznosíthatóságát vizsgálta. A második kísérlet 1973-ban négy tudományos könyvtár szakreferenseivel folyt. Az LCMarc szalagokat elsődleges forrásnak használták a beszerzésre javasolt könyvek kiválasztásánál. Ezek voltak az első kísérletek egész Skandináviában a külföldi Marc-szalagok hasznosítására vonatkozóan, és az első alkalom arra, hogy a dán könyvtárosok megismerkedjenek a Marc-formátummal.

A kísérletek pozitív eredménnyel zárultak. A Királyi Könyvtár évi kb. 15 000 angol nyelvű külföldi könyvet szerez be. A kísérlet időszakában (1970. január – február – március) az 1969 óta rendszeresen járó LCMarc szalagokról 6000 rekordot gyarapítási célokra és 8000 rekordot a katalogizáláshoz tudtak felhasználni. A második kísérletben a szakreferensek megállapították, hogy a Marc-szalagok a beszerzendő könyvek kiválasztására is alkalmasak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Egyidejűleg 1971 óta folytak az UKMarc alapján a DanMarc kialakításának munkálatai. Első kiadása 1975-ben, javított kiadása 1979-ben jelent meg (1976-tól képezi alapját a dán nemzeti bibliográfiának).

Ugyancsak az együttműködés előfeltételeinek megteremtését szolgálta az 1974-ben elkészült új dán katalogizálási szabályzat és annak országos elterjesztése.

Az előkészítés, kísérletezés és ismerkedés hat szűk esztendejének 1977-től egy három évre terjedő jelentős állami támogatás vetett véget. A külön segély feltételei megszabják, hogy a tudományos könyvtárak meginduló gépesítési rendszerének összhangban kell lennie a közművelődési hálózat FAUST programjával, a hároméves időszak végén javaslatot kell tenni a két rendszer együttműködésére és a computer részleg további feladataira és szükségleteire. A segély nem fordítható az együttműködésben részt vevő könyvtárak gépi felszerelésére. A szükséges gépeket – terminálokat, egyéb perifériákat, sokszorosító berendezéseket stb. – a könyvtárak saját költségvetéséből kell előteremteni.

A SAMKAT terv a tudományos könyvtárak együttműködésén épülő feldolgozási rendszer, célkitűzése a tudományos könyvtárak állományából közös gépi adatbázis kialakítása és az egyes könyvtárak nyilvántartásainak korszerűsítése. Technikai bázisa és irányítója a computer részleg, amelynek feladata a jelenlegi első szakaszban két, részben már működő vállalkozás – a DECCA és az ISBN katalogizálási tervek – keretében készült rekordok összeolvasztása.

A *DECCA-terv* (DECentralized CAtaloging = decentralizált katalogizálás) kísérletei 1974-ben fokozatosan 10 könyvtár bekapcsolódásával indultak. A rendszerben eddig kb. 40 000 rekord készült el. Az önkéntesen részt vevő könyvtárak saját gyarapodásukat gépesítve dolgozzák fel, és a rekordokat floppy-disc adathordozón juttatják el a computer részlegen keresztül a központi számítógéphez. A számítógép beépíti az adatokat a könyvtár saját adatbázisába és kívánság szerint mikroformátumú katalógust (a könyvtár igényeinek megfelelő időközökben kumulálva), vagy a továbbra is hagyományos katalógusok számára sokszorosításra alkalmas alapcédulát szolgáltat.

Az *ISBN-terv* 1978 januárjában indult öt tudományos könyvtár részvételével. Az 1975 óta megjelent angol nyelvű irodalom LCMarc és BLMarc mágnesszalagjairól (jelenleg kb. 1 400 000 rekordot tartalmaznak) a könyvtáraktól hetenként jegyzékeken megkapott ISBN szám alapján kikeresik a kért rekordot és a könyvtár kívánsága szerinti adathordozón (adatlapon vagy cédulán) továbbítják a könyvtárhoz. A kísérlet időszakában – egy év alatt – 27 000 keresést végeztek. A találat 81%-os volt. A tervek szerint a multi-Marc file bővülni fog a dán, svéd, a német és a francia mágnesszalagokkal. A különböző országokból származó Marc-rekordok DanMarc-ra való átalakítására egy speciális programot dolgoztak ki.

A SAMKAT adatbázis létrehozásának alapelvei:

– a decentralizált katalogizálás (statisztikai vizsgálat kimutatta, hogy kevés a többes beszerzés, ezért a központi katalogizálás nem fizetődik ki),
– a külföldi Marc-szalagok felhasználása a helyi igényeknek megfelelő adatkiegészítéssel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A SAMKAT-terv megvalósulásának üteme

Az 1979-től induló *első szakasz* akkor zárul, ha a részt vevő könyvtárak teljes kurrens könyvgyarapodása beépül az adatbázisba.

A *második szakasz* akkor kezdődik, ha a computer részleg közvetítő szerepe megszűnik és a könyvtárak közvetlen kapcsolatot építhetnek ki a gépi adatbázissal. Ebben a szakaszban zárják majd le a hagyományos katalógusokat, térnek át korszerűbb nyilvántartásokra. Ebben a szakaszban dolgozzák majd be a könyvtárak retrospektív állományát vagy állományrészeit, egészülnek ki a rekordok rekord-azonosítóval, és válik majd lehetségessé a közvetlen keresés a közös adatbázisból.

A *harmadik szakasztól* a géppel olvasható katalógusok széles körű elterjedése, a könyvtári munkafolyamatok (gyarapítás, kölcsönzés, statisztika stb.) további gépesítése várható.

A távoli jövőben megvalósuló *negyedik szakasz* a nemzetközi erőfeszítések és a technika fejlődésének függvénye. Ebben a szakaszban várható a különböző bibliográfiai és tájékoztató rendszerek világméretű integrálódása.

A computer részleg működése

A könyvtáraktól érkező ISBN listákat naponta betáplálják a számítógépbe, és hetente kétszer lefuttatják a multi-Marc file-ban. A megtalált rekordokat a számítógép átalakítja a DanMarc formátumra, és telefonhálózaton keresztül ejuttatja a computer központhoz, ahol az adatok automatikusan floppy-disc-re kerülnek. A könyvtárak a kapott adatokat saját igényeiknek megfelelően kiegészítik és saját előállítású rekordjaikkal együtt visszajuttatják a központhoz. A központ ismét a bérelt telefonhálózaton keresztül az új és javított adatokat bejuttatja a számítógépbe, az adott könyvtár adatbázisába. A szintaktikai ellenőrzést a számítógép végzi és a hibás adatokat a fenti módon juttatja vissza a központon keresztül a könyvtárhoz. Mivel a könyvtáraknak közvetlen kapcsolatuk saját adatbázisukhoz nincs, az adatok ellenőrzése, az egységes besorolási adatok meghatározása külön, nehézkes munkafolyamat. Ezért az átfutási idő a gépi lehetőségekhez képest igen hosszú. A központhoz eljuttatott adatokat a könyvtárak 3–5 napon belül kapják vissza, a folyamat fázisától függően a floppy-disc-en vagy a végleges, felhasználható formában. A mikroformátumú katalógusok betű- és szakrendiek lesznek.

A computer központ a koppenhágai Egyetemi Könyvtár UNIVAC 1100/82-es gépén dolgozik. A számítógéphez kapcsolódó, a könyvtáraknál elhelyezett perifériák kiválasztásánál a 70-es évek közepén teletype típusú legolcsóbb felszerelések jöhettek csak számításba, részben azért, hogy minél több könyvtár kapcsolódhasson be az együttműködésbe, részben pedig a mini-computerek árának várható rohamos csökkenése miatt.

A tudományos könyvtárak korszerű együttműködési kísérletei Dániában közel tíz évig tartottak. A hosszútávú SAMKAT terv első szakasza teljes üzemmel 1980-ban indul. Az együttműködésben való részvétel önkéntes, előfeltétele a szükséges perifériák beszerzése. A hosszantartó, alapos és részletes kísérletekre azért volt szükség, mert a tervhez

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

való csatlakozás nagy terheket ró a könyvtárakra, a hagyományos feldolgozás teljes átalakítását teszi szükségessé.

A *Királyi Könyvtárban* a feldolgozó munka átalakítása fokozatos. A kísérleti időszakban, de még 1980-tól, a hivatalos csatlakozás után is három rendszerben dolgozzák fel a könyvtár új gyarapodását:

- a *külföldi* gyarapodást, ha megtalálható a multi-Marc file-ban, a kapott adatokat saját igényeik szerint átalakítva;
- ha nem található meg, a DECCA módszer alapján;
- a *dán* könyveket előreláthatólag 1980 közepéig, amikorra várhatóan a DanMarc szalagok is beépülnek a multi-Marc file-ba, hagyományosan.

1978. okt. – 1979. máj. között
2022 címet gépesítve,
1685 címet ISBN rekord alapján, és
4620 dán címet hagyományosan
dolgoztak fel.

A tervek szerint 1981-től a teljes kurrens gyarapodás gépesítve lesz és áttérnek a mikroformátumú nyilvántartásokra.

Az *aarhusi Állami és Egyetemi Könyvtár* csatlakozása a SAMKAT tervhez még nagyobb terhet és felelősséget ró az intézményre. A Porosz Instrukció előírásai alapján szerkesztett két milliós központi katalógus az egyetemi hálózathoz tartozó intézmények könyvtárainak és az aarhusi körzet könyvtárainak állományát tartalmazza és eszköze a könyvtárközi kölcsönzésnek. Felismerték, hogy a korszerűsítés elkerülhetetlen és ezért a SAMKAT-hoz való csatlakozással azt a többletmunkát vállalták, hogy az 1979-től megjelent kiadványok gépesített katalogizálásának eredményeit továbbra is manuálisan sorolják be a régi katalógusba, és egyidejűleg megkezdik a mikrolap formájú katalógus kiépítését. Nem titkolják, hogy ezt a gazdaságtalan megoldást csak átmenetileg vállalják és ha rövidesen a számítógéppel nem tudnak közvetlen kapcsolatot teremteni, akkor kilépnek a SAMKAT tervből.

Dánia könyvtárfejlesztési lehetőségei nem hasonlíthatók pl. a szomszédos, sokkal gazdagabb Svédország anyagi lehetőségeihez, vagy Nagy-Britannia tudományos könyvtárainak nagy hagyományú együttműködési törekvéseihez. A tudományos könyvtárak – akárcsak Magyarországon – a különböző fenntartók elképzeléseinek és igényeinek kiszolgáltatva, egymástól függetlenül fejlődtek. A spontán együttműködés csak a hagyományokra épülve, a szuverenitás sérelme nélkül, ezért főleg csak perifériális területeken alakult ki.

A különböző módszerekkel működő könyvtárak közös vonása a gyakorlatias megoldások iránti fogékonyság, a jó értelemben vett hagyományok őrzése és a használóra orientáltság. A gazdagabb kapitalista országokhoz képest szűkebb anyagi lehetőségek ellenére felzárkóznak a saját igényeikhez és hagyományaikhoz igazított korszerű és racionális nyugati vállalkozásokhoz. A bevált, megszokott és a hagyományos keretek között jól működő szolgáltatásokat csak akkor szüntetik meg, ha a korszerűbb megoldás magasabb színvonalú működést biztosít. A tervezett új rendszerek mellett 1926 óta változatlanul működik a kölcsönző központ (Bibliotekernes Opllysningskontor), amely a külföldi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

gyarapodásukat önkéntesen jelentő könyvtárak (a Királyi Könyvtár, egyetemi és szakegyetemi könyvtárak, magán- és állami vállalatok könyvtárai, követségek könyvtárai stb.) 1,5 milliós bejelentéseit tartalmazó központi katalógus alapján évi 40 ezer könyvtárközi kölcsönzést 73%-os eredménnyel bonyolít. 1974-től a FAUST program keretében létrehozott ULF megjelenése óta a közművelődési könyvtárak nem jelentik külföldi gyarapodásukat a kölcsönző központhoz. 1901 óta továbbra is változatlanul megjelenik évente a Királyi Könyvtárban működő Nemzeti Könyvtári Hivatal (Rigsbibliotekarembedet) kiadásában 140 tudományos könyvtár évi 150 000 bejelentése alapján a 110 000 új címet tartalmazó „Accessionkatalog".

Ahogy a királyság a szociáldemokrata kormánnyal, ugyanúgy fér meg Dániában a könyvtárgépesítés a Porosz Instrukció szabályaival. A végeredmény pedig a használó igényeinek maximális kielégítése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BALLING, Eigil: Cataloging for a computer database at Bibliotekscentralen. Copenhagen, Bibliotekscentralen. 1977. 22 p.
2. BIRKELUND, Palle: The Royal Library of Copenhagen. History, organization and functions. A brief introduction. Copenhagen, 1975. 11 p.
3. CHRISTENSEN, Karen Lunde: Cataloguing and automation at Bibliotekscentralen. Denmark. = International Cataloging. 1978. July/September. 34–36 p.
4. DAVIES, Roy: Danish academic libraries. = J. Librarianship. 1976. 8/4/ 229–243. p.
5. JORGENSEN, Paul Henrik: Decision table for Marc-reformating. 1979. 5 p.
6. KONDOR Imréné: Tanulmányúti jelentés. Dánia, 1978. május 28 – június 13. Bp. 1978. 10 p.
7. SALOMONSEN, Annika: Use of Marc-records in selection, acquisition and cataloguing. Process in Danish research libraries. 1977. 9 p.
8. SALOMONSEN, Annika – WEITEMEYER, Mogens: To the members of the Intermarc group. News from Denmark. 1978. 2 p.
9. SENADEERA, Ariyaratne: Academic libraries in Denmark. Copenhagen. 1978. 40 p.
10. Struktur und Finanzierung des Dänischen Bibliothekswesen. = Bibliottheksbote. Informationen für die Mitarbeiter der Stadtbibliothek Bremen. 1975. 7/8. Nr. 8–21. p.
11. WEITEMEYER, Mogens: Which way to „Shared Classification?" A Danish view. = Intern. Classificat. 1976. 2. no. 93–96. p.
12. Cataloguing in Denmark. = International Cataloguing. 1979. 3. no. 28–34. p. (BALLING, Eigil: The public libraries. STEENSGAARD, Illa: SAMKAT and the research libraries. MEULENGRACHT-MADSEN, Hans: Shared cataloguing in research libraries. STEENSGAARD, Illa: SAMKAT and the Royal Library. POROTNIKOFF, Olga: SAMKAT and the State Library Aarhus.)
13. *Táblázatok, jelentések:* University Library, Dpt. for Human Arts, extension chart over the cataloguing process. 1978. 1 p. – State Inspection of Public Libraries. Organisation chart. 1 p. – State Inspection of Public Libraries. Statistics. 1978. 1 p. – The Loan Centre. Annual Report. 1975/76. (3), 3 p. – Bibliotekscentralen. 12 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A LIBRARY OF CONGRESS SZEREPE A KIALAKÍTANDÓ NEMZETI HÁLÓZATON BELÜL

A The role of the Library of Congress in the evolving national network c. tanulmány (Washington, LC, 1978. 141 p.) alapján tömörítette ZOLTÁN IMRE.

A tanulmány előzménye és célja

Korántsem újkeletű kérdés az Egyesült Államokban a nemzeti hálózat vezetésének megoldatlansága. A Könyvtári és Tájékoztatástudományi Nemzeti Bizottság (National Commission on Libraries and Information Science, NCLIS) „A könyvtári és tájékoztatási szolgálatok céljai és akcióprogramja" c. előzetes programjában már 1975-ben megjelölte a teljes nemzeti hálózat azon területeit, amelyek irányításában a Library of Congressnek (LC) a vezető szerepet kellene betöltenie. Az LC a következő évben elérkezettnek látta az időt hálózatfejlesztési hivatalának (Network Development Office) létrehozására, majd a hálózat tanácsadó csoportjának (Network Advisory Group) megalakítására. A munka eredményét „A nemzeti bibliográfia a nemzeti könyvtári és tájékoztatási szolgálat rendszerében" c. programban fogalmazták meg.

Ilyen előkészületek után határozták el, hogy a teljes nemzeti hálózatot átfogó, az egész könyvtári közösségről képet nyújtó országos felmérést kell végezni. A felmérésnek azt a célt kell szolgálnia, hogy megtalálják az optimális alternatívát az össznemzeti hálózat vezetésének mind ez ideig megoldatlan kérdésében. A felmérés 23 hálózati szervezetre és intézményre terjedt ki. Igyekeztek a résztvevőket úgy kijelölni, hogy a személyes beszélgetésekre és kérdőívekre adott válaszokból az országos keresztmetszetet tükröző reális kép alakulhasson ki, s lehetőleg hűen tömörítse a hálózathoz tartozó többezer könyvtár véleményét. Szerepeltek ezért a felmérésbe vont intézmények között egy-egy államot (pl. Illinois Library and Information Network), több államot (pl. Southeastern Library Network), több egyetemet (pl. Five Associated University Libraries), nagyobb regionális egységeket (pl. Bibliographical Center for Research) stb. átfogó hálózati központok, de ott találjuk az ismert Ohio College Library Centert (OCLC) is. Ez utóbbi az Egyesült Államokban egymaga több mint 600 könyvtár részére 1200 terminálon biztosítja a „központi katalógushoz" való on-line hozzáférést.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A felmérés szempontjai

Mind az említett előzetes programdokumentumok elkészítésénél, mind a felmérés lefolytatásánál a következőkből indultak ki:

1. A meglévő könyvtárak, hálózati rendszerek, kivonatoló és indexelő szolgálatok stb. bázisából kell a nemzeti könyvtári és tájékoztatási hálózatot kifejleszteni.

2. Egységes információkezelési rendszerre az Egyesült Államokban nincs feltétlenül szükség. A szabadon kialakított különböző rendszerek között a kompatibilitást az adatok kijelölésének, összetételének, a szerkezetnek szabványosításával kell biztosítani.

3. A könyvtári és tájékoztatási szolgálat bármely nemzeti programjának az LC bibliográfiai apparátusa képezi a magját.

4. Bárhová is kerüljön a nemzeti hálózat irányítása, az LC bibliográfiai apparátusának jelentőségét az nem érinti, ezért az LC szerepe a kialakítandó nemzeti hálózatban már most meghatározható.

5. Lévén már jó ideje a bibliográfiai eszközök fő előállítója az országban, következésképpen ésszerű, hogy az LC legyen a hálózat nemzeti bibliográfiai csomópontja, s egyben felelőse a nemzeti bibliográfiai apparátus építésének és fenntartásának.

6. Az LC nem láthatja el és nem végezheti a hálózat igényelte összes bibliográfiai szolgáltatást. Ki kell alakítani az ésszerű munkamegosztást a katalogizálás és input decentralizálásában, együtt a nemzeti bibliográfiai adatbázis bibliográfiai egységének centralizált felelősségével és az elfogadott formátumokat tartalmazó rendszerek (authority system) fenntartásával.

7. A nemzeti bibliográfia legyen kompatibilis az egyetemes bibliográfiai ellenőrzést célzó nemzetközi törekvésekkel.

8. A nemzeti bibliográfiához való on-line kapcsolatot nem minden intézmény igényli, tehát szükség lesz az on-line hozzáférés hierarchiájának kidolgozására.

Az LC jelenlegi szerepe

A tanulmány hangsúlyozza: függetlenül attól, kijelölik-e a hálózat vezető könyvtárának vagy sem, az LC katalogizálási, feldolgozási és tájékoztatási kapacitásával, állományának nagyságával stb. jelenleg is olyan sokirányú tevékenységet végez, hogy vezető szerepe aligha vitatható.

A felmérés során az egész könyvtári közösség osztatlan elismeréssel nyilatkozott az LC kezdeményezte s általa működtetett MARC programról, amelyet az LC éppen a hálózat sürgető igényére, a nemzeti könyvtári szükségletek kielégítésére valósított meg. Megállapítható tehát, hogy az LC kifejlesztette MARC II géppel olvasható adatbázist a könyvtárgépesítés sarokkövének fogadják el.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A felmérés eredménye

A nyert információk alapján gondosan megvizsgálták a megannyi hálózati központ helyzetét, szolgáltatásait, terveit, s azokat összevetették az LC lehetőségeivel. A megkérdezettek az LC eddiginél fokozottabb koordináló szerepét sürgették, s ennek indokait és szükségességét a következő főbb érvekkel támaszották alá:

– *A hálózatfejlesztésben vezető szerepet* töltsön be az LC, s elsősorban a szabványosítás révén teremtse meg a megannyi szövetségi, regionális, állami, helyi stb. rendszerek egymás közötti kompatibilitását.

– *Az elfogadott formátumokat* tartalmazó renszert (authority system), a katalogizálási tevékenységet a könyvtárak munkájának támogatása érdekében az LC részéről folytatni és kiterjeszteni szükséges.

– *On-line Nemzeti Bibliográfiai Adatbázist* kell az LC-nek életre hívnia és fenntartania, hogy a nemzeti hálózat résztvevői számára az authority adatok elérhetők legyenek.

– *A nemzeti lelőhelyi adatok elérhetősége* érdekében az LC folytassa géppel olvasható nemzeti központi katalógusának fejlesztését.

– *A Tájékoztatási és Oktatási Program* lényeges kibővítése kívánatos, hogy a könyvtári közösség íly módon szerezhessen folyamatosan tudomást mind az LC, mind a nemzeti hálózat helyzetéről és fejlesztési tevékenységéről.

Következtetések és javaslatok

A megkérdezettek zöme – már az eddig betöltött szerepe miatt is – az LC-t tartja a legalkalmasabbnak a nemzeti hálózat fejlesztését érintő feladatok koordinálására, s ezáltal a különböző rendszereknek közös mederbe, a kialakítandó nemzeti hálózatba történő bekapcsolódásának elősegítésére. E célt megvalósítandó, a tanulmány a teendőket az LC számára a következőkben foglalja össze:

– *Authority System fejlesztése.* Folytatandó a szabványos adatbázisok kialakításához és ellenőrzéséhez támaszpontul szolgáló minták, elfogadott formátumokat tartalmazó rendszerek (authority system, -data, -records, -file) kidolgozása és szétsugározása.

– *Authority adatbázis létrehozása.* Megteremtendő a nemzeti bibliográfiai katalogizálási és authority adatbázis, s ezt a korrekt adatbázist a nemzeti hálózat számára hozzáférhetővé kell tenni.

– *Lelőhely adatok hozzáférhetősége.* Folytatandó a lelőhelyek megállapítását tartalmazó géppel olvasható központi katalógus kezelése.

– *Oktatási Program kézbentartása.* Kiterjesztendő a tájékoztató és oktatási program, és a könyvtári közösség rendszeresen értesítendő az LC és a nemzeti hálózat fejlesztési tevékenységéről.

A felsorolt feladatok megvalósításához a tanulmány az alábbi főbb intézkedések megtételét javasolja:

– *Távközlési és Számítógépes Felépítés.* Szakemberek dolgozzák ki a nemzeti hálózat igényeit kielégítő megosztott számítógépes feldolgozás távközlési és számítógépes technikájának specifikációját.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

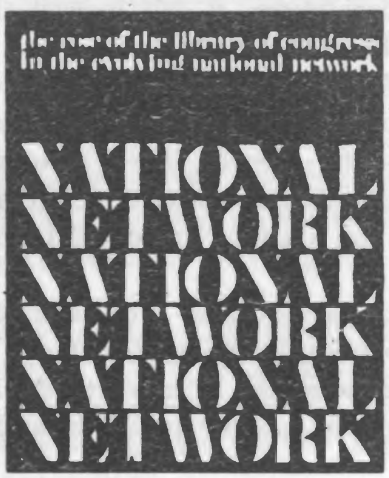
– *Hozzáférhetőségi szint rögzítése.* Szakemberek dolgozzák ki a nemzeti hálózat szervezeti felépítését, és abban határozzák meg a hálózathoz tartozó minden egyes könyvtár hozzáférhetőségi szintjét.

– *On-line hozzáférési kísérlet.* Úttörő kísérlet végzendő néhány kiválasztott, a Szerzeményezési és Katalogizálási Nemzeti Programban (National Program for Acquisitions and Cataloging) részt vevő könyvtár bevonásával. Számukra lehetővé kell tenni az on-line hozzáférést az LC katalogizálási és feldolgozás-közbeni adataihoz, sőt igény esetén távközlési úton egyéb szolgáltatásokat is kaphatnak (pl. valamely tétel katalogizálási prioritásának megváltoztatását, vagy megrendelését stb.).

– *Számítógépes üzenetközvetítő rendszer létrehozása.* Kifejlesztendő egy számítógépek közötti postai és üzenetközvetítő rendszer, oda-vissza kapcsolattal az LC-hez. A rendszer ráépülne a számítógépes adat-továbbító hálózatra, azaz igénybe is venné a meglévő terminálokat és számítógépeket, amelyek a kutatást és rekordok átvitelét végzik. Ez a rendszer alkalmas lesz mind a referensz szolgálat és könyvtári kölcsönzés alátámasztására, mind a katalogizálási kérdések megválaszolására.

– *Szolgáltatások távlati tervének ismertetése.* Kidolgozandók és szétsugárzandók az LC szolgáltatások távlati tervei. A tervnek tartalmaznia kell a szolgáltatások leírását, a hozzáférhetőségek szintjét, az életbe léptetések várható időpontjait, valamint a szolgáltatások árát.

A Library of Congress Network Development Office megbízásából és az NCLIS támogatásával készült felmérő tanulmány legfontosabb következtetése: az *egyértelmű állásfoglalás az LC nemzeti hálózatvezetési elhivatottsága mellett.*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

BEMUTATJUK A GÖTEBORGI VÁROSI KÖNYVTÁRAT ÉS SZÁMÍTÓGÉPES KÖLCSÖNZÉSI RENDSZERÉT*

LÉCESNÉ MESTERHÁZI-NAGY MÁRTA

Göteborg Svédország második legnagyobb városa, közel félmillió lakossal, nagy nemzetközi teher- és személyszállítási hajóforgalommal, a Volvo autógyár félszázezernyi alkalmazottjával, ipari üzemekkel. Ugyanakkor a nyugati tengerpart üdülőterületének is egyik központja, naponta tízszer köti össze kompjárat Dániával, hetenként tízszer az NSZK partjaival. Lüktető forgalmú város, mégis emberléptékű, sok fával, zöldterülettel, középmagas házakkal. Buda-jellegű település, ám sziklára építve. Híres az egyeteme, híres a műszaki egyeteme, a Chalmers Tekniska Högskola. Szépművészeti múzeumában éppúgy megtalálhatók a svéd képzőművészet kiválóságainak alkotásai, Milles különleges szobrai, mint a francia impresszionisták néhány kiváló vászna, Rodin egy-két szobra, sőt akár Rubens vagy Rembrandt képei. A várost 1621-ben alapította II. Gusztáv Adolf, Bethlen Gábor kortársa és szövetségese, annak a Krisztina királynőnek édesapja, akit Greta Garbo megszemélyesítése által jól ismerünk. Még fennmaradtak a 300 évvel ezelőtt épült favázas vagy teljesen fából épült házak, s jól látható az akkori holland építőmesterek stílusa, a ma is hajózható csatornák sűrű hálózata.

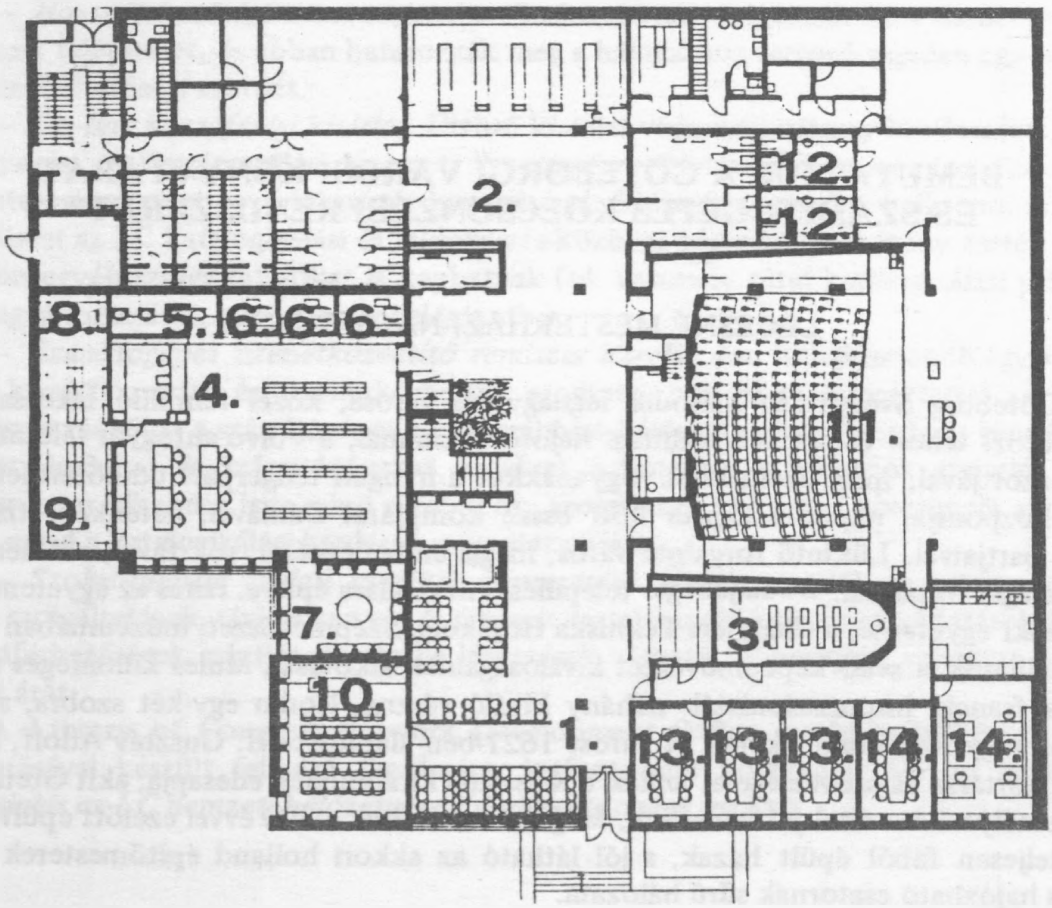
A Városi Könyvtár – Stadsbiblioteket Göteborg – a város főterén – Götaplatsen – épült, a színház, a múzeum, a hangversenyterem és a város legelőkelőbb szállodájának szomszédságában. A hatszintes, kockaalakú, csupa üveg épületbe a több mint 100 évvel ezelőtt, 1861-ben alapított könyvtár 1967-ben költözött át. A pincében a könyvraktárak és a garázsok vannak, az alagsor, a földszint és az első emelet a közönségé, a 2. emeleten helyezték el a munkaszobákat, míg a 3. emeletet átmenetileg bérbe adták. Több konferenciaterem, kiállítási terem, egy 200 személyes előadóterem, továbbá 12 személyes szemináriumi helyiségek, egyszemélyes zenehallgató fülkék, lehallgató és vetítőszobák állnak a művelődni vágyó közönség rendelkezésére *(1., 2., 3. ábra)*.

A Göteborgi Városi Könyvtár a városi nyilvános közművelődési könyvtárhálózat központja, 23 fiókkönyvtára, 6 bibliobusza van, sőt hozzá tartoznak a kórházi könyvtárak és a svéd hajózási könyvtár. Az össz-állomány 1 millió kötet, a többes példányok miatt ez kb. 400 000 művet jelent.

---

* A szerzőnek csak rövid látogatásra volt módja egy sportküldöttség tagjaként.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

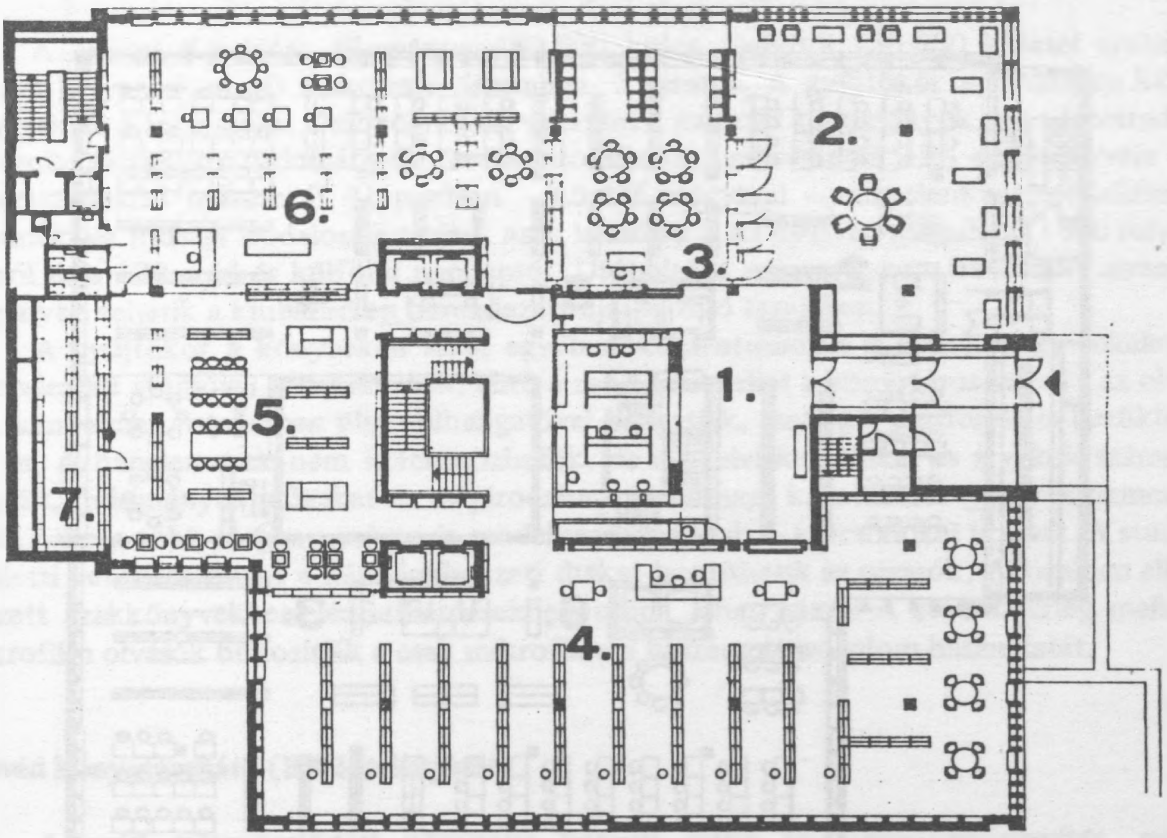

1. ábra

ALAGSOR

1. Kávézó és hall
2. Ruhatár, felvonók, toilettek
3. Meseszoba
4. 5. szakolvasó: képzőművészet, zene, színház, film, lemezek, nyelvi kazetták, kazetták vakok részére, dialemezek
5. Mikrofilm olvasók
6. Egyszemélyes zenehallgató fülkék
7. Közös zenehallgató szoba 11 fő részére
8/9. Sűrűn használt könyvek raktára
10. 45 személyes konferenciaterem
11. 200 személyes előadóterem (színházi, zenei és mozielőadások részére is)
12. Öltözők
13. Szemináriumi helyiségek 12–12 fő részére
14. Dolgozószoba az olvasók részére

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

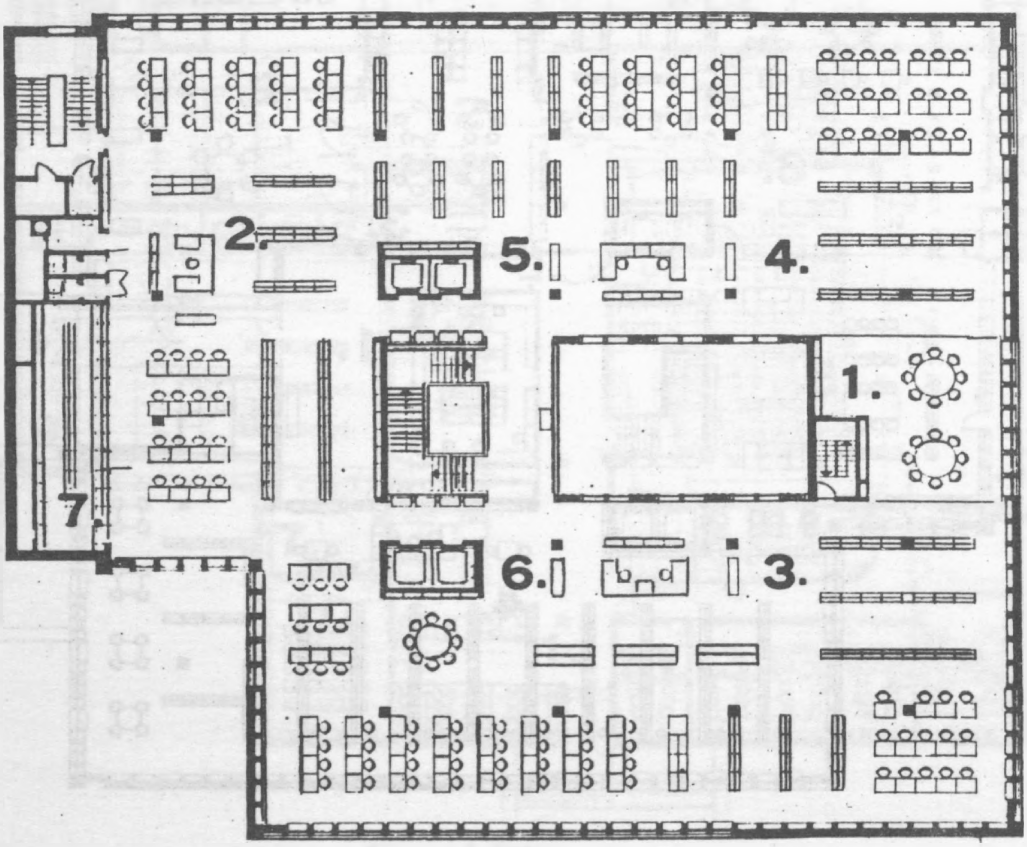

2. ábra

FÖLDSZINT

1. Kölcsönzés
2. Kiállítóterem
3. Újságolvasó terem
4. 1. szakolvasó: szépirodalom svéd és még 30 nyelven
5. 9. szakolvasó: ifjúsági irodalom, sport
6. 10. szakolvasó: gyermekkönyvek
7. Sűrűn használt könyvek raktára

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

3. ábra

ELSŐ EMELET

1. 2. szakolvasó: Göteborgra és környékére vonatkozó irodalom
2. 3. szakolvasó: műszaki tudományok, közgazdaságtan, matematika, természet-, had- és orvostudományok
3. 4. szakolvasó: régészet, történelem, életrajzok, néprajz, földrajz
4. 6. szakolvasó: társadalom- és jogtudományok
5. 7. szakolvasó: könyv- és könyvtártudomány, vallás, filozófia, pszichológia, nevelés és oktatás, nyelv- és irodalomtudomány
6. 8. szakolvasó: központi katalógus, általános kézikönyvek és bibliográfiák
7. Sűrűn használt könyvek raktára

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Állomány és gyűjtőkör

A Városi Könyvtár állománya 480 000 kötet, melyből 150 000 kötetet szabadpolcon helyeztek el 10 szakolvasó teremben, 3 szinten. A gyűjtőkör az általános kézikönyvektől a lexikonok, a bibliográfiák, valamint a műszaki tudományok, természettudományok, társadalomtudományok, orvostudományok, művészetek stb. szakkönyvein és ismeretterjesztő művein át 31 nyelven – köztük magyarul – megjelent szépirodalomig, gyermek- és ifjúsági irodalomig terjed, nem is szólva a 43 nyelven megjelenő 1800 folyóiratról és a 170 svéd és külföldi napilapról. Utóbbiakat még a be nem iratkozott olvasók is igénybe vehetik a klubszerűen berendezett újságolvasó teremben.

A gyűjtőkör a könyveken kívül egyéb dokumentumokra is kiterjed, így tökéletes berendezésű stúdióval rendelkeznek, ahol a zenei lemezeket a könyvtáros kezeli s az olvasók kényelmes fotelekben ülve fülhallgatóval hallgatják, esetleg a partitúrát is kezükben tartva. A hanglemezek nem kölcsönözhetők, de a nyelvi kazettákat és a vakok számára készült, tudományos műveket és szépirodalmat tartalmazó kazettákat – melyek nemcsak svéd, hanem több idegen nyelven is rendelkezésre állnak – kölcsönözni is lehet. A stúdió melletti vetítőteremben a képzőművészeti diákat levetíthetik az olvasók, a közelben elhelyezett szakkönyvekben részletkérdéseknek utána lehet nézni. A stúdiórészleg mellett mikrofilm olvasók biztosítják a csak mikrofilmen beszerzett irodalom használatát.

A svéd könyvtárellátó (Bibliotekstjänst)

A svéd közművelődési könyvtári hálózat mind az állománygyarapítás, mind a könyvtári bútorok, elektronikus berendezések stb. beszerzése terén a Bibliotekstjänst (Lund, Fack 221 01) céggel áll kapcsolatban, amely egy privát szolgáltató intézmény a könyvtárügy számára. Ez a cég biztosítja az integrált számítógépes rendszerhez és adatbázishoz is a hozzáférést.

A könyvtárak a „Bibliotekstjänsts sambindning" című, kéthetenként megjelenő, az Új Könyvek-hez hasonló könyvjegyzék alapján rendelnek, amely a megjelenés előtt két és fél hónappal közli az annotációval ellátott könyvcímeket. A cég a könyveket könyvtári kötésben, a számítógépes kölcsönzéshez alkalmas etikettel ellátva árúsítja és küldi meg a könyvtáraknak még a bolti hálózat ellátása előtt. A könyvek katalogizálása a cégnél központilag történik.

Az integrált közművelődési könyvtári rendszer

A közművelődési könyvtárakat a helyi hatóságok tartják fenn, ezek a közelmúltban évente 520 millió svéd koronát fordítottak a könyvtárakra, míg a kormány csak 17 milliót. A tudományos könyvtárakra viszont a kormány 120 milliót költött (1975-ös adat), s ebből 11 milliót a számítógépes szolgáltatásokra.[2] A nagyságrendet érzékelteti, hogy pl. a Göteborgi Városi Könyvtár számítógépes szolgáltatásai évente 1,3 millió koronába kerülnek, s ezt természetesen a város fedezi.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Svédországban külön számítógépes könyvtári rendszer működik a tudományos és külön a közművelődési könyvtárak részére. A LIBRIS 14 nagy tudományos és egyetemi könyvtár rutin munkafolyamataira terjed ki, elsősorban információkeresési, katalogizálási és katalóguscédula-előállítási feladatokat lát el.[3] 24 terminál kapcsolódik a központi számítógéphez, bérelt adatátviteli vonalakon keresztül. A rendszerbe bevitt minden dokumentumról csak egyszer készül leírás. Az adatbázis a közelmúltban kb. 400 000 tételt tartalmazott. A BUMS 20 közművelődési könyvtári központ és fiókjainak integrált számítógépes rendszere, amely felöleli a könyvtári munkafolyamatokat a katalogizálástól kezdve a katalógusok előállításán át a könyvek kölcsönzéséig, az előjegyzésig, a felszólításokig és a büntetések számlázásáig. Valamennyi fázisban az azonosítást és a hozzáférést egy jelzet biztosítja, amely a következőkből áll:

- bibliográfiai rész
- a példány számjele
- ellenőrző szám.

A bibliográfiai rész a szerző és cím stb. adatokat tartalmazza és a rendszerhez csatlakozott könyvtárak minden példányán azonos. A példány számjele viszont csak az illető példányra vonatkozik, az ellenőrző szám az előzők kiszámításából adódik.

Katalogizálás és a katalógusok

A bibliográfiai leírást a Bibliotekstjänst-nél 15 terminálon és még más helyeken öt terminálon végzik MARC II formátumban. Az évi mintegy 50 000 új beszerzésű mű közül kb. 8000 svéd nyelvű. Katalogizálás után a rendszerhez csatlakozott könyvtárak részére elkészítik az ún. vonalkódos (Strichcode) etikettet, amelyet a könyv hátsó borítófedelének alsó hamradára ragasztanak fel, s így expediálják a könyvtárakba az egyes példányokat. A könyvek 70 %-át tudják azonnal etikettel ellátni, a fennmaradó könyvekről az egyes könyvtárak lekérdezik a számítógépet, hogy tartalmazza-e már a művet. Ha igen, akkor megrendelik az etikettet, ha nem, akkor a Bibliotekstjänstnél a megadott bibliográfiai adatok alapján külön felvétel készül. A rendszer azért is működhet jól, mert a közművelődési könyvtárak körülbelül azonos, illetve hasonló állománnyal rendelkeznek. Az adatbázis 1979 elején 500 000 tételt tartalmazott.

A könyvtárban a könyv beérkezésekor az etikettet azonosítják a központi raktári jelzettel, illetve a megfelelő fiókkönyvtári jelzettel, vagy olvasótermi jelzettel, azaz ezekkel együtt terminálon keresztül beolvassák a számítógépbe. Ez úgy történik, hogy a terminálon lévő nyílásba behelyezik az olvasókártyához hasonló – számítógéppel leolvastatható jelzettel ellátott – kártyát, amely a könyvnek a megfelelő fiókkönyvtárba, olvasóterembe, vagy raktárba való irányítását jelzi. E folyamatok elvégzése után Lundban a számítógép tárolja az adatokat és minden könyvtár részére – a megrendelésnek megfelelően – mikrofilm, mikrofiche vagy könyvkatalógus formában szállítja a betűrendes és a szakkatalógust. Minden évben új alapkatalógust készíttetnek a számítógéppel és az új beszerzésekről készült kiegészítéseket évente 10 alkalommal megküldik a könyvtáraknak. A Göteborgi Városi Könyvtárban az olvasók részére a katalógus kazettákban tárolt mikro-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

filmen áll egy kis asztalon, az olvasó a kazettát a vetítőgépbe helyezve keres a címleírások között. A tájékoztató munkatárs íróasztalán pedig ugyanaz a katalógus mikrofiche formában áll rendelkezésre.

Olvasószolgálati feladatok – kölcsönzés, előjegyzés, felszólítás

A Városi Könyvtárban a napi kb. 4000 kölcsönzés egyes munkafolyamatait a svéd közművelődési könyvtárhálózatban használatos Honeywell-Bull berendezésekkel bonyolítják le, amelyek a könyvtárban elhelyezett Plessey S.P.C. rendszer memóriájába viszik be az adatokat, s innen továbbítják az országos rendszer nagy számítógépéhez, Lundba. A Bibliotekstjänst cégnél kifejlesztett rendszer terminálja 64 KByte kapacitású és bizonyos korlátok között programozható. E terminálon keresztül könyvelhető a két hozzákapcsolt fényceruzával (olvasóceruzával) a kölcsönzés kiadási és visszavételi folyamata, de off-line.

Beiratkozáskor minden egyes olvasó részére mágneses olvasókártyát állítanak ki. Az olvasók adatait betáplálják egy másik terminálon keresztül a számítógépbe. Amikor az olvasó kölcsönözni akar, személyi száma alapján előbb ellenőrzik a rendszerben, hogy nem volt-e már korábban beiratkozva, vagy hogy nem vesztette-e el olvasójegyét. Az elvesztés tényét azonnal jelenteni kell, s ezt is betáplálják a számítógépbe, hogy az esetleges visszaélést megelőzzék. Ha az olvasókártyát rendben találják, következhet a kölcsönzés.

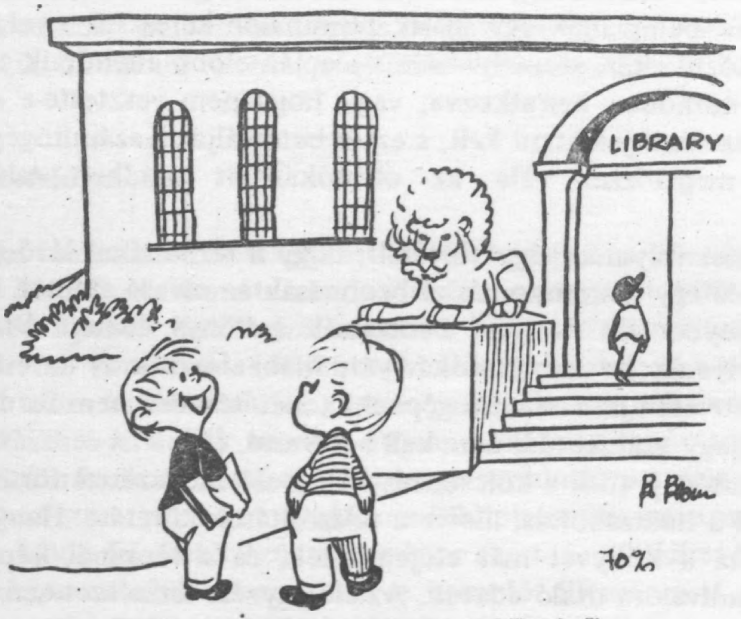
A kölcsönzési folyamat úgy történik, hogy a terminálon lévő nyílásba behelyezik az olvasókártyát és egy gombnyomással beolvassák az olvasó számát. Ezután az etiketten végighúzzák a fényceruzát és ezzel beolvassák a könyv adatait. Biztonságos rendszer, mert ha nem helyezik be az olvasókártyát, hiába húzzák át az etikettet a ceruzával, a terminál nem továbbítja a számítógépnek, tehát tévedés nem fordulhat elő. A visszaadásnál az olvasójegy számát már nem kell beolvasni, csupán a ceruzával kell végigfutni az etiketten, a számítógép törli a kölcsönzést. Hasonló módszerrel történik a könyvek előjegyzése, továbbá a hosszabbítás, illetve a felszólítások kiiratása. Hangjelzés figyelmezteti a könyvtárost, ha a könyvet már előjegyezték, és a terminál képernyőjén megjelennek a további tennivalóra utaló adatok. Az előjegyzést természetesen a könyvre vonatkozóan jelölik, nem a példányra, hiszen több példány is lehet a központban, sőt további példányok a fiókkönyvtárakban. A terminált átkapcsolják előjegyzést rögzítő állapotra és a jelzet bibliográfiai részét a billentyűzeten beütik. A kölcsönzés munkafolyamatai másodperceket vesznek igénybe, azzal együtt, hogy a késedelmi díjat is azonnal beszedi a könyvtáros, pénztárgépbe beütve az összeget. A kölcsönözhető könyvek számát nem korlátozzák, a kölcsönzési idő 3 hét. A lejárat dátumát a könyv hátsó belső borítójára pecsételik. Hosszabbítás elmulasztásakor kiküldik a számítógéppel kiiratott felszólítást, maximum háromszor. Ezután már peresítik az ügyet. Ha az ügyfél nem hozza vissza a könyvet, a továbbiakban nem is kölcsönöznek a számára. Az elvesztett könyvekért átalányt kell fizetni: gyermekkönyv 45, szépirodalom és szakirodalom 75 korona. Késedelmi díj könyvenként és megkezdett hetenként 2 korona, kivétel nincs, ezt mindenki meg is fizeti.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Göteborgi Városi Könyvtár minden nap reggel 10 órától tart nyitva; munkanapokon este 10-ig, szombaton és vasárnap délután 6-ig minden szolgáltatása igénybe vehető, ezzel is biztosítva a szabad idő jó kihasználását.

IRODALOM

1. SZABÓ László: Gépesített kölcsönzési rendszerek. = Könyvtári Figyelő. 24.évf. 1978. 5.sz. 543–552.p.
2. SZÁNTÓ Péter: Tudományos és műszaki tájékoztatás Svédországban. = Könyvtári Figyelő. 25.évf. 1979. 6.sz. 599–609.p.
3. Az új technológia szerepe a svéd tudományos és műszaki információs politikában. A svéd delegáció jelentése az UNISIST II kormányközi konferencia számára. = TMT. 26.évf. 1979. 10–11.sz. 436–440.p.

"I like strawberries, huckleberries, and liberries!"

(Az American Libraries humorából.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

AZ ANGOL ÉS A SKANDINÁV KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRI TÖRVÉNYEK AZ AUDIOVIZUÁLIS DOKUMENTUMOKRÓL

SKALICZKI JUDIT

A könyvtári törvények szükségessége magától értetődő minden országban, ahol az oktatást, a művelődést az egész társadalom szempontjából fontosnak tekintik. A közművelődési könyvtárak rendszerének kialakítása és magas szintű működtetése társadalmi jelentőségű kérdés. A könyvtári törvények a könyvtárak szervezetének és működésének kereteit szabják meg csupán. Általában nem foglalkoznak irányelvekkel, normatívákkal, általánosabb kérdéseket tárgyalnak. Amennyiben külön szólnak a közművelődési könyvtárak által nyújtandó szolgáltatásokról, mindenütt megjelennek a törvényekben az audiovizuális dokumentumok is. Ez a tény viszont azt jelzi, hogy a törvényhozók nem bízzák a véletlenre az AV dokumentumok könyvtári megjelenését, azaz a könyvtárak *nem a* gyűjteményekbe szervezés *lehetőségét* kapják meg, *hanem a kötelességét*. A könyvtári törvények vizsgálata nyilvánvalóvá teszi az előbbi állítást, fényt derít arra, hogy az AV dokumentumokat a könyvtári állomány szerves részeként, a hagyományos dokumentumokkal egyenrangúként kezelik-e a törvények – s a gyakorlatban a könyvtárak – vagy sem. Ebből a szempontból – jóllehet még nem az audiovizuális dokumentumokra gondolhattak a törvény megalkotói – az 1850. évi angliai Közművelődési Könyvtári Törvény már érdekes dokumentum. Ebben a törvényben fogalmazódik meg az angliai közművelődési könyvtárak létesítésének két alapelve. A második a következőket mondja ki: a könyvtáraknak gyűjteményeikbe kellene szervezni *minden* olyan *dokumentumot* (all materials), amelyre a használóknak szükségük lehet.[1]

Az utóbbi idők könyvtári törvényeit megelőző Unesco manifesztum (1949) már ezt a „minden olyan dokumentumot" kifejezést részletezi, amikor a következőket írja: egy jól felszerelt közművelődési könyvtárnak könyveket, aprónyomtatványokat, képeslapokat, újságokat, térképeket, képeket, filmeket, kottákat, hanglemezeket kell szolgáltatnia, és segítséget kell nyújtania mindezen dokumentumok használatához.[2] A manifesztum 1972. évi revideált változatában a következőket olvashatjuk az AV anyagokról: „Mivel a tudás, az eszmék és az információk közlésének évszázadok óta a nyomtatott szó az általánosan elfogadott közege, a közművelődési könyvtárak legfontosabb eszközei továbbra is a könyvek, folyóiratok és az újságok maradnak. De a tudomány új formákat teremtett a gondolatok rögzítésére, s ezek a jövőben egyre nagyobb részét teszik ki a közművelődési könyvtár állományának. Lesz közöttük kis helyen tárolható és szállítható, kicsinyített formájú nyomtatott anyag, lesznek filmek, dialemezek, hanglemezek, hang- és képszalagok mind a felnőttek, mind a gyermekek számára."[3]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az egyes országokban kiadott könyvtári törvények, illetve a bennük megfogalmazottak sehol sem voltak előzmény nélküliek.

Angliában jóllehet 1964-ben jelent meg a Közművelődési Könyvtárak és Múzeumok Törvénye (Public Libraries and Museums Act), az audiovizuális dokumentumok könyvtárba kerülésének legalizálását elsőegítette az ún. „Roberts jelentés" (1959), Sydney Roberts: A közművelődési könyvtári szolgálat szerkezete Angliában és Walesben c. munkája. A jelentés többek között a következő javaslatot tartalmazza: „a közművelődési könyvtáraknak mindenki által hozzáférhetőeknek kell lenniök, és ezt a hozzáférhetőséget ki kell terjeszteni a zeneművek, a hanglemezek, a fotókópiák és egyéb hasonló dokumentumok kölcsönzésére is."[4] A jelentés a már létező gyakorlatra támaszkodott. Angliában ugyanis a második világháborút követően, 1945-től kezdődően egymás után alakultak a zenei könyvtárak, és a közművelődési könyvtárak hanglemez részlegei. 1953-ban már annyi tagot – zenei könyvtárost – számlálhattak, hogy megalakították a Zenei Könyvtárosok Nemzetközi Szövetségének hazai csoportját (International Association of Music Libraries, United Kingdom Branch).

Az 1962. évben megjelent Bourdillon jelentés szerint, ami az angliai és walesi közművelődési könyvtárak normatíváit vizsgálja, nemcsak helyben használják a hanglemezeket a könyvtárakban, hanem 13 városi könyvtár már kölcsönöz is.[5] A kölcsönzést, írja a jelentés, az igények figyelembevételével, ki kell terjeszteni általában az audiovizuális dokumentumokra, mert ezek egyre fontosabb helyet foglalnak el a közművelődési könyvtárak szolgáltatásai között.

Az addigi gyakorlat és a jelentésekből származó javaslatok követhetők nyomon a már említett 1964. évi könyvtári törvényben. A törvény 7. és 8. paragrafusa foglalkozik az audiovizuális anyagokkal. A 7. paragrafus szerint a könyvtáraknak könyveket, hanglemezeket, filmeket és egyéb dokumentumokat kell gyűjteniök kielégítő számban és minőségben, hogy mind a kölcsönzést, mind a tájékoztatást megfelelő szinten végezhessék a felnőttek és a gyerekek számára egyaránt. A 8. paragrafusban a könyvtárak nyitottabbá tételéről rendelkezik a törvény, arról, hogy a könyvtár helyiségei felhasználhatók zenei eseményekre, filmvetítésekre, előadásokra, azaz bármilyen kulturális esemény megtartására, amely az addigi elképzelések szerint nem tartozott a könyvtárak feladatai közé.[6]

Dániában a jelenlegi közművelődési könyvtári törvény 1965. április 1-én lépett életbe. Az 1964-ben összeállított törvény a közművelődési könyvtárak célját a következőképpen határozza meg: a könyvtárak segítsék elő a tudás, az oktatás és a kultúra szétterjedését a könyvek és más megfelelő dokumentumok (other suitable materials) szabad hozzáférhetőségével.[7] Ez a kifejezés, a „más megfelelő dokumentumok" magába foglalja a hanglemezeket, az audio- és videokazettákat, a diákat, művészeti alkotásokat, filmeket. A törvény arra kötelezi a közművelődési könyvtárakat, hogy az audiovizuális dokumentumokat a könyvekkel egyenrangú dokumentumokként kezeljék. A gyűjtemények szervezését elősegítő állami segély éppen úgy vonatkozik az audiovizuális dokumentumokra, mint a könyvekre.

A törvény előzménye itt is a gyakorlat volt. A dán közművelődési könyvtárakban ugyanis az 1950-es évektől kezdődően jelentek meg az AV anyagok. 1956-ban egy állami segély következtében kezdtek a könyvtárak filmeket, filmvetítőket és mikrofilmolvasókat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

vásárolni. Érdekes megjegyezni, hogy a film az első audiovizuális dokumentum, ami a dán könyvtárakban megjelent. [Általában úgy tartjuk nyilván, hogy az AV dokumentumok közül a hanglemezeké a prioritás, hogy ez a dokumentumfajta került be először a könyvtárakba. Pedig míg a hanglemez 1913-ban jelent meg először közgyűjteményben (St. Paul, közművelődési könyvtár), film már három évvel korábban 1910-ben (Madison, közművelődési könyvtár). Azaz a hanglemezek az 1878. évi „feltalálásuk" után 33 évvel, a filmek viszont a születésüket jelző 1895. évhez képest 15 évvel később kerültek be könyvtári gyűjteményekbe.]

A filmeket a gyűjteményekben a hanglemezek, majd a hangkazetták követték. Az 1960-as évek elején néhány könyvtárban fejhallgatóval már lehetett zenei hanglemezeket hallgatni. Egyre több könyvtárban létesült zenei részleg, és a dán zenei könyvtárosok szövetsége a kulturális minisztériumtól kért anyagi támogatást az új szolgáltatás megfelelő kialakítására és fenntartására. Közvetlenül ez volt az előzménye az 1964. évi törvényjavaslatnak, ami lehetőséget adott a könyvtáraknak nemcsak hanglemezek, de egyéb audiovizuális dokumentumok vásárlására is. A törvény életbelépését követően megnőtt a könyvtárakban az AV dokumentumok száma. Független, nagy zenei gyűjtemények és kis hanglemez-sarkok létesültek. Megkezdődött – a törvény életbelépését követően – a hanglemezek kölcsönzése is. Megjelentek a könyvtárakban a beszélő könyvek. Jóllehet a filmek jóval drágábbak a lemezeknél, ezen a területen is lehetett fejlődést tapasztalni. A törvény éreztette hatását abban is, hogy a koppenhágai Közművelődési Könyvtári Felügyelőség alkalmazott AV dokumentumokkal foglalkozó könyvtári tanácsadót, és hogy a könyvtárosképzésben is egyre nagyobb súlyt helyeztek az újfajta dokumentumokkal kapcsolatos tudnivalók tanítására.

Finnországban 1961-ben adták ki a könyvtári törvényt, amely 1962-ben lépett életbe. A törvény legjellemzőbb vonása, hogy nem kötelezi a városokat, községeket közművelődési könyvtárak fenntartására, „csak jogot ad nekik arra, hogy ‚a törvények és rendeletek által meghatározott' keretek között könyvtárügyüket maguk rendezzék. Államsegélyt azonban csak akkor kapnak, ha a könyvtári törvényben részletesen meghatározott feltételeknek eleget tesznek."[8] Ezek között a feltételek között szerepel az audiovizuális dokumentumok vásárlása is. A törvény 5. és 6. paragrafusa, amelyek az állami segély megadásának feltételeiről rendelkeznek, többek között a következőket állapítják meg: segélyt kapnak azok a könyvtárak, ahol szerzeményeznek és kölcsönöznek mikrofilmeket, rendelkeznek a hozzájuk tartozó olvasókészülékekkel, oktatási és dokumentumfilmekkel és egyéb audiovizuális dokumentumokkal. Finnországban minden községben van könyvtár, és mivel a törvény értelmében az AV anyagok gyűjteménybe szervezése és szolgáltatása az állami segély egyik feltétele, a községi könyvtárakban megnőtt az AV dokumentumok száma: elsősorban a zenei, nyelvi, irodalmi és meselemezeké, és a használatukhoz szükséges lemezjátszóké.

Norvégiában a könyvtári törvény 1972. január 1-én lépett életbe. A törvény szerint a közművelődési könyvtár a tudás, az oktatás és a kulturális tevékenységek központja, amely könyveket és más megfelelő dokumentumokat gyűjt, és amely mindenki számára hozzáférhető, aki az országban él.[9]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A törvény rendelkezik az audiovizuális dokumentumok költségéről. Állami szubvencióra jogosult ugyanis a könyvtár, amennyiben vásárol ilyenfajta dokumentumokat: hanglemezeket, filmeket, filmcsíkokat, mikrofilmeket, hang- és videokazettákat és diákat. Az AV dokumentumok lejátszásához szükséges készülékeket azonban nem lehet az állami segélyből fedezni. A törvény legjellemzőbb vonása, hogy teljesen egyenértékűen kezeli a nyomtatott dokumentumokat az audiovizuális dokumentumokkal. Fölhívja a könyvtárak figyelmét arra is, hogy fokozatosan meg kell valósítani az AV dokumentumok kölcsönzését.

A fenti példákkal is arra kívántunk rámutatni, hogy egyre inkább információkban és nem dokumentumokban kell gondolkozni, ha könyvtári állományalakításról beszélünk.

IRODALOM

1. CAMPBELL, H. C.: Public Library Legislation at the Local and State Level. IFLA Council 1979.
2. JOHANSEN, A.: AV Media in Library Legislation. IFLA Council 1979.
3. Standards for Public Libraries. München, 1973. IFLA Section of Public Libraries, 14.p.
4. PHILIPS, B. J. – BECK, T. – MALTBY, A.: Public Libraries. Legislation, Administration and Finance. London, 1977. 14.p.
5. A 4. tétel alatt id. mű.
6. GARDNER, F. M.: Public Library Legislation: A Comparative Study. Unesco, Paris, 1971.
7. A 2. tétel alatt id. mű.
8. Public Libraries in Finland. = Unesco Bulletin for Libraries. 18.vol. 1964. 3.no.

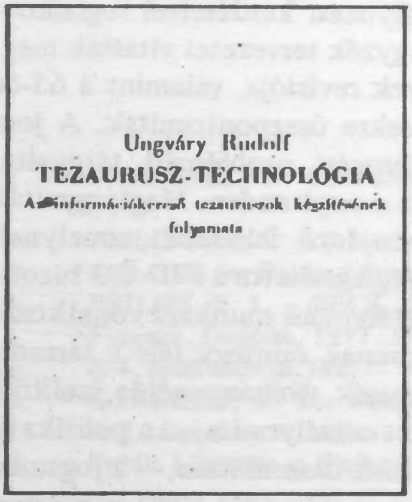
A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A FID C/3 ÜLÉSE BUDAPESTEN. 1980. március 24–29. között a FID C(3+92)99: a FID Társadalomtudományi Osztályozási Koordináló Bizottsága és diszciplináris bizottságai Budapesten tartották 40. ülésszakukat, ami egyben a hatodik Magyarországon tartott ülés volt. A megnyitó ülésen Boros Sándor miniszterhelyettes, az Országos Könyvtárügyi Tanács elnöke üdvözölte a megjelenteket és *H. Arntz* professzor, a FID elnöke vezette be az ülésszak munkáját. A tárgyalások három szinten folytak: a rapportőri, a plenáris, és a bizottsági (munkacsoport) üléseken. – Az ülésszakon 10 európai ország és egy nemzetközi szervezet összesen 36 szakértője vett részt. Az ülésszakon a szociológia, a politika, a közgazdaságtan, a jog, a szociálpolitika osztályozási kérdéseivel foglalkoztak. – A szociológia témájában a véglegesítés előtt álló P-jegyzék tervezetet vitatták meg. A közgazdasági osztályozási bizottság vitái a 336 pénzügyek revíziója, valamint a 65-ös szaknak a 3-as szakba való átvitelével kapcsolatos kérdésekre összpontosultak. A jogi albizottság a gazdasági jog és a speciális jogágak osztályozási problémáit tárgyalta. A szociálpolitika terén a lakáskérdés osztályozása szerepelt a napirenden. Megtárgyalták a pedagógiai és a történettudomány osztályozásának soron levő feladatait, amelynek bizottságai most vannak szerveződőben. – A 40. ülésszak véglegesítette a FID C/3 bizottság javaslatait a FID középtávú tervére vonatkozóan. Az osztályozási munkára vonatkozó, a Központ Osztályozási Bizottságához benyújtott javaslatoknak mintegy fele a társadalomtudományokat érinti, és a FID C/3 Bizottságtól származik. Néhány példa ízelítőül a több mint 30 javaslatból: – a társadalmi elméletek egységes osztályozása, – a politika új osztályozási rendszere, – az ETO közgazdasági szak kiadásának összeállítása, – a jogtudomány revíziója első szakaszának befejezése. A középtávú tervekről a FID 1980 augusztusi koppenhágai közgyűlése dönt. – Az ülésszakon felmerült egy sor, az ETO egészét érintő kérdés is. Arntz professzor beszámolt arról, hogy az NSZK új nemzeti könyvtára az ETO-t fogadta el mint osztályozási rendszert. Ezúttal is szóba kerültek az ETO revízió irányításával kapcsolatos gondok. A FID vezetősége és az ETO-használók egyaránt elégedettek az ETO irányításával. Még nem született meg az ETO revíziós szabályainak végleges változata, nem utolsó sorban az osztályozáselmélet tisztázatlanságai miatt. A FID tervezi, hogy a sürgős osztályozási igények (új fogalmak szakszámai) kielégítésére egy gyorsított eljárást vezet be. A CCC-től mindenképpen az ETO hatékonyabb irányítását várják mind a revíziós bizottságok, mind a használók. – A magyar küldöttség ezúttal is aktívabban vett részt a munkában. Nyolc írásbeli javaslatot nyújtottunk be (Arató Ferenc, Földi Tamás, Nagy Lajos, Riesz Miklós, Schmidt Ádám, Szakolczai György). Képviseltettük magunkat a politikai osztályozási bizottságban (Vályi Gábor), és hasznos megbeszélések folytak a magyar és a külföldi szakemberek között a pedagógiai (Arató Ferenc), a történettudomány (Boros Istvánné) terén is. Az ülésszakot a Kulturális Minisztérium anyagi támogatásával a Közgazdasági Információs Szolgálat szervezte.

(FÖLDI TAMÁS HÍRADÁSA.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SZEMLE

UNGVÁRY Rudolf: Tezaurusz-technológia. Az információkereső tezauruszok készítésének folyamata. Bp. NPI. 1979. 227 p.

A szerző könyvével olyan segédeszközt kíván olvasói kezébe adni, amelyből a megfelelően felkészült szakember megtalálhatja a tezaurusz szerkesztéséhez szükséges elméleti és gyakorlati útmutatásokat. A tezauruszszerkesztés számítógépes megoldását a *Schlanger László* és *Schlangerné Missik Éva* által kidolgozott Tezauruszépítést Segítő Programrendszer (TSPR) műveletein keresztül mutatja be.

A könyv nyolc fejezetben tárgyalja a tezauruszépítés folyamatát. A fejezetek a részfolyamatok elméletével és gyakorlatával foglalkoznak lépésről-lépésre. A nyolc fejezetet négy függelék egészíti ki, ezekben a szerző a tezauruszkészítés tervvázlatát, az előzetes szakcsoportosítást, a könyvben használt meghatározások értelmező jegyzékét és a tezauruszkiadás formáit ismerteti.

A 0. fejezet a tezauruszépítés előkészítő fázisait ismerteti: a tezaurusz jellemzőit, az erőforrások felmérését, a munkaerőbecslést, az információkereső rendszer és nyelv kapcsolatát a tezaurusszal, a határidőtervezést és a szakcsoportosítás elveit. Az 1. fejezet a forrásokról, azok jelöléséről és a tezauruszfordítás problémáiról ad összefoglalást. A 2. fejezetben az olvasó a szógyűjtés fogalmaival és menetével ismerkedik meg a források fajtáinak elemzésétől a kézi és gépi adatfeldolgozáshoz szükséges munkafolyamatokig. A 3. fejezet a gyűjtött szóanyag formai rendezését, egységesítését tárgyalja, úm. a látszólagos (homonimák) és valódi ismétlődéseket, az összetett szavak szükségességének felülvizsgálatát, az alaki egységesítést, a kumulálást és az ezekkel összefüggő törlési, javítási és gépi feldolgozási műveleteket. A 4. fejezet a fogalomcsoportosítás módszereit taglalja. Áttekintést nyújt a fogalomcsoportosítás különböző elvi kérdéseitől a módszertanig és az adott rendszeren belüli gépi feldolgozásig terjedő lényeges mozzanatokról. A 4. fejezet után – önálló részként – elméleti eszmefuttatás következik „A relációk és a szemantikai tér" címmel. Ez a fejezeteken kívüli rész mintegy átvezetés a következő két fejezethez, amelyek a szemantikai rendezést tárgyalják. Az 5. fejezetben az olvasó részletes leírást talál

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a szinoníma fogalmáról, a deszkriptorok kiválasztásáról a szinonímák közül. A 6. fejezet a deszkriptorok közötti relációszerkezet kialakításával foglalkozik. A szakcsoportokon belüli fazettamodulokból kiindulva, az asszociációcsoportokon keresztül tárgyalja a nem-faj, egész-rész, rendeltetés-eszköz és rokonsági relációkat, ezek grafikus ábrázolását és egymás közötti kapcsolatát. A 7. fejezet a kész tezaurusz kiadásának módjait ismerteti. A könyvet tárgymutató és részletes tartalomjegyzék zárja.

A szerző nagy hozzáértéssel, egyéni módon tárgyalja a tezauruszépítés problémáit. A könyv egyértelműen tükrözi a gyakorlati tapasztalatot, az évek folyamán felgyülemlett és megoldott kérdések mögött felhalmozódott és ellenőrzött ismeretanyagot. A címben a „technológia" elnevezés valóban indokolt, mert a könyv a tezauruszkészítést minden részletre kiterjedően, folyamatában tárgyalja, a magyar szakirodalomban ezidáig egyedülálló tartalmi gazdagsággal. Különösen értékesek a tezauruszépítés elvi kérdéseit tartalmazó részek és azok az útmutatások, amelyek a gyakorlati munka egyes nehézségeire, buktatóira hívják fel az olvasó figyelmét. A problémakör rendkívül szerteágazó vonatkozásait sok eredeti ötlettel igyekszik egységbe foglalni és áttekinthetővé tenni az olvasó számára.

A könyv erényei és gyengéi azonos eredetűek. A nagy tapasztalat és tág ismeretanyag rendszerezése a „kívülálló" számára nem könnyű feladat még akkor sem, ha az olvasó is járatos, vagy járatos szeretne lenni a tezauruszkészítésben. A szerző elképzelése, amelyik szerint a problémákat a tezauruszépítés közben, felvetődésük sorrendjében tárgyalja, nem mindig szerencsés. Ebből a szempontból a könyv szerkezete szigorúan következetes, de az olvasó számára nem eléggé áttekinthető, nehezen képzelhető el ugyanis, hogy bárki is a tezauruszépítéssel párhuzamosan olvasná a könyvet. Az egyes fejezetek felépítése az elméleti megfontolásoktól a kézi feldolgozáson keresztül a gépi feldolgozás megoldásáig csak akkor lenne indokolt, ha a sokoldalú elméleti tárgyalás után a feldolgozás gépi megoldását is sokoldalúan mutatná be a szerző. A könyvben ezzel ellentétben a számítógépes megoldás minden esetben csak a bevezetésben említett programrendszer speciális lépéseit ismerteti, helyenként olyan részleteken keresztül, amelyek az adott programrendszerben nem járatos olvasónak lényeges információt nem adnak. Ez azért is zavaró, mert – bár a szerzőnek ez valószínűleg nem szándéka – általánosít olyan részletmegoldásokat, amelyek ugyan minden programrendszerben előfordulhatnak, de nem azonos módon. Ebben a kérdésben nagy szerepe van annak, hogy a tezauruszépítő program önállóan, vagy az információkereső program részeként működik-e és hogy a folyamatok mennyire automatizáltak. A kötődés az adott programrendszerhez az elvi tárgyalás közben különösen akkor zavaró, amikor olyan adatlapok és listarészletek következnek, amelyeknek nincs közvetlen kapcsolatuk a szöveggel. A kellően meg nem magyarázott számítógépes részletekre azért sincs szükség, mert, mint ahogy ez a bevezetőből kitűnik, a programrendszerről külön könyv jelenik meg.

A szerző szerkesztési koncepciójának megfelelően a 4. és 5. fejezet között „A relációk és a szemantikai tér" címmel beiktatott elméleti rész feltűnően kettéosztja a könyvet, ami ezen a helyen nem indokolt. Nem állítható, hogy a tezauruszkészítés folyamán a szakember először itt találkozik ezekkel a kérdésekkel. A relációk elvi problémáival a tezaurusz készítőjének a munkák elindítása előtt tisztában kell lennie, de legké-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

sőbb akkor, amikor a gyűjtés és formai egységesítés után hozzákezd az első csoportosítási műveletekhez.

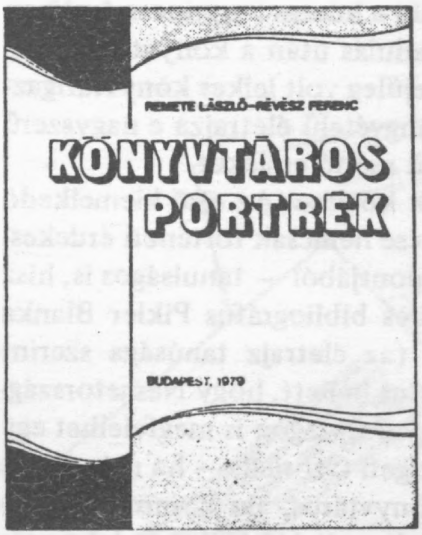
A könyv egészében átfogó, a tezauruszépítés minden lényeges kérdésére kiterjed. A „technológia", a műveletek rendjének leírásában és elemzésében azonban a könyv színvonala nem egyenletes, különösen a gyakorlati megoldások területén. Míg az első négy fejezetben az olvasó alapos módszertani segítséget kap a műveletek szervezéséhez és végrehajtásához, a továbbiakban a gondolatmenet ebből a szempontból fokozatosan hiányossá válik. A fogalomcsoportosítás és a relációk kiépítése kétségtelenül a tezauruszépítés legnehezebb része. A fogalmak szakcsoportba és fazettamodulokba történő besorolása jól követhető, bár itt nagy segítséget nyújtana a szemantikai szakcsoportosítás rendszerének bemutatása egy nagyobb, összefüggő példán, különös tekintettel a szakcsoportcím szűkítésére és a kitüntetett szakcsoportok használatára. A szakcsoportokon belüli asszociációcsoportok kialakítására vonatkozó gondolatok is követhetők. Nem meggyőző azonban az, hogy az így végrehajtott szakcsoportosítás és asszociációcsoportokba sorolás megfelelő alap a relációk kiépítésére. A szerző is utal arra, hogy ezeken a csoportokon belül főként a generikus relációk kialakítására van lehetőség. Az előzőekben viszont leírja, hogy a szakcsoportok áttekinthetősége érdekében viszonylag kis csoportok kialakítása előnyös. Ez indokoltnak látszik, mivel a szakcsoportokon belüli csoportosítást gyakorlatilag intuitív alapon kell elvégezni, a fogalmak többszöri átnézésével. Ha viszont az asszociációcsoportok kevés fogalmat tartalmaznak, kérdés, hogy van-e egyáltalán lehetőség arra, hogy ezeken belül több generációt felölelő generikus kapcsolatokat lehessen megállapítani. Az egyéb relációk felépítéséhez még kevesebb útmutatást kap az olvasó és kétséges, hogy nagy mennyiségű fogalom esetén járható-e a szerző által említett út, ami egyes esetekben a teljes fogalomállomány figyelembevételét javasolja. A könyvnek e munkafázisokra vonatkozó része a sok példa ellenére általános szinten marad s ezt nem javítja, hanem inkább rontja a kiragadott számítástechnikai műveletekre való utalás és egyes adatkezelési utasítások közbeiktatása.

A grafikus ábrázolás tárgyalása világos, a további rendezés számítógépes leírása könnyen követhető.

A könyv csak néhány vonatkozásban tér ki az információkereső nyelvek egyéb kérdéseire, olvasása ezért főként olyan szakembereknek nyújt segítséget, akik tájékozottak ezen a területen.

SZÉKELY TAMÁSNÉ

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

REMETE László – RÉVÉSZ Ferenc: Könyvtáros portrék. Bp. FSZEK. 1979. 140 p.

A kötettel alapításának 75. évfordulója alkalmából lepett meg bennünket a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Nyolc könyvtáros életpályáját, működését rajzolja fel, „sajátossága", hogy valamennyi életrajz a személyiség egészének felvillantására törekedett. Noha Remete László előszavában szinte mentegetőzik ezért, mi úgy véljük, hogy – sok egyéb mellett – a kiadvány egyik nagy erénye ez. Hogy is lehetne szocialista könyvtári hagyományaink megteremtőinek életrajzát másként megírni? Sterilen, száműzve belőle mindazt, ami más tevékenységi területekhez, legfőképpen azonban a társadalmi haladáshoz kötötte őket? Hiszen a válogatás egyik – ki nem mondott, de nyilvánvalóan alapvető – szempontja az, hogy a bemutatott személyek kivétel nélkül elkötelezettek: a szocializmus, de legalább a polgári radikalizmus ügyéhez (Braun Róbert) szegődött el mindegyikük, töretlenül, élete végéig.

A kötet nem előzmény nélkül való. Első, kisebb terjedelmű kiadása még 1964-ben látott napvilágot (ugyancsak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadásában). Az ott közzétett életrajzok közül változtatás nélkül került át *Braun Róbert* és *Pikler Blanka* portréja, más forrásokból, ugyancsak változatlanul vagy kisebb bővüléssel a többi biográfia *(Madzsar József, Kőhalmi Béla, Soltiné Szigeti Gabriella, Dienes László).*

Önálló tanulmánnyá bővült *Szabó Ervinnek* az első kiadásban vázlatosan közölt életrajza. Az új Szabó Ervin portré – bízvást állíthatjuk – mintaszerű. Remete Lászlónak, a Szabó Ervin-életmű avatott kutatójának a tollából ezúttal olyan tömör (alig 20 oldalnyi) tanulmány keletkezett, amely Szabó Ervin politikai-tudósi-művelődéspolitikusi-könyvtárosi tevékenységének legjobb összefoglalásai közé sorolandó, és amelyet épp ezért tansegédlet-hiánnyal küszködő felsőfokú könyvtárosképzésünk kitünően hasznosíthatna. A másodközlésként közzétett Dienes-életrajz kitünő összegzés, ám fájón emlékeztet nemzedékünk tartozására: a Dienes László-életmű (sőt a fényes tehetségek raját kibocsátó egész Dienes-család) történetének viszonylagos feldolgozatlanságára. A megközelítésnek – akárcsak Szabó Ervin esetében – komplexnek, többszempontúnak kellene lennie. Dienes László könyvtárosi, könyvtárpolitikai tevékenységének nemcsak feltárása, hanem értékelése is könyvtárügyünk adóssága. Hogy mennyire megérné a fáradságot, azt a Remete László által említett epizód is tanúsítja: a személyi kultusz korszakában hivatalosan már „leírt" Dienes az 1952. évi első országos könyvtáros konferencián politikai és szakmai kötelességének tartotta, hogy a nyilvánosság előtt figyelmeztessen az akkori,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

egyoldalúan mennyiségi szemléletű könyvtárpolitika veszélyeire (le is dorongolták nyomban érte, könyvtárügyünk története azonban őt igazolta). Dienes László születésének az évtized végén lesz a századik évfordulója (1889-ben született), még van idő a munkához. Csak éppen vállalkozó kellene hozzá...

Révész Ferenc *Hajdú Henrikről* írt – mint az előszó is említi – „irodalomtörténeti esszének is minősíthető" biográfiát. Hajdú Henrik költő – aki a húszas-harmincas években már nemzetközi műfordítói hírnévre tett szert – a felszabadulás után a könyvtár igazgatójaként sem hagyta abba műfordítói tevékenységét, egyidejűleg volt lelkes könyvtárigazgató és termékeny műfordító. Révész Ferenc expresszív hangvételű életrajza e nagyszerű embernek, az Ibsen-drámák ihletett magyar fordítójának állít méltó emléket.

A kötet külön érdekessége a könyvtárosnő-életrajzok közlése. Az első kiemelkedő asszony-könyvtárosok pályájának ismertetése és népszerűsítése nemcsak történeti érdekességű, hanem – négyötödében elnőiesedett szakmánk szempontjából – tanulságos is, hisz előfutár-példaképekről van szó, akik közül a későbbi híres bibliográfus Pikler Blanka Magyarországon az első női könyvtárosok közé tartozik (az életrajz tanúsága szerint a felvételével habozó fővárosi hatóságok számára bizonygatni kellett, hogy Németországban már 27 nő dolgozik könyvtárban, következésképp Magyarországon is megfelelhet egy nő a könyvtárosság szakmai követelményeinek). Soltiné Szigeti Gabriella – ha más címen is – ugyancsak az „elsők" közé tartozik: ő az első női könyvtáros, aki kommunista, és az első könyvtáros, aki nő létére felelős vezetői beosztást kapott (1948-ban a könyvtár aligazgatójává nevezték ki).

Kőhalmi Béla is, aki kortársunk volt, sok mindenben az elsők közé tartozik. Az elsők között nyerte el a kandidátusi címet és kapta meg a Kossuth-díjat, s ami a legfontosabb: tehetsége és kitartó szorgalma egész viszontagságos életpályáján a legelsők közé sorolta. A róla szóló biográfia újraközlése azért különösen örvendetes, mert alakja és életműve már halványodni látszik. Holott – aki ismerte, tudja – nem ezt érdemelné...

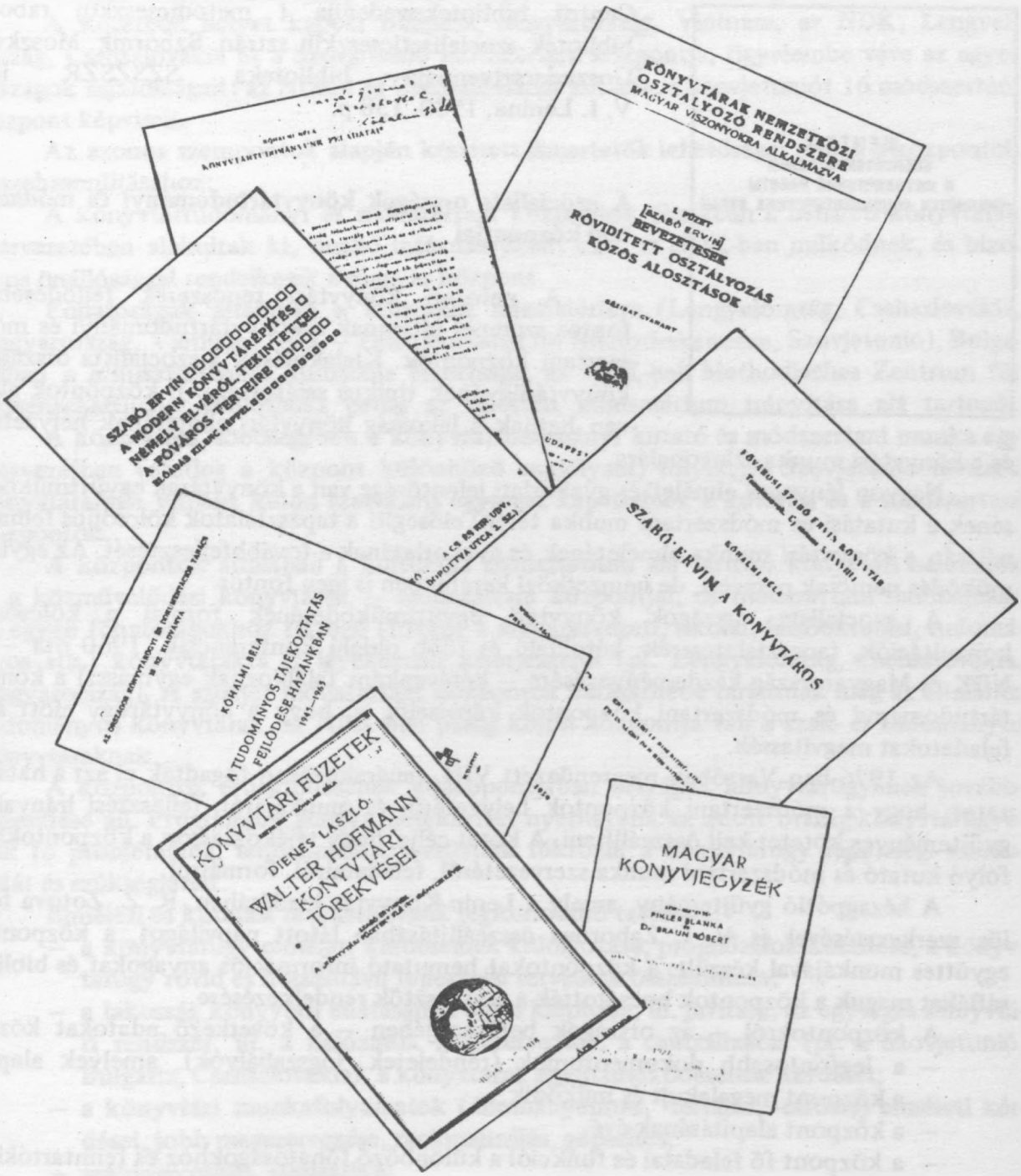
Végezetül szólnunk kell az életrajz-gyűjtemény még egy sajátosságáról, arról ugyanis, hogy „hősei" különböző beosztásokban, vezetőként vagy akár beosztottként kivétel nélkül a Fővárosi [Szabó Ervin] Könyvtár alkalmazottai voltak. Az alkalmat megragadva tűnődjünk el hát rajta, hogy alkalmasint nem véletlenül vált, válhatott épp ez a könyvtár szocialista könyvtári hagyományaink létrehozásának műhelyévé. (Mindenekelőtt abban az időszakban, amikor tiszteletreméltó hagyományaikat ápolgató nagykönyvtáraink zöme a könyvtári – és tegyük hozzá: a társadalmi – konzervativizmus mentsváraivá lettek.) Milyen szerepet játszhatott ebben Szabó Ervin iskola- és hagyományteremtő képességén kívül a könyvtár állománya: a szociológiai gyűjtemény? És hagyható-e számításon kívül az a körülmény, hogy ez a könyvtár volt hosszú időn át egyszál magában a progresszív könyvtári gondolat hordozója? Talán előlegezhetjük – különösebb vizsgálódás nélkül is – azt a megállapítást, hogy a könyvtár nyitottsága, „kifelé fordultsága", a polgári humanizmus jegyében fogant „public library" koncepció adaptálása elválaszthatatlanná vált a társadalmi haladás igenlésének követelményétől.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár még a kurta magyar könyvtártörténethez viszonyítva sem tekinthet hosszú múltra vissza. Múltja azonban dús eseményekben, olyannyira, hogy feldolgozása tetemes munkát és nem utolsó sorban szakértelmet igényel. Szerencsés-

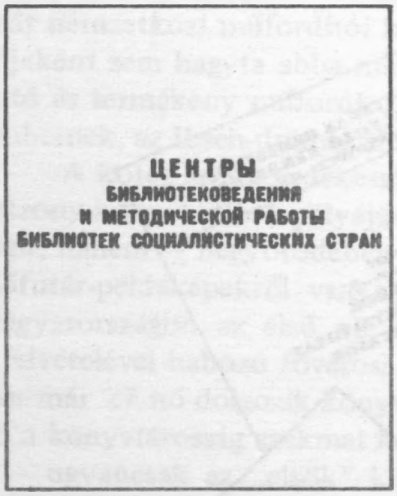
A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nek tarthatjuk magunkat, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársai között vannak, akik mindkét követelménynek eredménnyel képesek megfelelni, s hogy a könyvtár vezetése a szükséges feltételeket is biztosítani tudja.

ZIRCZ PÉTER

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Centrü bibliotekovedenija i metodicseszkoj rabotü bibliotek szocialiszticseszkih sztran. Szbornik. Moszkva, Goszudarsztvennaja biblioteka SZSZSZR im. V. I. Lenina, 1980. 138 p.

A szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjai

A nemzeti könyvtári rendszerek fejlődésében fontos szerepet játszanak a könyvtártudományi és módszertani központok. Kialakulásuk a szocialista országok könyvtárügyének tipikus sajátossága. E központok aktívan hatnak a lakosság könyvtári ellátásának helyzetére és a könyvtári munka színvonalára.

Nagyon lényeges elméleti és gyakorlati jelentősége van a könyvtárak együttműködésének a kutatási és módszertani munka terén: elősegíti a tapasztalatok kölcsönös felhasználását, a könyvtári munka elméletének és gyakorlatának a továbbfejlesztését. Az együttműködés nemcsak nemzeti, de nemzetközi keretekben is igen fontos.

A szocialista országok könyvtári együttműködésének formái a kölcsönös konzultációk, tapasztalatcserék, kétoldalú és több oldalú konferenciák. 1960 óta – az NDK és Magyarország kezdeményezésére – kétévenként találkoznak egymással a könyvtártudományi és módszertani központok képviselői is, hogy a könyvtárügy előtt álló feladatokat megvitassák.

Az 1976-ban Varsóban megrendezett VIII. tanácskozáson fogadták el azt a határozatot, hogy a módszertani központok helyzetéről és munkájáról, fejlesztési irányairól gyűjteményes kötetet kell összeállítani. A kötet célja, hogy tájékoztasson a központokban folyó kutató és módszertani munka szervezetéről, feladatairól, formáiról.

A hézagpótló gyűjtemény, amely a Lenin-Könyvtár kiadásában, R. Z. Zotova felelős szerkesztésével és V. I. Zaborova összeállításában látott napvilágot, a központok együttes munkájával készült: a központokat bemutató információs anyagokat és bibliográfiákat maguk a központok bocsátották a szerkesztők rendelkezésére.

A központokról – az országok betűrendjében – a következő adatokat közlik:
- a legfontosabb dokumentumok (rendeletek, jogszabályok), amelyek alapján a központ megalakult és működik,
- a központ alapításának éve,
- a központ fő feladatai és funkciói a különböző főhatóságokhoz és fenntartókhoz tartozó könyvtárakkal kapcsolatban,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

– a központ munkájának fő irányai: elméleti kérdések és a gyakorlati munka formái és módszerei,
– a központ szervezeti felépítése, osztályai, részlegei, csoportjai, a munkatársak száma, szakképzettsége,
– hivatalos adatok: ország, a központ teljes és rövidített neve (kár, hogy csak orosz nyelven!), főhatósága, postai címe, telefon, telex, a vezető neve.

A kötetben helyet kapott Bulgária, Magyarország, Vietnam, az NDK, Lengyelország, Csehszlovákia és a Szovjetunió módszertani központja, figyelembe véve az egyes országok sajátosságait: az NDK-t és Csehszlovákiát két-két, a Szovjetuniót 16 módszertani központ képviseli.

Az azonos szempontok alapján készített ismertetők lehetőséget adnak a központok összehasonlításához:

A könyvtártudományi és módszertani központok általában a nemzeti könyvtárak szervezetében alakultak ki, önálló intézményként csak az NDK-ban működnek, és bizonyos önállósággal rendelkezik a magyar központ.

Főhatóságuk általában a kulturális minisztérium (Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Vietnam, NDK – Zentralinstitut für Bibliothekswesen, Szovjetunió), Bulgáriában a Minisztertanács kulturális bizottsága, az NDK-beli Methodisches Zentrum für Wissenschaftliche Bibliotheks pedig az oktatási minisztérium irányítása alá tartozik.

A központok többségében a könyvtártudományi kutató és módszertani munka egy szervezetben (esetleg a központ különböző osztályain) folyik. A Szovjetunió nemzeti könyvtáraiban viszont külön szervezeti egységet képviselnek a kutatási és a módszertani központok.

A központok általában a kulturális minisztérium alá tartozó könyvtári hálózatok – a közművelődési könyvtárak – módszertani központjai, de módszertani munkájukat az egyéb főhatóságokhoz tartozó (főként a szakszervezeti, iskolai, felsőoktatási, tudományos stb.) könyvtárakra is igyekeznek kiterjeszteni (pl. Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország). A szovjet módszertani központok hatáskörébe tartoznak még az általános tudományos könyvtárak, az NDK-ban pedig külön központja van a szak- és tudományos könyvtáraknak.

A központok érdeklődésének középpontjában országuk könyvtárügyének továbbfejlesztése áll. Programjuk alapján betekintést nyerhetünk az adott ország könyvtárügyének fő problémáiba, tendenciáiba, feladataik tükrözik a könyvtárügy fejlettségi színvonalát és szükségleteit.

Elméleti és kutatási tevékenységük legfontosabb területei:

– a könyvtárügy elméleti kérdéseinek kidolgozása, prognózisok készítése, a könyvtárügy rövid és hosszútávú fejlesztési terveinek összeállítása;
– a lakosság könyvtári ellátásának teljes kiépítése, ill. javítása, az egységes könyvtári rendszer, ill. a hálózatok megszervezése, a centralizáció (pl. a Szovjetunió, Bulgária, Csehszlovákia), a könyvtárak együttműködésének kérdései;
– a könyvtári munkafolyamatok (állományépítés, -feltárás, -tárolás) elméleti kérdései, jobb megszervezése, racionalizálás, gépesítés;
– szabványosítás, statisztika;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

– az olvasás és a könyvtár szerepe a lakosság művelődésében, az olvasás irányítása, a használók képzése, igénykutatások, olvasáskutatások, hatásvizsgálatok (pl. Lengyelország, Magyarország, Szovjetunió);
– a könyvtárak részvétele a szakirodalmi tájékoztatásban, a tájékoztatási rendszerekben, központi szolgáltatások továbbfejlesztése;
– könyvtárépítés és berendezés (pl. NDK, Bulgária, Magyarország).

Néhány központban (Lengyelország, Szovjetunió) rendszeres könyv- és könyvtártörténeti kutatások is folynak.

A központok többsége részt vesz a könyvtárügy irányításában a könyvtárakban végzett ellenőrző munkával, vizsgálatokkal, döntéselőkészítő anyagok, programok, javaslatok kidolgozásával.

Az újonnan megjelent irodalom ajánlásával, irodalompropagandával segítik a könyvtárak állománygyarapítási tevékenységét.

Foglalkoznak a könyvtárak munkaerőszükségletének, a könyvtárosképzés tartalmának megtervezésével, könyvtárosképző és továbbképző tanfolyamok szervezésével.

Módszertani munkájuk is sokrétű: a módszertani tevékenység országos megszervezésén túl közvetlen segítséget nyújtanak a hatáskörükbe tartozó könyvtárak mindennapi munkájához szemináriumok, konferenciák rendezésével, módszertani útmutatók, könyvtári segédletek, bibliográfiák összeállításával, konzultációk, tanácsadó szolgálatok és helyszíni megbeszélések útján.

A könyvtárügy fejlesztésének egyik mozgatója a külföldi tapasztalatok megismerése. Ennek érdekében majd minden központ foglalkozik a könyvtári szakirodalom gyűjtésével, feltárásával, hasznosításával; tájékoztatási tevékenységet folytatnak a könyvtárügy kérdéseiben; bibliográfiai és referáló kiadványokat, szemléket adnak ki; némely országban (pl. Vietnam) jelentős fordítási tevékenységet folytatnak.

A központok kiadói tevékenységét nemcsak a fentebb már említett módszertani anyagok, bibliográfiák, ill. könyvtári tájékoztatási kiadványok fémjelzik, hanem az elméleti és kutató munka alapján született monográfiák, gyűjteményes kötetek, folyóiratok, évkönyvek és egyéb kiadványok is. Ebbe a tevékenységbe nyújt betekintést a kötet cikkeinek végén közölt bibliográfia, amely az utolsó öt évben a központok által megjelentetett legfontosabb kiadványokat tartalmazza.

A központok munkájával való mélyebb megismerkedést szolgálja a központokról megjelent irodalom jegyzéke is.

RÁCZ ÁGNES

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mehanizacija i avtomatizacija tehnologicseszkih proceszszov v bibliotekah RSZFSZR. Szbornik naucsnüh trudov. Leningrad, Goszudarsztvennaja publicsnaja biblioteka im. Szaltükova-Scsedrina, 1979. 71 p.

A technológiai folyamatok gépesítése és automatizálása az OSZSZK könyvtáraiban

A kiadványban szereplő tanulmányok a korszerű technikai eszközök könyvtári alkalmazásának lehetőségét és kísérleti alkalmazásuk tapasztalatait tárgyalják.

Elsőként a drótkötél szállítószalag alkalmazásával foglalkozik, amely a leningrádi Állami Közkönyvtárban az olvasói kérőlapoknak a raktárba, ill. a kért irodalomnak a raktárból a kiadási helyre történő szállítását biztosítja. Az említett szállítási rendszert kísérletképpen az orosz nyelvű folyóiratállományra vezették be. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az olvasók kiszolgálásának ideje jelentősen lerövidült, ugyanakkor csökkent a könyvtári dolgozók fizikai megterhelése. A második cikk olyan csőposta bemutatásával foglalkozik, amely megoldásában bizonyos újításokat tartalmaz.

A következőkben az íróautomatáknak a könyvtár különböző munkaterületein történő alkalmazásáról esik szó. Az egyik ilyen terület a periodikus kiadványok központi nyomtatott katalógusának vezetése és kiegészítése. Az íróautomata nem csupán a szisztematikus rész és az alfabetikus mutató automatikus kiiratására használható, hanem a katalógus kiegészítésében részt vevő könyvtárak listázására is. A DARO 1415 típusú íróautomata adathordozója lyukszalagkártya, amely számos előnnyel rendelkezik. Az egyszer már elkészített eredeti kézirat minta válogatható és többszörösen kiiratható. A számítások azt mutatják, hogy pl. a külföldi periodikumok katalógusának új kiadása során a fenti módszer alkalmazása esetén a megtakarított idő 450 munkaórát tesz ki, nem számítva az újragépelés kiküszöbölése révén nyert időt.

Az íróautomata alkalmazható a könyvtárak nemzetközi cseréjével kapcsolatos dokumentációra. Ennek lényege az, hogy a külföldi cserealapba kerülő könyvek helyrajzi kartonjait nem írógéppel, hanem íróautomatával gépelik, és így az alapvető adatokat a leírással egyidejűleg lyukszalagra is rögzítik, amely a lyukkártyák automatikus kinyomtatására szolgál. Minden lyukszalagkártya sorszámot kap. A lyukszalagkártya száma megfelel a cserealapba került címek számával. A lyukkártyákat a regisztrációs szám szerint kartotékba rendezik, amelyből a könyvtári dolgozó kikeresheti a szükséges kártyákat,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

és az olvasó berendezésbe helyezvén azokat, automatikusan kinyomtathatja a könyvcseréhez szükséges adatokat. A külföldi partnerek címét szintén lyukszalagkártyára viszik és a kártyákat kartotékba rendezik, így lehetővé válik az automatikus címzés is.

Hasonló elven oldották meg a leningrádi könyvtár hivatali levelezésének racionalizálását az íróautomata segítségével. Ebben a technológiai folyamatban azonban, nemcsak a címzést automatizálták, hanem az egyes orosz vagy idegen nyelvű szövegrészek kiiratását is. A levél megírása mindössze az egyes szövegrészek összeszerkesztéséből, ill. az aktuális adatok kiegészítéséből áll.

Figyelemre méltó az a tanulmány, amely a Szovjetunió akadémiai könyvtárai automatizált könyvtári-információs rendszerének tervével foglalkozik. A rendszer fő célja a hatékony működés fokozása a könyvtári információs folyamatok tökéletesítése és a korszerű információ-feldolgozási eszközök széleskörű alkalmazása révén. Az automatizált rendszerben a következő szolgáltatásokat tervezik:

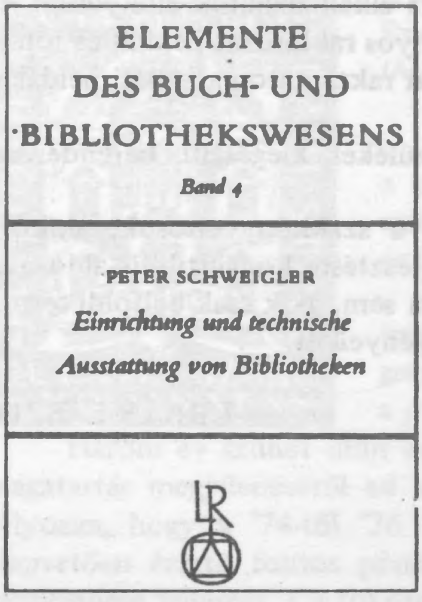
- az akadémiai könyvtárak állományára vonatkozó kiadványok,
- SDI szolgáltatás,
- „kérdés-válasz" üzemmódú szolgáltatás,
- könyvtárközi kölcsönzés,
- másolatszolgálat,
- tematikus bibliográfiai kiadványok.

Az automatizált rendszer két ütemben valósul meg. Az elsőben (1980–85) a könyvtári feldolgozás, az információs kiadványok és az információs szolgálat alrendszereit, a másodikban (1986–90) az állománygyarapítás, a könyvtári kiszolgálás és az irányítás alrendszereit építik ki.

A kötet zárótanulmánya a fényszedési eljárás perspektivikus alkalmazását tárgyalja a tudományos nagykönyvtárak kiadói tevékenységének automatizálása érdekében.

RÓNAI IVÁN

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SCHWEIGLER, Peter: Einrichtung und technische Ausstattung von Bibliotheken. Wiesbaden, Reichert, 1977. 307 p. (Elemente des Buch- und Bibliothekswesens Bd. 4.)

Könyvtárak berendezése és műszaki felszerelése

Bevezető soraiban pontosítja – lehatárolja – témáját a szerző: nem foglalkozik részletesen az audiovizuális felszerelésekkel, az elektronikus adatfeldolgozással és a reprográfiával (fotózással, sokszorosítással, nyomtatással). A szűkítésért cserében rendkívüli mélységgel és gazdagsággal tárgyalja a berendezéseknek, az általános irodatechnikának, a könyvtári állomány tárolásának-mozgatásának és a hírközléstechnikának legkorszerűbb megoldásait. Gyakorló könyvtáros – a müncheni Műszaki Egyetem Könyvtárának igazgatója – nyújtja át széleskörű anyag- és tapasztalatgyűjtésének eredményeit. Írásának értékeit elsősorban honfitársai gyümölcsöztethetik, közvetlenül hasznosítva a szinte testreszabott és tálcán-kínált információkat. A távoli olvasó számára gazdag tanulmányút javait helyettesíti. Teljes áttekintést ad a műszakilag legfejlettebb nyugat-európai piacon kínált könyvtári cikkekből. Mindez nem jelenti azt, hogy nyílt, vagy bújtatott kereskedelmi reklámot kellene gyanítani a műben. Minden közlésén érződik, hogy nem az eladók, hanem a vásárlók szemszögéből látja és láttatja a kínálatot. A kötet végén több mint másfélszáz cég felsorolásával könnyíti az olvasó-könyvtáros tájékozódását, a szövegben pedig mindenütt megfogalmazza azokat a korlátokat és fenntartásokat, amelyeket az eladók nem szívesen vallanak be termékeikről. Rendkívül megnyerő, hogy majdnem minden könyvtári művelettel kapcsolatban igen gazdag skálát mutat be a kínálatból, vagy az egyedi megoldásokból. Előszeretettel segíti az összehasonlításokat táblázatos felsorolásokkal. Például a gördülőszekrényes tömör-raktározásnak 27 esetét idézi az utóbbi két évtized német beruházásai közül. De ugyanígy hasonlítja össze a telelift-felszereléseket, csőpostákat, vagy a cédula-tároló gépeket is. A nálunk kardex néven ismert síklapos katalógusok változatait több lapnyi terjedelemben sorolja. Ugyanígy érzékelteti a könyvtár nagyságrendjéből következő különbségeket például a kurrens folyóiratok bemutatásának tekintetében is. Az előfizetett címek számának függvényében – el egészen a tízezret is meghaladó nagyságrendig – más-más bútortípus választásának lehetőségét exponálja.

A könyvtárak méreteinek növekedésével egyre több gondot okoz a belső közlekedés, a szállítás is. Ezzel együttjár a raktárosok mozgásának gépesítése iránti igény.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A motor-rollerek használata terjed, és ma már hatással van a raktár-tervezésre is. A könyvszállító kocsik ismertetésének keretében a kórházi szolgáltatások feltételeire is rendkívül elegáns megoldást mutat be.

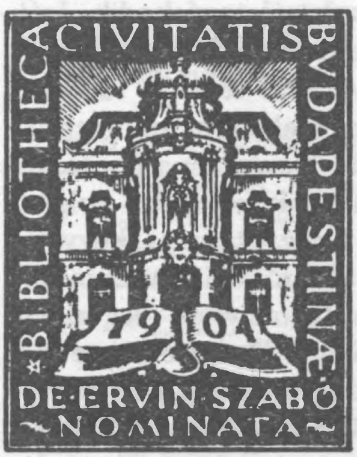
A tárolás és szállítás kombinált mechanizálásának feladatait a katalógus kartonok céljára épített gépekkel kezdi ismertetni. Felhívja a figyelmet, hogy a forgódobos és a páternoszter jellegű katalógusgépek csak szolgálati célra alkalmazhatók előnyösen. Az ipari és kereskedelmi létesítményeknél terjedő magasállványos raktározás példáit és törekvéseit is elemzi, majd a témakör lezárásaként az amerikai raktárautomatizálási példákat tárja az olvasó elé.

A hiradástechnika című fejezetben a telefon készülékek kiegészítő berendezései között a kép-távmásoló gépeket is ismerteti.

A kötetet különös haszonnal forgathatják azok a szakkönyvtárosok, akiknek gazdái a devizatermelésben is érdekeltek és a műszaki fejlesztésre konvertibilis áldozatokat is tudnak fordítani, de nem haszontalan azok számára sem, akik csak belföldi termelők számára kívánják megfogalmazni a korszerűség iránti igényeiket.

URBÁN LÁSZLÓ

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 17. 1974–1976. Szerk. DOBOS Piroska. Bp. FSZEK, 1979. 229, 4 p. /A Fővárosi Könyvtár Évkönyve 29./

Egész méltóságunk a gondolatban van –, ennek a pascali axiómának szem előtt tartása kötelező érvényű mindazok számára, akik gondolatok rögzítésével, azaz írással és írásművek kiadásával foglalkoznak.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár legújabb évkönyvéről írni azért hálás feladat, mert hadat üzen az elgépiesített gondolatformáknak, a szakmai agyonprofilirozásnak, a pszeudo-ötleteknek és bevett sémáknak egyaránt.

Három év szünet után ez az évkönyv az aktív könyvtári és az alkotó könyvtáros magatartás megjelenéséről ad számot. Szerkesztője bevezetésként írt Jelentésében hangsúlyozza, hogy a '74-től '76 végéig feldolgozott három évet az egész közművelődést alapvetően érintő fontos párthatározat, törvényerejű rendelet, közművelődési törvény megjelenése jellemzi, s a fokozott szellemi tőkebefektetést a szerkesztő bizottság a maga területén már ebben a műben felvonultatja.

A szerkesztő bizottság az elmélet és a gyakorlat témaköréből válogatott tanulmányai között jó az egyensúly. A gyakorlati témakörből a könyvtárpropagandát hangsúlyozzák a kerületi könyvtárak tevékenységén keresztül. Ez a tanulmány felkészülten fejti ki azt a könyvtárügy mellett elkötelezett álláspontot, hogy a sokmillió könyv egyben sokmillió tudatlelőhely és új tudatokat érlelő fejlesztő bázis, tehát nem mindegy még terjesztésük formája sem. Másképp válik a további gondolkodás nyersanyagává az a könyv, mely egy-egy rendezvény vagy művelődési kör megvitatott anyagaként funkcionál, másképp a szemléletes propaganda által ismeretlenből kiemelt, és megint másképp a magánolvasmányból csoportvetélkedők témájává tett mű. A statisztikák szociográfiai bizonysága szerint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi hálózata nehéz körülményein belül tett eleget a XI. kongresszus határozatának, hogy „mind szélesebb rétegek váljanak rendszeres olvasókká".

Súlyosan esik latba HARMAT Ferencné – POBORI Ágnes A könyvtár szerepe a továbbtanuló munkások művelődésében c. tanulmánya, mely a felnőttkori művelődés kérdésének összetett problematikájával, az ún. „új analfabétizmus" elleni küzdelem könyvtárra eső részével foglalkozik. A cikkírók végre ahhoz a kényes kérdéshez nyúlnak, melyet sokan megkerülnek hazánk kulturális színvonaláról szólva: hogy egy ország szellemi szintjét sosem legműveltebb rétege, hanem legműveletlenebb rétege határozza meg. Lenin ennek értelmében osztotta két egymást követő nagy szakaszra a kulturális forradalmat, hangsúlyozva, hogy az első lassú és hosszú korszakot csak akkor tekinthetjük

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

befejezettnek, ha teljes egészében megszűnt az analfabétizmus, s az általánossá tett középfokú tudás nyit a kiművelt emberfők túlsúlya felé. A tanulmány a tanköteles koron túli művelődési készség kialakításához nélkülözhetetlen tanulási vágy felkeltéséért folytatott tevékenységhez nyújtott könyvtári segítség összegzése. Az írást szinte esszé szintre emelik a munkások önvallomásaiból kiemelt részletek.

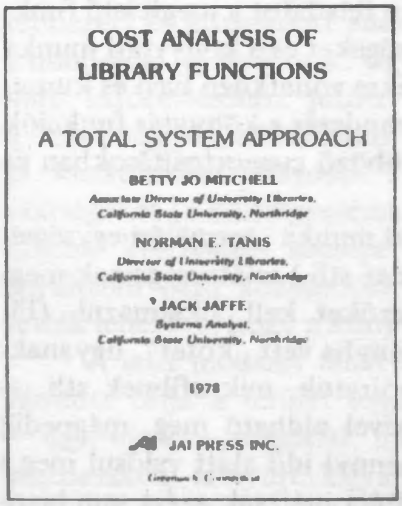
Az évkönyv elméleti része is magas színvonalú kutatómunkáról tanúskodik. Irói tisztában vannak azzal: jó eredmény csak akkor születik, ha nemcsak a politika foglalkozik programnyilatkozatban a könyvtárüggyel, hanem a könyvtárak vezetői, tudósai, dolgozói is a politikával. Ennek a kölcsönösségnek tanúsításához megfelelőbb dokumentumot Szabó Ervin levelezésénél aligha találhatni. REMETE László tanulmánya pontosan rögzíti, hogy Szabó Ervin „legfőbb elve" bizony ellentétben állt a konzervatív polgári könyvtári felfogással. Azt akarta, hogy „a könyvtár ne a könyvek passzív tárháza, közvetítője, hanem az olvasók aktív nevelője legyen". A könyvtár mint oktató-népművelő intézmény objektivitásában és egyszerűségében forradalmi gondolat volt, melynek megvalósítását az alapoknál kellett kezdeni. A levelekből kiderül, hogy Szabó Ervin felmérte: ha a kölcsönzés kerül a könyvtárosi tevékenység középpontjába, akkor a technikai lebonyolításhoz új módszerek kellenek. Ennek megteremtését szolgálta hatalmas levelezése a német könyvtári szakemberekkel, melynek lényegi részeivel most megismerkedhetünk.

Hasonló koncepcióból indul ki BERZA László Budapest-gyűjtemény c. tanulmányában, amikor nem a gyűjtemény történetének áttekintését tűzi ki célul, hanem azt a feltárással járó aprómunkát, a beszerzésre tett erőfeszítéseket, mely rávilágít a tudományos és közművelődési feladatokat árnyként kísérő szervezési feladatok jelentőségére. A Berza tanulmány sürgeti a különböző normák kidolgozását.

Az évkönyv nemcsak itt kiemelt tanulmányaival, hanem teljes anyagával is azt bizonyítja: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár megértette, elfogadta, és a maga területén megpróbálja megvalósítani a könyvtárügy előtt álló feladatokat. Reméljük, a következő évkönyv ennek a cselekvési programnak további eredményeiről tud majd beszámolni.

KÁLMÁN MÁRIA

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

MITCHELL, B. J. – TANIS, N. E. – JAFFE, J.: Cost analysis of library functions. A total system approach. Greenwich, Conn., Jai Press. 1978. 192 p. /Foundations in Library and Informations Science, 6.vol./

Könyvtári funkciók költségelemzése. Átfogó rendszermegközelítés

Viszonylag újkeletű az amerikai szakirodalomban a könyvtárak gazdasági szempontból történő vizsgálata. A gazdaságossági, hatékonysági megfontolások előtérbe kerülését általánosságban az váltotta ki, hogy ma az USA könyvtárainak szinte kivétel nélkül szembe kell nézniük a szorosabbá váló költségvetés és a gyorsan növekvő költségek közötti ellentmondás által okozott gondokkal. (A téma fontosságára utaló következtetéseket vonhatunk le egyébként abból is, hogy a rangos *Library Trends* c. szakfolyóirat 1979. évi nyári számát az egyetemi és főiskolai könyvtárak gazdasági kérdéseinek szentelte.) Az e tanulmányban ismertetett programot is ilyen gondok megoldási eszközéül szánták. A Kaliforniai Állami Egyetem (Northridge) 1976-ban indította költségelemzési vizsgálatát, amely lényegében a könyvtári feladatok ellátása során keletkező költségek pontos meghatározására irányult. A kötet részletesen ismerteti az azóta is folyamatosan működtetett programot: kilenc függeléke tartalmazza mindazon anyagokat, amelyek szükségesek a program más könyvtárakban való adaptálásához, a fontosabb fogalmaktól kezdve a kinyomtatott listákon át a gépi programok leírásáig. Mikrofilmlapokon mellékelték a könyvhöz az 1976–77-es költségvetési év összes kapott adatát.

A program összeállítói szerint számos előnnyel kecsegtet a könyvtári munkafolyamatokhoz kapcsolódó tényleges költségek ismerete. Egyebek közt lehetővé válik az ún. „információs profit" kimutatása. (A könyvtár ugyanis erőforrásokat használ fel az információk szolgáltatása érdekében, az információszolgáltatás egységköltségének csökkentése növeli az „információs profitot" – azaz az erőforrások felhasználása folytán keletkező eredményt – ehhez viszont elengedhetetlen a költségek ismerete.) Noha az így „definiált" profit értelmezése vitatható, az kétségtelen, hogy a tényleges költségek ismeretében a könyvtár könnyebben tehet eleget a társadalommal, az anyaintézménnyel stb. szemben fennálló beszámolási kötelezettségének. A költségelemzési eljárás során tisztázódhatnak egyes fogalmak és az eredmények megkönnyíthetik bizonyos (munkaerőgazdálkodási, tervezési stb.) döntések hozatalát. A program modellként szolgálhat más könyvtárak számára is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Annak ellenére, hogy a szerzők elismerik a dologi költségek fontosságát, a program csak az időben és pénzben kifejezett munkaerőköltségekre összpontosít. A kialakítás során a program elemző szakembere sorra vette az összes könyvtári tevékenységet (a munkafolyamatok azonosítható elemi részeit – pl. bibliográfiai adatok megadása), a tevékenységeket főbb feladatkategóriákba (pl. bibliográfiai ellenőrzés) sorolta, azonosította a könyvtár lényegesebb funkcióit (pl. katalogizálás), s minden feladatot a megfelelő funkcióhoz rendelt. Ezt követően meghatározták a szervezeti egységeket és a könyvtári munka „termelési egységeit", legvégül pedig elkészítették a költségekre vonatkozó havi és kumulált jegyzékek számítógépes programjait. Az így létrehozott rendszer a könyvtár funkciók szerinti költségeinek elemzésére alkalmas azáltal, hogy különböző csoportosításokban és lebontásokban adja meg a funkcióköltségeket.

Módszertani feladatként meg kellett oldani a könyvtári munka „termelési egységeinek" meghatározását az egyes területek (feldolgozás, referensz stb.) sajátosságainak megfelelően. Az összemérhetőség biztosítására átváltási tényezőket kell alkalmazni. (Pl. a feldolgozási munka alapvető „termelési egysége" az állományba vett „kötet", ugyanakkor a különböző feldolgozott dokumentumtípusok – folyóiratok, mikrofilmek stb. – „kötetre" történő átszámítása az átváltási tényező segítségével oldható meg, mégpedig attól függően, hogy az adott típus feldolgozása átlagosan mennyi idő alatt valósul meg.) A tevékenységek, feladatok, ill. funkciók listájának összeállítása márcsak azért sem bizonyult egyszerűnek, mivel a tényleges tevékenységek nem feltétlenül egyeznek meg a működési szabályzatban rögzített tevékenységekkel. (A költségelemzési módszer tehát a valóságos helyzet felméréséhez is hozzásegít. Megjegyzendő azonban, hogy a tevékenységek, feladatok, ill. funkciók listája csak akkor lehet következetes, ha a tényleges tevékenységek is racionálisan szervezettek.)

A LIBFCOST elnevezésű gépi program a költségeket alapvetően az alábbiak szerint közli: az egyes feladatokra fordított munkaidő az alkalmazottak kategóriái szerint szervezeti egységenkénti bontásban; az egyes feladatok költségei az előbbinek megfelelő összeállításban; a funkciónkénti munkaidő- és költségráfordítások; az adminisztrációra és az egyéb tevékenységekre fordított munkaidő és költségek. Mindezen adatok alapján belső (a könyvtár szervezeti egységei között) és külső (a különböző könyvtárak megfelelő szervezeti egységei között) összehasonlításokra van mód. Az esetleges eltérések lehetnek várhatók (pl. nagyobb létszámú könyvtár esetében magasabb betanítási költség) és előre nem láthatók (pl. azonos feladatok lényegesen eltérő költségszintek melletti teljesítése). Az adatok elemzésekor nem árt különösen óvatosnak lenni a várható különbségek értékelésénél: a várt különbség gyakran nem a kézenfekvő ok következménye (pl. a magasabb betanítási költség lehet eredménye a rosszul átgondolt betanítási programoknak is). A szerzők szerint a könyvtárak közötti összehasonlítás a funkciók összevetésével a legegyszerűbb. Amennyiben költségeltérés mutatkozik, a két feladatlista összehasonlítása adhat választ az eltérés okára. Amennyiben többé-kevésbé a feladatlisták is megegyeznek, a költségeltérés eredhet a munkaerő hasznosításának eltérő szintjéből, de okozhatja a különbséget a kezelt anyag mennyisége is (amikor valamelyik intézmény a skálagazdaságosság előnyeit élvezi). Éppen ennek alapján lehet megérteni a módszer alapvető korlátozottságát, a könyvtári tevékenységek ugyanis a legváltozatosabb módokon eredmé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nyezhetik a funkciók teljesülését. Az összehasonlítás tehát csak igen alaposan és részletesen történhet, ellenkező esetben ugyanis nem az eltérések valódi okaira derül fény.

Ahogy azt a tanulmány szerzői is elismerik, a költségelemzési módszer fentebb vázolt típusa még csak az első lépéseket jelenti a könyvtári erőforrások optimalizálása terén. Elemzésük ugyanis nem költség – haszon elemzés, azaz a rendszer által gyűjtött, rendezett és közreadott adatok nem elég kifinomultak ahhoz, hogy a haszonra (és ezáltal a minőségre is) utaljanak. Ugyanakkor a költségelemzés révén jónéhány értékes és használható információhoz jutott a Kaliforniai Állami Egyetem Könyvtára: megállapították a számítógépes adatbázisok használatának tényleges költségét (a MEDLINE használata pl. kutatónként átlagosan 7,71 $-ba került); a könyvtárközi kölcsönzéshez kapcsolódó költségeket (a költségvetések zsugorodásával feltehetőleg ugrásszerűen növekszik a könyvtárközi kölcsönzés szerepe, ez pedig a könyvtár távlati irányításának szempontjából egyáltalán nem közömbös) stb. Nem egy esetben éppen a költségelemzés eredményei tették lehetővé, hogy a könyvtár pótlólagos költségvetési eszközökhöz jusson.

A leírt módszer tehát nem tekinthető valamiféle „csodaszernek", a szerzők kinyilvánított célja a terület további kutatására való ösztönzés volt. E célnak pedig a leírás – úgy tűnik – megfelel, méghozzá oly módon, hogy egyben a továbblépéshez hasznos segédeszközt is nyújt. Ugyanakkor hangsúlyozni kell azt a körülményt, miszerint a hatékonysági követelmények érvényesítése napjainkban a könyvtári és hasonló intézmények számára sem elhanyagolható. Természetesen az adott terület sajátosságainak megfelelően a minőségi kritériumoknak mindenképpen helyet kell kapniuk az elemzésekben.

HEGEDŰS PÉTER

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ALA	American Library Association – Amerikai Könyvtáros Egyesület
AACR	Anglo-American Cataloguing Rules
BUMS	Bibliotekstjänst Utlanings och Mediakontroll System – a svéd könyvtárellátó által működtetett számítógépes rendszer
ETO	Egyetemes Tizedes Osztályozás
FAUST	Folkebibliotekernes Automations System
FID	Fédération internationale de documentation – Nemzetközi Dokumentációs Szövetség
FID/CCC	FID/Central Classification Committee – a FID Központi Osztályozási Bizottsága
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions – Könyvtáros Egyesületek és Intézetek Nemzetközi Szövetsége
ISBD	International Standard Bibliographic Description – nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás
ISBD(M)	ISBD for monographic publications – monográfiák nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása
ISBN	International Standard Book Number – nemzetközi szabványos azonosító könyvszám
ISSN	International Standard Serial Number – időszaki kiadványok és sorozatok nemzetközi azonosító száma
KGT	Kohó- és Gépipari Tezaurusz
K+F	Kutatás és Fejlesztés
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
LC	Library of Congress (USA)
LIBRIS	Library Information System – könyvtári információs rendszer (Svédország)
MARC	Machine Readable Cataloguing – géppel olvasható katalogizálás
MEDLINE	Medical Literature Analysis and Retrieval System On-line – orvosi szakirodalomelemző és információkereső on-line rendszer (USA)
NCLIS	National Commission on Libraries and Information Science – könyvtári és tájékoztatástudományi nemzeti bizottság (USA)
OCLC	Ohio College Library Center – az Ohioi Egyetem Központi Könyvtára (USA, Columbus)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

OKT	Országos Könyvtárügyi Tanács
TEKE	Települések Könyvtári Ellátása
TSPR	Tezauruszépítést Segítő Programrendszer
UAP	Universal Availability of Publications – kiadványok egyetemes hozzáférhetősége
UBC	Universal Bibliographic Control – Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel (EBSZ)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

CONTENTS

PROFESSIONAL DIRECTIVES OF THE 6TH FIVE YEAR PLAN FOR LIBRARIANSHIP.–The article is an extract from the respective document of the Ministry of Culture which lays down the educational tasks for the 6th Five Year Plan. Special care must be taken to develop the unity and interrelationship of social, economical and cultural tasks. In the new plan period librarians must lay stress on three objectives: 1. to develop the information activity in the field of special literature; 2. to extend the circle of library users (with special regard to children and juvenile readers); 3. to improve cooperation by developing school libraries, in general, and the quality of services; the development of the centralized supply system must be emphasized in particular. The directive deals in detail with the assistance provided for research-development and production, with the problems of central library services, up-to-date organization of work and library system as well as with the development of technology, with the special tasks of libraries according to library types.

465–470.p.

SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa

PLAYING WITH NUMBERS. County libraries in the light of statistics.–The Centre for Library Science and Methodology analysed, on the basis of statstical data from 1978, the state, degree of supply, organization of county libraries. Further on, the basic area of libraries, the number of their staff, the funds for acquisition, their yearly accessioning, the enrolled readers, library visitors, the lending data were examined. The data were analysed in the first place in respect of their development rate. On the basis of data the attempt was made to state the role of county libraries playing in the provision of the county and city libraries respectively, and the level of provision for readers and library visitors. The evaluation of data, prepared in 1979, will offer the opportunity for a more extensive and more detailed analysis of the situation.

471-485.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SZABÓ László

RESULT OF AN INVESTIGATION. Technical tools in public libraries and in libraries of higher education. – In 1979, an investigation was prepared concerning the technical tools in the higher education and public library networks. In the higher education network the college libraries are the most ill-equipped while in the public library network the libraries of the type „B" (city, village libraries) have the most incomplete technical equipments. In spite of the fact that the average age of equipments in these libraries is 2–4 years less than in university and county libraries their technical condition is not better. In the public libraries a great part of technical tools is of audio-visual origin, reprographic equipments and microfilm technical tools are available to a lesser degree. One part of college libraries has no kind of tools or one or two only. However, large university libraries with great tradition have a stock of modern tools.
486–498.p.

BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta

AUDIO-VISUAL DOCUMENTS IN LIBRARY COLLECTIONS.–In the last decade the demands of society for information underwent a great change. We are living in an era of permanent training where, in addition to teaching, learning and self-education have an increasingly greater part. Libraries must encourage by all means the success of this process and here audio-visual documents–since people are by nature of audio-visual structure–have an important role to play. They will change strongly the information habits of the future generation. Work with audio-visual documents is changing within each library type. The article analyses the strategies of organizing different collections, of processing and services. It underlines the position taken up in the integration of collection, in the integrated catalogues and complex services.
499–505.p.

KAMARÁS István

WOMEN AND MEN AS READERS OF LITERATURE.–Does the belonging to sex bear a part in the selecting of reading pieces? And if so, how large is the consequence of this factor as compared with others? The author illustrates with statistical data his investigation which demonstrates that, in addition to similarities of large degree, characteristic differences are perceptible between women and men in the selection of reading pieces. Other statistical data demonstrate representatively that men and women of different age, profession and qualification read the same books probably in a different way. However, investigations of experience form prove that with books of „similar interpretation" no marked differences exist between men and women as regards the composition of literary world of experiences and of literary taste.
506–514.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Outlook

KONDOR Imréné

SERVICES BASED ON THE DANISH NATIONAL BIBLIOGRAPHY AND THE SAMKAT SYSTEM.–The author describes, on the basis of her study tour experiences and the concerning rich literature, the mechanization plans for the Danish National Bibliography and the way to their realization. She presents the FAUST programme, the development and sources of the data bank, services and organization of work based on the data bank, as well as the working processes. The second part of the library review describes the mechanized system of research libraries, the SAMKAT system which must be in accordance and cooperate with the FAUST programme of the public library network. A separate chapter deals with the computer department established in order to co-ordinate the experiments going on in research libraries.

517–524.p.

THE ROLE OF THE LIBRARY OF CONGRESS IN THE EVOLVING NATIONAL NETWORK.–*Summary* of the publication issued by the Library of Congress (Washington, 1978. 141 p.).

525–528.p.

LÉCESNÉ MESTERHÁZI-NAGY Márta

CITY LIBRARY GÖTEBORG AND ITS COMPUTERIZED LENDING SYSTEM. –The author reports on her study tour experiences. She presents the stock, subject specialization of the library, its relationship with the Swedish Library Supplier (Bibliotekstjänst), the integrated public library system (BUMS), the cataloguing and the catalogues (bibliographic description of the MARC II Format), as well as the functioning of lending with the Plessey system.

529–536.p.

SKALICZKI Judit

BRITISH AND SCANDINAVIAN PUBLIC LIBRARY LAWS ON ADUIO-VISUAL DOCUMENTS.–This study presents the library laws issued in Great Britain, Denmark, Finland and Norway; the common feature of the laws is emphasized according to which the organizing of audio-visual documents into the collection is not a possibility but a duty of the libraries. Particular attention is drawn to a British law from 1850 which lays down that all materials which users may request belong to the collections of libraries.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

The author wants to indicate with her comments and examples that, if we deal with the increase of stock, we have to consider more and more the information instead of the documents.

537–540.p.

Reviews

UNGVÁRY Rudolf: Tezaurusz-technológia. Az információkereső tezauruszok készítésének folyamata. *Thesaurus technology. The process of preparing thesauri for information search.* Budapest, Népművelési Propaganda Iroda. 1979. 227 p. (Rev.: SZÉKELY Tamásné.)

542–544.p.

REMETE László–RÉVÉSZ Ferenc: Könyvtáros portrék. *Portraits of librarians.* Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1979. 140 p. (Rev.: ZIRCZ Péter.)

545–547.p.

Centrü bibliotekovedenija i metodicseszkoj rabotü bibliotek szocialiszticseszkih sztran. *Library science and methodological centres in socialist countries.* Szbornik. Moszkva, Goszudarsztvennaja biblioteka SZSZSZR im. V. I. Lenina, 1980. 138 p. (Rev.: RÁCZ Ágnes.)

548–550.p.

Mechanizacija i avtomatizacija tehnologicseszkih processzov v bibliotekah RSZFSZR. *Mechanization and automation of technological processes in the libraries of the Union of Soviet Socialist Republics.* Szbornik naucsnüh trudov. Leningrad, Goszudarsztvennaja publicsnaja biblioteka im. Saltükova-Scsedrina, 1979. 71 p. (Rev.: RÓNAI Iván.)

551–552.p.

SCHWEIGLER, Peter: Einrichtung und technische Ausstattung von Bibliotheken. *Lirary equipment and technical tools in libraries.* Wiesbaden, Reichert, 1977. 307 p. /Elemente des Buch- und Bibliothekswesens. Bd. 4./ (Rev.: URBÁN László.)

553–554.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 17. 1974–1976. *Yearbook of the Szabó Ervin Municipal Library 17. 1974–1976.* (Ed. by DOBOS Piroska.) Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1979. 229, 4 p. /A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 29./ (Rev.: KÁLMÁN Mária.)

555–556.p.

MITCHELL, B. Jo.–TANIS, N. E.–JAFFE, J.: Cost analysis of library functions. A total system approach. Greenwich. Conn., Jai Press. 1978. 192 p. /Foundations in Library and Information Science, 6.vol./ (Rev.: HEGEDÚS Péter.)

557–559.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

INHALT

BERUFLICHE PRINZIPIEN DES 6. FÜNFJAHRPLANES AUF DEM GEBIETE DES BIBLITOHEKSWESENS. – Dieser Artikel ist ein Auszug von dem einschlägigen Dokument des Ministeriums für Bildung, welches die Bildungsaufgaben des 6. Fünfjahrplanes bestimmt. Der Entwicklung, der Einheit und Wechselwirkung in Hinsicht der gesellschaftlichen, wirtschaftlichen und kulturellen Aufgaben soll besondere Sorge gewidmet werden. Die Bibliotheken müssen in der neuen Planperiode drei Zielsetzungen mit betonter Wichtigkeit behandeln: 1. die Entwicklung der fachliterarischen Informationstätigkeit; 2. die Erweiterung des Kreises der Bibliotheksbenützer, mit Entwicklung der Schulbibliotheken, im allgemeinen mit der qualitativen Verbesserung der Dienstleistungen (mit besonderer Hinsicht auf die Kinder- und Jugendleser); 3. Weiterentwicklung der Zusammenarbeit, das zentralisierte Versorgungssystem betont entwickelnd. Das Prinzip befasst sich ausführlich mit der Hilfe für Forschung-Entwiclung, und Produktion, mit den Problemen der zentralen Bibliotheksdienste, der modernen Arbeitsorganisation und des Bibliothekssystems, mit der Entwicklung der Technik, wie auch mit den spezifischen Aufgaben der Bibliotheken, ihren Typen entsprechend.

465–470.p.

SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa

SPIEL MIT ZAHLEN. Die Komitatsbibliotheken im Lichte der Statistik. – Aufgrund der statistischen Daten vom Jahre 1978 analysierte die Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik die Lage, Versorgung, Organisiertheit der Komitatsbibliotheken, die Grundfläche der Bibliotheken, die Zahl der Angestellten, den Anschaffungsrahmen, den jährlichen Zugang, die eingeschriebenen Leser, Bibliotheksbesucher, die Ausleihdaten; all dies wurde in erster Reihe vom Standpunkt des Wachstumstempos analysiert. Aufgrund der Daten versuchte die Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik jene Rolle ungarischer Bibliotheken nachzuweisen, welche diese in der Bibliotheksversorgung der Komitate bzw. der Städte spielen, wie auch den Versorgungsstand von Lesern bzw. Bibliotheksbesuchern. Eine tiefere, ausführlichere Lageanalyse wird durch die Auswertung von Aufnahmedaten vom Jahre 1979 ermöglicht.

471–485.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SZABÓ László

ERGEBNISSE EINER UNTERSUCHUNG. Technische Mittel in den Hochschul- und öffentlichen Bibliotheken. – Im Jahre 1979 wurde der technische Mittelbestand in den Hochschul- und öffentlichen Bibliotheken ergründet. In dem Hochschulnetz ist die technische Ausstattung der Hochschulbibliotheken am mangelhaftesten während in dem Bildungsnetz die Bibliotheken der Type „B" (Stadt- und Gemeindebibliotheken) am dürftigsten ausgerüstet sind. Obzwar in diesen Bibliotheken die Ausstattungen durchschnittlich 2–4 Jahre später als in den Universitäts- und Komitatsbibliotheken angeschafft wurden, ist ihr technischer Zustand nicht besser. In den öffentlichen Bibliotheken ist ein bedeutender Teil des technischen Mittelbestandes audiovisueller Herkunft, reprographische Einrichtungen und mikrofilmtechnische Mittel bilden eine kleinere Proportion. Ein Teil der Hochschulbibliotheken besitzt garkeine oder nur 1–2 Mittel, hingegen die Universitätsbibliotheken mit langjähriger Tradition über modernere Mittelbestände verfügen.

486–498.p.

BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta

AUDIOVISUELLE DOKUMENTE IN DEN BIBLIOTHEKSSAMMLUNGEN. – In den letzten 10 Jahren änderten sich bedeutend die Informationsansprüche der Gesellschaft. Wir leben im Zeitalter der permanenten Bildung, in welchem nebst dem Unterricht das Lernen und die Selbstbildung eine ständig wachsende Rolle spielen. Die Bibliothek muss die Wirksamkeit dieses Prozesses mit allen Mitteln fördern und hier – nachdem der Mensch von Natur aus eine audioviselle Einstellung hat – haben die audiovisuellen Dokumente eine wichtige Rolle; sie werden die Informationsgewohnheuten der zukünftigen Generation stark ändern. Die Arbeit mit den audiovisellen Dokumenten ist innerhalb einzelner Bibliothekstypen sehr verschieden. Der Artikel analysiert die Strategien der verschiedenen Sammlungsorganisationen, Bearbeitungs- und Dienstleistungsmethoden, hervorhebend die Stellungnahme in der Sammlungsintegrierung, der integrierten Kataloge und der komplexeren Dienstleistungen.

499–505.p.

KAMARÁS István

FRAUEN UND MÄNNER ALS LITERATURLESER. – Spielt die Zugehörigkeit zum Geschlecht eine Rolle in der Auswahl der Lektüre? Und falls dies der Fall ist: wie verhält sich dieser Faktor im Vergleich zu den anderen? Der Verfasser illustriert seine Prüfungen mit statistischen Nachweisen und stellt fest, daß nebst bedeutenden Übereinstimmungen auch charakteristische Unterschiede wahrnehmbar sind. Sonstige statistische Analysen stellen repräsentativ dar, daß Männer und Frauen in verschiedenem Lebensalter,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Beruf und Bildung, dieselben Werke vermutlich in einer anderen Weise lesen. Hingegen, bei Untersuchungen von Erlebnisformen kann festgestellt werden, daß es bei Lektüren „von ähnlicher Lesung" keine scharfen Abweichungen in der Zusammensetzung der literarischen Erlebniswelt von Männern und Frauen und in dem literarischen Geschmack von Männern und Frauen gibt.

506–514.p.

Ausblick

KONDOR Imréné

AUF DIE DÄNISCHE NATIONALBIBLIOGRAPHIE GEGRÜNDETE DIENSTLEISTUNGEN UND DAS SAMKAT SYSTEM. – Die Verfasserin berichtet, aufgrund ihrer Studienreise und der reichen Fachliteratur, die Mechanisierungspläne der Dänischen Nationalbibliographie und den Weg zur Verwirklichung dieser Pläne. Sie beschreibt das FAUST Programm, den Ausbau, die Quellen der Datenbank und die sich auf derselben basierenden Dienstleistungen und Arbeitsorganisation, wie auch die Arbeitsprozesse. Der zweite Teil der fachliterarischen Rundschau befasst sich mit dem mechanisierten System, welches mit dem FAUST Programm übereinstimmen und mit dem öffentlichen Netz zusammenarbeiten muss. Die Verfasserin beschäftigt sich separat mit der Komputer Abteilung, welche ins Leben gerufen wurde um die in den wissenschaftlichen Bibliotheken vorgehenden Experimente zu koordinieren.

517–524.p.

THE ROLE OF THE LIBRARY OF CONGRESS IN THE EVOLVING NATIONAL NETWORK. *Die Rolle der Library of Congress innerhalb des zu entwickelnden Nationalnetzes. – Zusammenfassung* aufgrund der Publikation der Library of Congress (Washington, 1978. 141 S.).

525–528.p.

LÉCESNÉ MESTERHÁZI-NAGY Márta

DIE STADTBIBLIOTHEK GÖTEBORG UND IHR KOMPUTERISIERTES AUSLEIHSYSTEM. – Die Verfasserin beschreibt die Erfahrungen ihrer Studienreise. Sie stellt den Bestand und Sammelschwerpunkt der Göteborger Stadtbibliothek dar, ihre Beziehungen mit dem schwedischen Bibliotheksversorgungshaus (Bibliotekstjänst), das intergrierte öffentliche Bibliothekssystem (BUMS), die Katalogisierung und die Kataloge (MARC II Format bibliographische Beschreibung), wie auch das Funktionieren des Plessey Ausleihsystems.

529–536.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SKALICZKI Judit

ENGLISCHE UND SKANDINAVISCHE ÖFFENTLICHE BIBLIOTHEKSGESETZE ÜBER DIE AUDIOVISUELLEN DOKUMENTE. – Die Studie präsentiert die Bibliotheksgesetze von Großbritannien, Dänemark, Finnland und Norwegen, jene gemeinsame Züge der Gesetze hervorhebend, wonach die Bibliotheken nicht nur die Möglichkeit. sondern auch die Plficht haben, die audiovisuellen Dokumente in ihren Sammlungen aufzunehmen. Die Verfasserin lenkt die Aufmerksamkeit besonders auf ein einglisches Gesetz vom Jahre 1850, welches vorschreibt, daß: jedes Dokument gehört in die Sammlungen der Bibliotheken, welche die Benützer benötigen können. Die Verfasserin wünscht mit ihren Erläuterungen und Beispielen darauf hinzuweisen, daß man immer mehr und mehr in Informationen und Dokumentationen denken muss, wenn wir über den Bestandsaufbau einer Bibliothek sprechen.

537–540.p.

Rezensionen

UNGVÁRY Rudolf: Tezaurusz-technológia. Az információkereső tezauruszok készítésének folyamata. *Thesaurus-Technologie. Der Herstellungsgang informationssuchender Thesauri.* Budapest, Népművelési Porpaganda Iroda, 1979. 227 S. (Rez. SZÉKELY Tamásné.)

542–544.p.

REMETE László–RÉVÉSZ Ferenc: Könyvtáros portrék. *Porträts von Bibliothekaren.* Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1979. 140 S. (Rez. ZIRCZ Péter.)

545–547.p.

Centrü bibliotekovedenija i metodicseszkoj rabotü bibliotek szocialiszticseszkih sztran. *Bibliothekswissenschaftliche und methodische Zentralen sozialistischer Länder.* Szbornik. Moszkva, Goszudarsztvennaja biblioteka SZSZSZR im. V. I. Lenina. 1980. 138 S. (Rez.: RÁCZ Ágnes.)

548–550.p.

Mehanizacija i avtomatizacija tehnologicseszkih processzor v bibliotekah RSZFSZR. *Mechanisierung und Automatisierung technologischer Prozesse in den Bibliotheken der Russischen Sozialistischen Föderativen Sowjetrepublik.* Szbornik naucsnüh trudov. Leningrad, Goszudersztvennaja publicsnaja biblioteka im. Saltükova-Scsedrina, 1979. 71 S. (Rez. RÓNAI Iván.)

551–552.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SCHWEIGLER, Peter: Einrichtung und technische Ausstattung von Bibliotheken. Wiesbaden, Reichert, 1977. 307 S. /Elemente des Buch- und Bibliothekswesens. Bd.4./ (Rez.: URBÁN László.)

553–554.p.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 17. 1974–1976. *Jahrbuch der Szabó Ervin Heuptstädtischen Bibliothek 17. 1974–1976.* (Red. DOBOS Piroska.) Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1979. 229, 4 S. /A Fővárosi Könyvtár Évkönyve 29./ (Rez.: KÁLMÁN Mária.)

555–556.p.

MITCHELL, B. Jo.–TANIS, N. E.–JAFFE, J.: Cost analysis of library functions. A total system approach. *Kostenanalyse der Bibliotheksfunktionen. Eine umfassende Systemannäherung.* Greenwich, Conn., Jai Press. 1978. 192 S. /Foundations in Library and Information Science, 6.vol./ (Rez.: HEGEDÚS Péter.)

557–559.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

СОДЕРЖАНИЕ

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ДИРЕКТИВЫ 6-ОЙ ПЯТИЛЕТКИ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА. – Статья является экстрактом соответствующего документа Министерства просвещения, определяющего задачи просвещения 6-ой пятилетки. Необходимо уделять особое внимание развитию единства и взаимодействия общественных, экономических и культурных задач. В период новой пятилетки библиотеки должны отдать подчеркнутую важность трем целевым установкам: 1) развитие спецлитературной информационной деятельности, 2) расширение круга пользователей библиотекой (особым вниманием на детей и юношества) – с развитием школьных библиотек, улучшением качества обслуживания, 3) дальнейшее развите сотрудничества, особым вниманием на развитие централизованной системы библиотечного обслуживания. В директивах подробно занимаются оказанием помощи научно-исследовательским и опытно-конструкторским работам и производству, вопросами центральных библиотечных услуг и современной организации труда, развитием техники, а также своеобразными задачами библиотек разного типа.

стр. 465–470

СИНАИНЭ ЛАСЛО Жужа

ИГРА С ЦИФРАМИ. Областные библиотеки в зеркале статистики. – Центр библиотековедения и методической работы на основе статистических данных от 1978 года хотел обследовать положение, оснащенность и организованность областных библиотек, их основную площадь, число работников, лимит комплектования, новые поступления за год, записанных читателей, посетителей библиотек, данные абонемента; все это – с точки зрения темпа развития. На основе данных Центр попытался показать роль областных библиотек в библиотечном обслуживании области и города, уровень оснащения читателей, точнее посетителей библиотек. Возможность для более глубокого и подробного анализа окажется оценкой данных обследования 1979 года.

стр. 471–485

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

САБО Ласло

РЕЗУЛЬТАТЫ ОДНОГО ОБСЛЕДОВАНИЯ. Техническое оборудование в массовых и вузовских библиотеках. – В 1979 году был обследован фонд технических средств сетей вузовских и массовых библиотек. В сети вузовских библиотек наиболее неполным является техническое оборудование институтских библиотек, а в сети массовых библиотек – библиотек типа "Б" (городских и сельских). Несмотря на то, что в этих библиотеках продолжительность действия этих устройств в среднем на 2–4 года ниже, чем в университетских и областных библиотеках, их техническое состояние не лучше. В массовых библиотеках значительная часть технического оборудования – это аудиовизуальные средства, в меньшей мере репрографические устройства и микрофильмирующие средства. В части институтских библиотек вообще нет или есть только 1–2 средства, а крупные, университетские библиотеки с большими традициями имеют более современные средства.

стр. 486–498

БОБОКНЭ БЕЛАНИ Беата

АУДИОВИЗУАЛЬНЫЕ ДОКУМЕНТЫ В БИБЛИОТЕЧНЫХ ФОНДАХ. – В последние годы в большой мере изменились информационные запросы общества. Мы живем в эпохе перманентного образованя, в которой вместе с обучением все большую роль играет учеба, самообразование. Библиотека всеми средствами должна способствовать успеху процесса, и в этом – так как человек по натуры является "аудиовизуальным существом" – значительную роль играют аудиовизуальные документы, которые сильно изменят информационные навыки будущей генерации. Работа с аудиовизуальными документами очень изменима в отдельных типах библиотек. Статья анализирует разные стратегии организации фонда, обработки и обслуживания, подчеркнув позитивное мнение об интеграции фондов, каталогов и о комплексных услугах.

стр. 499–505

КАМАРАШ Иштван

ЖЕНЩИНЫ И МУЖЧИНЫ КАК ЧИТАТЕЛИ. – Играет ли роль в выборе чтения принадлежность к полу, а если да: какова важность этого указателя по сравнению с другими. Автор иллюстрирует свое исследование статистическим обзором, который показывает, что вместе с значительными совподениями наблюдаются и типичные различия в выборе чтения между женщинами и мужчинами. Прочие статистические анализы наглядно представляют, что мужчины и женщины разного возраста, профессии и образования одни и те же произведения

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

читают вероятно по-разному. Зато в исследованиях структуры переживаний имеется опыт, что у чтений, которые читаются подобным образом, нет резких различий в составе мира литературных переживаний и литературном вкусе между мужчинами и женщинами.

стр. 506–514

Библиотечное дело за рубежом

КОНДОР Имренэ

УСЛУГИ, ПОСТРОЕННЫЕ НА ДАНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОГРАФИИ, И СИСТЕМА SAMKAT. – Автор на основе опыта командировки и богатой литературы излагает планы автоматизации данской национальной библиографии и путь осуществления этих планов. Она представляет программу FAUST, построение и источники баз данных, услуги, построенные на базе данных и организацию труда, а также рабочие процессы. Во второй части обзора литературы излагается автоматизированная система научных библиотек – система SAMKAT, которой надо согласовываться и сотрудничать с программой сети массовых библиотек FAUST. Автор в отдельной главе занимается отделом ЭВМ, созданным для координирования опытов, проведенных в научных библиотеках.

стр. 517–524

THE ROLE OF THE LIBRARY OF CONGRESS IN THE EVOLVING NATIONAL NETWORK. *Роль Библиотеки Конгресса в формируемой национальной сети.* – *Суммирование* на основе издания Library of Congress (Washington, 1978. 141 p.)

525–528

ЛЕЦЕШНЭ МЕШТЕРХАЗИ-НАДЬ Марта

ГОРОДСКАЯ БИБЛИОТЕКА г. ГЕТЕБОРГ И АВТОМАТИЗИРОВАННАЯ СИСТЕМА АБОНЕМЕНТА. – Автор написал опыт своей командировки. Показывает фонд и профиль вышесказанной библиотеки, ее связь с шведским коллектором (Bibliotekstjänst), интегрированную систему массовых библиотек (BUMS), каталогизацию и каталоги (библиографическое описание формата MARC II), а также дейтсвие абонементной системы Plessey.

стр. 529–536

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ШКАЛИЦКИ Юдит

АНГЛИЙСКИЕ И СКАНДИНАВСКИЕ ЮРИДИЧЕСКИЕ ПРАВИЛА ОБ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ ДОКУМЕНТАХ ДЛЯ МАССОВЫХ БИБЛИОТЕК. – В статье представляются библиотечные законы Англии, Дании, Финляндии и Норвегии, подчеркивая ту общую черту законов, на основе которой организация фондов аудиовизуальных документов является не возможностью, а обязанностью библиотек. Особое внимание уделяется на английский закон от 1850 года, который устанавливает, что в фонды библиотек входят все документы (all materials), которые могут понадобиться пользователям. Автор со своим изложением и примерами желает указать на то, что говоря о формировании библиотечных фондов надо все более учитывать информацию, а не документы.

стр. 537–540

О б з о р

UNGVÁRY Rudolf: Tezaurusz-technológia. Az információkereső tezauruszok készítésének folyamata. *Технология тезауруса. Процесс разработки информационно-поисковых тезаурусов*. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1979. 227 p. (Рец.: СЕКЕЙ Тамашнэ.)

стр. 542–544

REMETE László–RÉVÉSZ Ferenc: Könyvtáros portrék. *Портреты библиотекарей*. Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1979. 140 p. (Рец.: ЗИРЦ Петер.)

стр. 545–547

Центры библиотековедения и методической работы библиотек социалистических стран. Сборник. Москва, Государственная библиотека СССР им. В. И. Ленина, 1980. 138 p. (Рец.: РАЦ Агнеш.)

стр. 548–550

Мезанизация и автоматизация технологических процессов в библиотеках РСФСР. Сборник научных трудов. Ленинград, Государственная публичная библиотека им. Салтыкова-Щедрина, 1979. 71 p. (Рец.: РОНАИ Иван.)

стр. 551–552

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SCHWEIGLER, Peter: Einrichtung und technische Ausrüstung von Bibliotheken. *Оборудование и технические устройства библиотек.* Wiesbaden, Reichert, 1977. 307 p. /Elemente des Buch- und Bibliothekswesens Bd.4./ (Рец.: УРБАН Ласло.)
стр. 553–554

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 17. 1974–1976. *Ежегодник Столичной библиотеки им. Ервина Сабо* 17. 1974–1976. (Ред. DOBOS Piroska.) Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1979. 229, 4 p. /A Fővárosi Könyvtár Évkönyve 29./ (Рец.: КАЛМАН Мария.)
стр. 555–556

MITCHELL, B. Jo.–TANIS, N. E.–JAFFE, J.: Cost analysis of library functions. A total system approach. *Анализ расходов на библиотечные функции. Охватный системный подход.* Greenwich, Conn., Jai Press, 1978. 192 p. /Foundations in Library and Informations Sicence, 6.vol./ (Рец.: ХЕГЕДЮШ Петер.)
стр. 557–559

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ára: 20,— Ft

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban